

ჭესარიონ უცოეცუტი

ნიკო
ლორთქიფანიძე

გამომცემლობა „საპროტა საქართველო“

თბილისი — 1972

8 Ⴆ 2

899.962. 1. 092 [ლორთქიფანიძე ნ]

მ 992

შესრულდა ოთხმოცდაათი წელი XX სა-
უკუნის დიდი ქართველი მწერლის ნიკო ლორ-
თქიფანიძის დაბადებიდან. ცხოვრილი კრიტიკო-
სის ბესარიონ ელენტიის წიგნი ამ თარიღთან და-
კავშირებით გამოდის. მასში ავტორი აანალი-
ზებს იმ საინტერესო შემოკმედებით გზას, რო-
მელიც ნ. ლორთქიფანიძემ გაიარა.

ქართველი ხალხი საზეიმოდ აღნიშნავს თავისი გამოჩენილი მწერლის, მხატვრული სიტყვის ბრწყინვალე ოსტატის, დიდი პატრიოტისა და ჰუმანისტის ნიკო ლორთქიფანიძის დაბადების 90 წლისთავს. განუზომელად დიდია ნიკო ლორთქიფანიძის ღვაწლი და დამსახურება ჩვენი საუკუნის ქართული ლიტერატურის, კერძოდ ახანამედროვე ქართული მხატვრული პროზის განვითარებაში. ჩემან, მახვილი თვალისა და ფაქიზი გემოვნების, წრფელი გრძნობისა და ნათელი აზრის ზელოვანმა. სიტყვიერი მხატვრობის მრავალი უქცნობი შედეგით გაამდიდრა მშობლიური ლიტერატურის საგანძური, გაათავოვო ჩვენი ეროვნული მწერლობის თემებისა და იდეების სამყარო, გააღრმავა და გაამრავალფეროვნა მხატვრული გამომსახველობის საშუალებათა არსენალი და დიდი წვლილი შეიტანა ხალხის სულიერ ცხოვრებაში ეპოქის ყველაზე ნათელი და კეთილშობილური იდეალების დამკვიდრების საქმეში.

ქართული კლასიკური მწერლობის სახელოვან რეალისტურ და დემოკრატიულ ტრადიციებზე აღზრდილმა, ამ ტრადიციების ღირსეულმა მემკვიდრემ და გამგრძელებელმა, მან ორგანულად შეათანხმა და დააკავშირა ჩვენი ეროვნული კულტურის მაგისტრალურ გეზთან მეოცე საუკუნის რუსეთისა და ევროპის ესთეტიკური აზრის საუკეთესო მიღწევები და მონაპოვარნი და სწორედ ამ გზით ნოვატორული როლი შეასრულა

უახლესი ქართული მწერლობის ისტორიაში. სიტყვიერი ფერწერის მაღალნიჭიერი ხელოვანი, იგი შთაგონებულად ძერწავდა თავისი თანამედროვე საზოგადოებრივი სინამდვილისა თუ ისტორიული წარსულის ცხოველმყოფელ სურათებს, ბუნებისა და ყოფაცხოვრების მეტყველ, კოლორიტულ ნახატებს, ხელშესახებად წარმოსახავდა ადამიანის რთული სულიერი ცხოვრების მთელს მოძრაობას, მის მთელს მრავალმხრივობას. სწორედ ადამიანის სულიერი ცხოვრება შეადგენდა მისი შემოქმედებითი დაინტერესების ძირითად საგანს, მისი მხატვრული წვდომისა და კვლევის, წარმოსახვის მთავარ სფეროს. იშვიათად ფართო და ვრცელია ნიკო ლორთქიფანიძის მხატვრული თვალთახედვის სარბიელი. [იგი მოიცავს ჩვენი ქვეყნის შორეული თუ ახლობელი ისტორიული წარსულის მოვლენებსაც, ჩვენი ხალხის განმათავისუფლებელი ბრძოლების პროცესებსაც, ჩვენი საუკუნის ქალაქური თუ სოფლური ცხოვრების მთელს მრავალმხრივობას, სხვადასხვა სოციალური ძალების ინტერესთა და სულისკვეთების გამომხატველ მკაფიო და ღრმა განზოგადებითი ძალის ეპიზოდებს; ასევე მდიდარი და მრავალფეროვანია მწერლის შესაძლებლობანი და მიდრეკილებანი სამყაროს მხატვრული ხედვის, ათვისებისა და წარმოსახვის სფეროშიც. უმძაფრესი დრამატული ძაბვის, ტრაგიკულ ჟღერამდე მიღწეულ სიუჟეტთა გვერდით იგი ქმნის მსუბუქი ჰუმორით თუ სატირულობამდე გამახვილებული ირონიით აღბეჭდილ ნაწარმოებებს; ყოფაცხოვრებითი ყოველდღიურობიდან თითქოს ცოცხლად და სახეშეუცვლელად გადმოტანილი სცენებისა და ეპიზოდების გვერდით ქმნის ლეგენდებს, მითოლოგიურ სიუჟეტებზე აგებულ გადმოცემებს, ზოგჯერ ფანტასტიკის საზღვრამდე მიღწეულ პასაჟებსაც. საყუ-

რადღებოა, რომ ასეთი ხასიათის მის ნაწარმოებებში ზოგჯერ ძნელი გასარჩევია არის თუ როდის პოულობს მწერალი შთაგონების წყაროს ქართული პოეტური ზეპირსიტყვიანობის უმრეტ საგანძურში და როდის ემყარება საკუთარ ფანტაზიას, საკუთარ მხატვრულ გამომგონებლობას.

მისი ბელეტრისტული ქმნილებანი აღსავსეა პოეზიით, ლირიზმით, ცხოვრების ფილოსოფიური აღქმისა და გააზრების მისწრაფებით. მისთვის უცხოა გულდამშვიდებული თხრობა, ინდიფერენტული მკვრეტელობა, ფართო ეპიკური კომპოზიციები.

ნიკო ლორთქიფანიძის მოქალაქეობრივი სახე, მისი საზოგადოებრივი მრწამსი და იდეალები ორი საუკუნის მიჯნაზე ჩვენს ქვეყანაში აღმოცენებული დიდი კლასობრივი ბრძოლების ქარიშხლიან ვითარებაში ჩამოყალიბდა. როგორც ცნობილია, 1905-1907 წწ. რევოლუციამ განსაკუთრებით ფართო გასაქანი პოვა საქართველოში და ამ დიდ სახალხო მოძრაობას გამოეხმაურა მთელი ქართული მწერლობა. მე-19 საუკუნის ქართული კლასიკური მწერლობის კორიფეებმა — ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა, ვაჟა ფშაველამ ამ მოძრაობაში თავისი მაღალი პატრიოტული და ჰუმანისტური იდეალების განხორციელება წარმოიდგინეს. ღრმა ზეგავლენა იქონია ხალხის ამ მგზნებარე საბრძოლო აღფრთოვანებამ ჩვენი საუკუნის მთელ ქართულ ლიტერატურაზე. ძნელია დავასახელოთ რომელიმე თვალსაჩინო ქართველი მწერალი ჩვენი საუკუნის დამდეგისა, რომლის შემოქმედებითს ბიოგრაფიაშიც 1905-1907 წწ. რევოლუციას გადამწყვეტი როლი არ შეესრულებინოს. ამ ღრმა და ყოვლის მომცველი ზემოქმედებით არის აღბეჭდილი ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი ცხოვრების ისტორიაც.

განსაკუთრებით ამ ისტორიის პირველი პერიოდი, რომელიც წინ უსწრებდა ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებას.

ცარისტული რეაქციის ხანაში, როდესაც ინტელიგენციის გარკვეულ ფენებში წარმოშობილი გულგატეხილობისა და სასოწარკვეთილების შედეგად ქართულ მწერლობაში ნოყიერი ნიადაგი შემზადდა დასავლეთის ბურჟუაზიულ-დეკადენტური ლიტერატურული სკოლებისა და მიმდინარეობების გავლენათა გავრცელებისათვის, ნიკო ლორთქიფანიძე თავისი საუკეთესო ნაწარმოებებით იცავდა და აგრძელებდა მშობლიური ლიტერატურის მაგისტრალურ ხაზს, მის რეალისტურ და დემოკრატიულ ტრადიციებს. მაშინ იგი დიდი მოქალაქეობრივი გამბედაობით და შთამაგონებელი ძალით გამოხატავდა ხალხის მღელვარე პროტესტსა და გულისწყრომას გაბატონებული რეაქციული ძალების მიმართ, ცხოვრების მახინჯი და მანკიერი მოვლენების, ყოველგვარი ძალმომრეობის, სისასტიკისა და ტირანიის წინააღმდეგ. მის იმდროინდელ მხატვრულ ქმნილებებში გულის სიღრმემდე შემძვრელი ძალით გაისმოდა მამხილებელი ყიყინა „იყიდება საქართველო!“ და ხალხის მოწინავე ძალებისადმი მიმართული პატრიოტული მოწოდება „მოუარეთ საქართველოს!“ ამგვარი დაუნდობელი, მამხილებელი თვალით შესცქეროდა მაშინ მწერალი ჩვენი სამშობლოს ისტორიის ისეთ პერიოდებს, რომლებიც მშრომელი ხალხის ჩაგვრით, უუფლებობით, ადამიანობის ფეხქვეშ გათელვით ხასიათდებოდა და ისტორიული წარსულის ასეთი სურათები ცხოვლად ეხმაურებოდა რეაქციის ძალთა სისხლიანი თარეშისა, მათი ანტი-ხალხური და ანტიჰუმანისტური პოლიტიკისადმი ზიზლისა და გულისწყრომის გაღვივების უაღრესად აქტუალურ ამოცანებს.

ამ პერიოდის თავის საუკეთესო ნოველებში, ესკიზებში, მინიატურებში მწერალი განასახიერებდა ხალხის მოლოდინს და რწმენას ცხოვრების გარდაქმნასა და განახლებაზე, მის მაღალ მისწრაფებებსა და ოცნებებს. მაშინ ცხოვრებაში გაბატონებული უხეში და ტლანქი ძალმომრეობის, მჩაგვრელობის საწინააღმდეგოდ მწერალი უმღეროდა ადამიანობის მაღალი იდეალებს, სპეტაკ ზნეობრივ მისწრაფებებს, სიყვარულის, მეგობრობის, გმირობის, ვაჟკაცობის, სამშობლოსადმი თავგანწირული ერთგულების გრძნობებს. ზედმეტია ლაპარაკი იმის შესახებ, თუ რაოდენ დიდი კეთილმყოფელი მნიშვნელობა ექნებოდა იმ პირქუშსა და სუსხიან საზოგადოებრივ ვითარებაში ამგვარ ნაწარმოებებს ხალხის სულიერი გაჯანსაღების, ზნეობრივი ამაღლებისა და გამხნეების თვალსაზრისით, ხალხის მწვავე სულიერ წყლულთა მკურნალობის თვალსაზრისით.

ხოლო, როდესაც ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტურმა რევოლუციამ გაიმარჯვა და საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის ახალი ერა ამობრწყინდა, ნიკო ლორთქიფანიძე, ერთი პირველთაგანი რევოლუციამდელი მხატვრული ინტელიგენციის რიგებიდან, მხარში ამოუდგა გამარჯვებულ მშრომელ ხალხს და აქტიურად ჩაება დედამიწაზე ყველაზე ჰუმანიური და სამართლიანი წყობილების, ახალი სოციალისტური სამყაროს მშენებლობისათვის ბრძოლაში.

სიმონ ჩიქოვანი, რომელიც თავის შესანიშნავ წერილში „ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობები“, გასაოცარი ბუნებრიობით ათავსებს დიდი მწერლის მდიდარი ადამიანური ბუნების დამახასიათებელ მოგონებებსა და მისი განუმეორებლად თავისებური მხატვრული ინდივიდუალობის ღრმად პროფესიულ ლიტერატურულ ანალიზს, გადმოგვცემს ნიკო ლორთქიფანიძის

ცხოვრების ერთ ეპიზოდს, რომელსაც გარკვეული სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ამ მწერლის, არამედ რევოლუციამდელი ქართველი მხატვრული ინტელიგენციის სხვა საუკეთესო წარმომადგენელთა მოქალაქეობრივი და შემოქმედებითი ბიოგრაფიისათვის. იგონებს რა ნ. ლორთქიფანიძესთან შეხვედრებს, პოეტი წერს: „განსაკუთრებით ჩამრჩა ხსოვნაში 1921 წლის მარტში, ქუთაისში, თეთრ ხილზე ჩვენი შეხვედრა. იმ ქარიშხლიან დღეებში სწავლა არსად არ მიმდინარეობდა... ათ მარტს, როცა ქუთაისის ცხოვრებაში სრულიად ახალი ხანა იწყებოდა, როცა მენშევიკური მთავრობა გადაიხვეწა და უქიმერიონის მიდამოებში ჯერ კიდევ ბოლშევიკებს ხელში არ აეღოთ მმართველობის სადავე, სწორედ ამ შუალედ წუთებში, მთელ ქალაქში უჩვეულო სიწყნარე და ღუმილი გამეფდა... დღის სამ საათზე სასწავლებლის შენობიდან გამოვედი და ამ ხანმოკლე მყუდროებაში თეთრ ხილთან მივალწიე, ხილის მიღმა გადასვლას ვაპირებდი... და სწორედ ამ დროს ჩემს პირისპირ მომავალი დაფიქრებული ნიკო ლორთქიფანიძე დავინახე. იგი ბაგრატიის ტაძრის ნანგრევებისაკენ იყურებოდა და აუჩქარებელი ნაბიჯებით მიახლოვდებოდა, ხოლო რაჭის მხარეზე. მთებში უცნაური ბინდი იშმუშნებოდა. მომეჩვენა, რომ ნიკოს ჩემი შეხვედრა გაეხარდა. ხელი ისე ჩამომართვა, თითქოს მისი თანატოლი და მეგობარი ვყოფილიყავი, მკითხა: „საით გაგიწევიაო“. უცებ გეგუთის ქუჩის მხარეზე დიდი ყრიაშული ატყდა და მალე იმ მხრიდან გაძლიერებულ ვაშას ძახილი გაისმა. ...ნიკომ მკითხა: „ყმაწვილო, რა ხმაურობა ისმისო“, მე ვუპასუხე: „აღბათ ხალხმა ბოლშევიკები გაათავისუფლა ციხიდან და მათ გამარჯვებას ულოცავენ-მეთქი“. გაიღიმა და მოულოდნელად მითხრა: „დიდი ციხისკენ წავიდეთო“. შემობ-

რუნდა და ჩვენ მალე გადავუხვიეთ გეგუთის ქუჩაზე, დიდი ცინისკენ ავიღეთ გეზი. მე ფეხს ვუწყობდი ნიკოს ნაბიჯებს და ორივე მივეშურებოდით პირისპირ მომავალ ახალი ცხოვრების შესახვედრად. ვაშას ძახილი და გამარჯვებული ყიჟინა თანდათან გვიანლოვდებოდა. ეს ხმაური გულისყურს იპყრობდა და გაზაფხულის დამკვიდრების ნიშანს იძლეოდა...“

მართლაც, განა ერთგვარი სიმბოლური მნიშვნელობის სურათი არ იხატება ჩვენს თვალწინ ამ ეპიზოდში? უკვე სახელმძღვანელო და საყოველთაოდ აღიარებული, სრული შემოქმედებითი დავაუკაცებისა და სიმწიფის ასაკში შესული ნიკო ლორთქიფანიძე იმ ლიტერატურული ახალგაზრდობის წარმომადგენელთან ერთად, რომელიც მაშინ ის-ის იყო ემზადებოდა მშობლიური მწერლობის სარბიელზე ფეხის შემოსადგმელად, ხელიხელჩაკიდებული მივეშურება ახალი ცხოვრების შესახვედრად, იმ გამარჯვების ყიჟინის შესახვედრად, რომელიც იმ ისტორიულ დღეებში მოასწავებდა ახალი ეპოქის ამობრწყინებას ჩვენი სამშობლოს ისტორიაში და გულისხმობდა ასეთსავე გარდაქმნასა და განახლებას ჩვენი მწერლობის განვითარებაში, პირადად ყოველი ხელოვანის, კულტურის ყოველი ოსტატის შემოქმედებითს ბიოგრაფიაში. მას შემდეგ თითქმის მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა ნიკო ლორთქიფანიძე განახლებულ და აღორძინებულ საქართველოში, როგორც მისი ძლიერებისა და კეთილდღეობის თავგამოდებული მსახური — მოქალაქე, საზოგადო მოღვაწე, ხოლო პირველ ყოვლისა — დიდი მწერალი, მხატვრული სიტყვის შთაგონებული და მაღალნიჭიერი ხელოვანი. ამ წლების მანძილზე შექმნა მან თანამედროვე მხატვრული პროზის ისეთი ნიმუშები, როგორიცაა „თავსაფარიანი დედაკაცი“, „ტრაგედია

უგმიროდ“, „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“, „ხელოვანთა ყავახანა“, „ქედუხრელნი“, „ტყვედყოფილის დაბრუნება“, „მოქანდაკე“ და მრავალი სხვა. ეს ქმნილებანი სამუდამოდ არის შესული ქართული, და არა მარტო ქართული, საბჭოთა ლიტერატურის მარადიულ ფასეულობათა საგანძურში, როგორც ამ საგანძურის ნამდვილი მშვენიება და სიმდიდრე.

უჩუყვე სულიერი რაინდობით, უკომპრომისოდ და თავგამოდებით ემსახურებოდა ნიკო ლორთქიფანიძე თავის ნათელ მოქალაქეობრივ იდეალეპსა და ესთეტიკურ მრწამსს. მისი შემოქმედებითი ცხოვრება და ადამიანური ბიოგრაფია იშვიათი მაგალითია მწერლის პასუხისმგებლობისა ხალხის წინაშე, ადრეული პროფესიული კულტურისა, შეუვალი მორალური ავტორიტეტისა, განუხრელად ერთგული საკუთარი მწერლური თვალსაზრისისა და პოზიციისა, იგი არასოდეს არ იჩენდა მოუთმენლობას და შეურიგებლობას სხვაგვარად მოაზროვნეებისადმი, ყოველთვის შორს იდგა ყველაფერი პირადულისა, წვრილმანისა და ანგარებისმიერისაგან, პატივმოყვარეობისა და განდიდების იმ სენისაგან, რაც, სამწუხაროდ, იშვიათი მოვლენა როდია შემოქმედებითი ინტელიგენციის რიგებში. თავისი მაღალი სულიერი ღირსებებით იგი გამაყეთილშობილებელ გავლენას ახდენდა ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაზე, ყოველთვის დიდი მზრუნველობით, ყურადღებით და სიყვარულით ეპყრობოდა ლიტერატურულ ახალგაზრდობას და განუზომელი პატივისცემით და სიყვარულით სარგებლობდა ახალგაზრდა მწერალთა მხრივ. ამის მკაფიო მაგალითია ის საუცხოო პოეტური ექსპრომტი, რომელიც თავისი სიჭაბუკის წლებში მიუძღვნა პაოლო იაშვილმა თავის უფროს მეგობარს, იმ დროისათვის უკვე სახელმწიფოებრივ ბელეტრისტს ნიკო ლორთქიფანიძეს:

ხარ მოელვარე, ვით სატევარი,
ემორჩილები მზეს და იაღონს,
მომეცი ნება, როგორც მწევარი,
ლექსი გაჩუქო ბუნებით ბატონს.

გამიძნელდება ქვეყნის დანდობა,
მაგრამ ხარ მუდამ კეთილშობილი.
მიმონებს შენი დარდიმანდობა
და იშვიათი ჩვენში პროფილი.

ეს ლექსი 1918 წლით არის დათარიღებული და მასში სა-
ოცარი გულთამხილაობით არის დანახული და გადმოცემული
ნიკო ლორთქიფანიძის ბასრი და მახვილი, შემართებული და
უშიშარი ხასიათი და ამავე დროს მზიურად ნათელი და უნა-
ზესი ადამიანური ბუნებაც, იმდროინდელი ცხოვრების უკულ-
მართობათა მიმართ დაუნდობელი ირონიული მიმართებაც და
შეუბღალავი შინაგანი კეთილშობილება, „დარდიმანდობაც“,
ცხოვრების ზედაპირზე ამოტივტივებული მეშჩანობის უარ-
მყოფელი და მისდამი მკაცრად დაპირისპირებული „იშვიათი
პროფილიც“.

ბევრად უფრო გვიან, ნიკო ლორთქიფანიძის გარდაცვალე-
ბის შემდეგ, სულ სხვა თაობისა და სხვაგვარი შემოქმედებითი
ბიოგრაფიის ახალგაზრდა პოეტმა რევაზ მარგიანმა ასეთივე
მოკრძალებისა და სიყვარულის გრძნობით აღსავსე ლექსი მი-
უძღვნა მხატვრული სიტყვის დიდებულ ოსტატს, განუმეორე-
ბელი მომხიბვლელობისა და იშვიათად მდიდარი სულიერი სამ-
ყაროს ადამიანს:

ქავჭავაძის აღმართს როდესაც აეყვები,
ჟრუანტელს კვლავ იგრძნობს მკერდი,
აქ ახლაც მხედებიან გვიანი მგზავრები,

მათ შორის არა ჩანს ერთი.

ის ღამით მხედებოდა და ძალზე ვწუხვარ,
კერ ვხედები ფიქრიან სახეს,
მე მახსოვს, პირველად მაღალი მუხა
სწორედ ამ აღმართზე ვნახე!
მეოცნების იერი ჰქონდა
და ოდნავ მოხრილი მხრები.
„დიდ ნიკოს“ ვუძახდით მელექსე ყრმები
შემოქმედს გარდასულ დროთა.

„ხელოვანთა ყავახანის“ ციკლის ერთ-ერთ მინიატურაში ნიკო ლორთქიფანიძე წერდა: „ვაუჟაკი წლებს შეაღწევს დედ-მამას, წლებს სამშობლოს, მეცნიერებას, ხელოვნებას, წლებს, ცოლ-შვილს... როცა სიცოცხლის დღენი მიეწურება... იგია გმირი, თუ დინჯის ნაბიჯით, გულდამშვიდებული გასწევს სამარისაკენ. გზაზე მთრთოლვარე ხელით კიდევ ეცდება დარგოს ხე, რათა გამვლელმა ხილი იხილოს, ჩრდილი იჩრდილოს“. მწერლის მეგობრები და თანამოღვაწენი, მისი თანატოლი თუ უმცროსი თანამოკალმეები მოწმენი ვიყავით იმისა, თუ როგორი რაინდული უდრტვინველობით ეგებებოდა ნიკო ლორთქიფანიძე სიცოცხლის დასასრულს, თუ როგორ ძერწავდა ცხოვრების უკანასკნელ დღეებში განუკუთრებელი სენისაგან დაუძღურებული ხელებით უკანასკნელ ნიმუშებს თავისი დიდი შემოქმედებითი მოღვაწეობისა, ხანდაზმულობისა და სწეულების დამაუძღურებელი ხელი ოდნავადაც არ შეხებია მის იშვიათად მძლავრსა და მდიდარ სულიერ სამყაროს, მის ნათელ გონებას, ნებისყოფას, შემოქმედებითს გზნებას. ამას გვიდასტურებს მისი „ქედუხრელნისა“ და დაუმთავრებლად დარჩენილი „დავით აღმაშენებლის“ უკანასკნელი სტრი-

ქონები. ეს იყო მართლაც ამაღელვებელი მაგალითი მწერლის შემოქმედებითი და ადამიანური გმირობისა.

მაღე ოცდაათი წელიწადი შესრულდება მას შემდეგ, რაც ნიკო ლორთქიფანიძე ჩვენს შორის აღარ არის. მწერლის მდიდარმა შემოქმედებებმა მემკვიდრეობამ ძლევამოსილად გაუძლო დროის გამოცდას. რაც დრო გადის კი არ ნელდება და სუსტდება მისი საუკეთესო ქმნილებების ზემოქმედების ძალა, მათი ცოცხალი ჟღერა, შემეცნებითი და ესთეტიკური ღირებულება, არამედ პირიქით, განუხრელად იზრდება მწერლის პოპულარობა და ღრმავდება მისდამი საზოგადოებრივი ინტერესი და ყურადღება, სულ უფრო მეტად ნათელი და ხელშესახები ხდება მის ნაწარმოებთა მხატვრულ სხეულში ღრმად ჩაქსოვილი აზრი და გრძნობა, სულ უფრო მეტი სიცხადით ამოდის მათი ქვეტექსტების წიაღებიდან ჩვენი დღევანდელი მისათვის თანხმომავნი ნათელი იდეური და ზნეობრივი მისწრაფებანი... და ასე გაგრძელდება მომავალშიც. ✕

ნიკო (ნიკოლოზ) მერაბის ძე ლორთქიფანიძე დაიბადა 1880 წელს, 27 სექტემბერს დასავლეთ საქართველოში, ახლანდელი წყალტუბოს რაიონის სოფ. ჩუნეში. წერა-კითხვა მომავალმა მწერალმა საკუთარ ოჯახში შეისწავლა ქართული კლასიკური მწერლობის საუკეთესო ნიმუშებზე. ადრინდელ სიკაბუკეში აღეძრა მას ცხოველი ინტერესი მშობლიური ლიტერატურისა და თავისი ქვეყნის ისტორიისადმი, ეპოქის სოციალური პრობლემებისადმი. ამას დიდად უწყობდა ხელს ის გარემოება, რომ ნიკოს მშობლების ოჯახში ხშირად იკრიბებოდნენ გამოჩენილი

ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები — აკაკი წერეთელი, ალექსანდრე ყაზბეგი, კირილე ლორთქიფანიძე და სხვ. ამ ოჯახთან ახლო ურთიერთობა ჰქონდა აგრეთვე გამოჩენილ ბოლშევიკს, ლიტერატორსა და რევოლუციონერს ალექსანდრე წულუკიძეს. ცხადია, ასეთ ადამიანთა გარემოცვა კეთილწყოფელ ზეგავლენას მოახდენდა მომავალი მწერლის აზრებსა და განწყობილებებზე, მისი მსოფლმხედველობის, საზოგადოებრივი იდეალების ჩამოყალიბებაზე.

ნიკო ლორთქიფანიძის სიკვამლის წლებმა ჩვენი საუკუნის დამდეგის გამძაფრებული საზოგადოებრივი ცხოვრების ვითარებაში განვლო. ეს ჩვენი სამშობლოს ისტორიის ის შესანიშნავი პერიოდი იყო, როდესაც რუსეთის გმირული პროლეტარიატის რევოლუციური ბრძოლის ზეგავლენით ქართველი მშრომელი ხალხიც ირაზმებოდა კაპიტალისტურ-მემამულურ წყობილებაზე იერიშის მისატანად და უკვდავი ლენინის მოწაფისა და თანამებრძოლის — ახალგაზრდა სტალინის მეთაურობით დიადი გამათავისუფლებელი მოძრაობის ფართო გზაზე გამოდიოდა. ორი საუკუნის მიჯნაზე დატრიალებულ ამ დიდ სოციალურ მოვლენებს არ შეეძლო გამოხატულება არ ეპოვა მხატვრულ ლიტერატურაში, გავლენა არ მოეხდინა ინტელიგენციის მოწინავე ნაწილზე, პროგრესულად განწყობილ ახალგაზრდობაზე. ასეთ ახალგაზრდობას ეკუთვნოდა ნიკო ლორთქიფანიძეც.

უკვე მოწაფეობის წლებში იგი გამსჭვალულია უკმაყოფილებისა და შეურიგებლობის გრძნობით თვითმპყრობელური წყობილებისადმი და მისი ველური კოლონიური პოლიტიკისადმი, რაც მძ.ურ გამოხატულებას პოულობდა სწავლა-აღზრდის სისტემაშიც. სასწავლებელში გაბატონებული აუტანელი

რეაქციული რეჟიმის გამო ნიკო ლორთქიფანიძე იძულებული იყო მიეტოვებინა ქუთაისის გიმნაზია. შემდეგ, საშუალო განათლების დამთავრების მიზნით, იგი ვლადიკავკაზს (ახლანდელი ქ. ორჯონიკიძე — ჩრდილოეთ ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკის დედაქალაქი) გაემგზავრა. აქ მომავალ მწერალს თვალწინ გადაეშალა შემზარავი სურათი იმ უკიდურესი სოციალური და ეროვნული ჩაგვრისა, რასაც განიცდიდნენ კავკასიის მთის ხალხები მეფის თვითმპყრობელობის მხრივ. ნიკო ლორთქიფანიძემ გაიცნო. და შეისწავლა ამ ხალხთა ყოფა-ცხოვრება, შეკრიბა და ჩაწერა მათი მდიდარი ხალხური სიტყვიერების დიდძალი მასალა.

უმადლესი განათლების მისაღებად ნიკო ლორთქიფანიძე ხარკოვის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე შევიდა. რევოლუციურად განწყობილ რუს და უკრაინელ სტუდენტობასთან დაახლოებამ კიდევ უფრო გააღრმავა და გაამძაფრა მისი შეურიგებლობა მემამულურ-კაპიტალისტური წყობილებისადმი, თვითმპყრობელობის რეჟიმისადმი. მალე იგი გამორიცხულ იქნა უნივერსიტეტიდან სტუდენტთა რევოლუციურ გამოსვლებში მონაწილეობისათვის. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე ნიკო ლორთქიფანიძე დააპატიმრეს იმ დემონსტრაციებში აქტიური მონაწილეობისათვის, რომლებითაც მოწინავე ქართველი ინტელიგენცია უპასუხებდა ცარიზმის მსახურთა შავრაზმელურ ღონისძიებებს. როგორც კი ციხეს თავი დააღწია, იგი უცხოეთს გაემგზავრა და ავსტრიაში ქ. ლეობენის სამთამადნო აკადემიაში შევიდა. ამ სასწავლებლის დამთავრებისთანავე, 1907 წელს, ნიკო ლორთქიფანიძე საბოლოოდ დაბრუნდა სამშობლოში. ამ დროიდან მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე იგი განუწყვეტლივ ეწეოდა მრავალმხრივ ლიტერატურულ-

საზოგადოებრივსა და პედაგოგიურ მოღვაწეობას. მაგრამ თავისი ცხოვრებისა და საქმიანობის ძირითად სფეროდ მან ამიერიდან აირჩია მხატვრული მწერლობა, რომლისადმი მისწრაფებაც მას თავიდანვე ახასიათებდა.

ამ დროისათვის 1905 წლის რევოლუცია უკვე დამარცხებული იყო და დროებით მოხეიშე რეაქცია გააფთრებით უტევედა იდეოლოგიის ყოველ დარგს და კერძოდ, მხატვრულ ლიტერატურას. ინტელიგენციის გარკვეული ფენები გულგატეხილობისა და დაცემულობის განწყობილებებმა მოიცვა. შეიქმნა პირობები ჩვენს მწერლობაში ანტირეალისტური, ბურჟუაზიულ-დეკადენტური მიმდინარეობების აღმოცენება-განვითარებისათვის. თვითმიზნური ესთეტიზმი და უკიდურესი ინდივიდუალიზმი, მისტიკა, უიდეობა, პესიმიზმი და ეროტომანიის მანკიერებანი დიდი სისწრაფით ეუფლებოდნენ ამ წლების ქართულ მხატვრულ ლიტერატურას. განსაკუთრებით საგარძნობი იყო დეკადენტობის დამაკნინებელი გავლენა მხატვრული პროზის დარგში, რადგან ეს მოდური ანტირეალისტური სამწერლო მიმდინარეობანი, პრინციპულად უარყოფდნენ რა ხელოვნების მიერ ცხოვრების სინამდვილის ასახვის ამოცანას, შეგნებულად უგულვებელყოფდნენ ლიტერატურის ეპიკურ ენარებს. ქართულ ლიტერატურასაც დაუდგა ისეთივე ხანა, რომელსაც მ. გორკიმ რუსული ლიტერატურის მთელი ისტორიის ყველაზე სამარცხვინო წლები უწოდა.

მაგრამ ამ ლიტერატურული დეკადანსის ხანაში სავსებით როდი ჩამქრალა და ჩახშობილა პროგრესული კლასიკური მწერლობის დიდი რეალისტური და დემოკრატიული ტრადიციები. რეაქციის წლების ქართულ მწერლობაში იქმნებოდა ისეთი ნაწარმოებებიც, რომლებიც წინააღმდეგობას უწევდნენ

დეკადენტობის მომქალაქრებას და რეალისტური ხელოვნების ჩანსად ტრადიციებს განამტკიცებდნენ. ამ პერიოდის ლიტერატურული ცხოვრების ასეთ დიდად მნიშვნელოვან მოვლენათა რიცხვს მიეკუთვნება ნიკო ლორთქიფანიძის საუკეთესო ადრინდელი თხზულებანი.

მართალია, ნიკო ლორთქიფანიძემაც ისევე, როგორც ლიტერატურის სარბიელზე რეაქციის წლებში გამოსულმა სხვა ზოგიერთმა ქართველმა მწერალმა, თავისებური ხარკი გადაუხადა მოდურ-დეკადენტურ ცთუნებებს, მანაც დაწერა რამდენიმე ტიპიურად მოდერნისტული ნაწარმოები, მაგრამ ასეთი ნაწარმოებნი არაერთაა შემთხვევაში არ განსაზღვრავდნენ მწერლის იდეურ-შემოქმედებითს პოზიციას, რომელაც ძირითადად რეალისტური ხელოვნების პრინციპებისადმი თანმიმდევრული ერთგულებით ხასიათდებოდა.

როგორც მწერლის ბიოგრაფიის ზემოთ ხსენებული რამდენიმე შტრიხი გვიჩვენებს, ნიკო ლორთქიფანიძე თავისი ცხოვრებითა და სულიერი სამყაროთი ჩვენი საუკუნის დამდეგას რევოლუციური მოძრაობის მოვლენებთან იყო დაკავშირებული და სწორედ ეს მოვლენები განსაზღვრავდნენ და ასაზრდოებდნენ მის საზოგადოებრივ მრწამსსა და თვალსაზრისს, მის მხატვრულ ინდივიდუალობას.

ნიკო ლორთქიფანიძე უშუალოდ არ ყოფილა დაკავშირებული მუშათა კლასის რევოლუციური ბრძოლის ხელმძღვანელ ორგანიზაციებთან და მის ადრინდელ შემოქმედებაში არც უპოვნია მკაფიო და ხაზგასმული მხატვრული გახსანაიერებო პროლეტარიატის კლასობრივ იდეოლოგიას. მაგრამ ის კი უდავო და უეჭველია, რომ მისი შემოქმედებითი ცხოვრება ძირითადად ჩვენი დროის რევოლუციური მოვლენებისა და დიადი

გამათავისუფლებელი იდეების მძლავრი ზემოქმედების პირობებში ვითარდებოდა. აქედან მომდინარეობს პროტესტისა და უკმაყოფილების ის გრძნობა, რითაც გამსქვალულია მისი რევოლუციამდელი საუკეთესო ნაწარმოებნი, რომლებშიაც მწერალი მკაცრად, მამხილებელი ძალით ასახავდა საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებს, ხატავდა ადამიანის ჩაგვრისა, მისი ყველა მაღალი მისწრაფებების განწირულებისა და ფეხქვეშ გათელვის ღრმად დრამატიზი აებულ სურათებს.

შორეული წარსულის მასალაზე დაწერილ მოთხრობებშიც მწერალი ზიზლითა და გულისწყრომით კიცხავდა ყოველგვარ ტირანიას, ადამიანის ღირსებისა და უფლების ყოველგვარ შეზღაღვასა და შეურაცხყოფას, კარიერიზმს, ეგოისტურ ინსტიტუტებს, პირადი განდიდებისათვის სამშობლოსა და ხალხის ხასიციოცხლო ინტერესების უგულებელყოფას. მაღალი ჰუმანისტური და პატრიოტული იდეალებით არის შთაგონებული ნიკოლორთქიფანიძის თითქმის ყველა ისტორიული მოთხრობა. ამაში მდგომარეობდა ამ ნაწარმოებთა იდეური მნიშვნელობა და აქტუალობა მათი დაწერისა და გამოქვეყნების დროისათვის.

თავისი შემოქმედების ასეთი იდეური მიზანდასახულობის მეოხებით, რეალისტური ხელოვნების ესთეტიკური პრინციპებისადმი შეგნებული ერთგულებით ნაკოლორთქიფანიძეს ერთერთი მოწინავე ადგილი ეკირა რევოლუციამდელ ქართულ ლიტერატურაში.

საქართველოში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ ნიკოლორთქიფანიძე ჩვენი რევოლუციამდელი ინტელიგენციის იმ საუკეთესო წარმომადგენელთა რიგებში აღმოჩნდა, რომლებიც გულწრფელად და უყოყმანოდ დაადგნენ საბჭოთა სახელმწიფოსთან აქტიური შემოქმედებითი თანამშრომ-

ლობის გზას და მთელი თავისი ნიჭიერებით და შესაძლებლობით ერთგულად ემსახურებოდნენ და ემსახურებიან ჩვენს სამშობლოში ახალი, კომუნისტური ცხოვრების მშენებლობის დიდ საქმეს.

საბჭოთა წყობილების წლებში ნიკო ლორთქიფანიძე ნაყოფიერ შემოქმედებით მუშაობასთან ერთად აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა ჩვენი სოციალისტური კულტურის ფრონტზე. იგი დიდი გატაცებით ეცნობოდა და სწავლობდა ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური ინდუსტრიისა და საკოლმეურნეო წყობილების ზრდა-განვითარების პროცესებს: ამ მიზნით მოგზაურობდა არა მარტო საქართველოს უმხიშვნელოვანეს სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო რაიონებში. არამედ საბჭოთა კავშირის უდიდეს ინდუსტრიულ ცენტრებშიც. ყოველივე ეს კეთილმყოფელ გავლენას ახდენდა მწერლის შემოქმედებით მოღვაწეობაზე, მის იდეურ ევოლუციაზე.

საბჭოთა ეპოქაში ნიკო ლორთქიფანიძემ დაწერა მთელი რიგი საყურადღებო ნაწარმოებები, რომელთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია ისტორიულ-რევოლუციური შინაარსის ვრცელი მოთხრობა „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“. მთელს ქართულ მხატვრულ პროზაში ეს იყო პირველი ნაწარმოები, სადაც მკვეთრად გამოიხატა კომუნისტების ხელმძღვანელი როლი იმ ბრძოლაში, რომელსაც ქართველი ხალხი ეწეოდა რუსეთის პირველი რევოლუციის ბარიკადებზე და ცარიტული რეაქციის სუსხიან წლებში.]

ნიკო ლორთქიფანიძე გარდაიცვალა 1944 წელს, როდესაც ჩვენი ხალხი დიდ სამამულო ომს აწარმოებდა კაცობრიობის უბოროტესი მტრის — ფაშიზმის სისხლიანი ურდობის წინააღმდეგ. განუკურნებელი სენით სასიკვდილო სარეცელზე მი-

ჩაქვეული მწერალი პატრიოტული მგზნებარებით ეხმაურებოდა საბჭოთა ხალხის გმირულ ბრძოლას თავისი სამშობლოს სიცოცხლისა და თავისუფლების დასაცავად, საკაცობრიო კულტურისა და ცივილიზაციის გადასარჩენად.

მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრების მანძილზე ნიკოლორთქიფანიძე ლიტერატურულ-შემოქმედებითი მოღვაწეობის პარალელურად განუწყვეტლივ ემსახურებოდა სწავლა-აღზრდის საქმეს და აქტიურად მონაწილეობდა კულტურულ-საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა მუშაობაში. რევოლუციამდელ წლებში იგი გერმანულ ენას და ლიტერატურას ასწავლიდა ქუთაისის სხვადასხვა საშუალო სასწავლებლებში და როგორც მისი ყოფილი მოწაფეების მოგონებებიდან ვიცით, მწერალი თავის ამ მუშაობაში ყოველთვის ხელმძღვანელობდა იმ მაღალი მიზნით, რომ მოზარდი თაობის ცნობიერებაში დაენერგა ეპოქის პროგრესული პატრიოტული და ჰუმანისტური იდეალები.

ქუთაისში იმ წლებში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა მოწინავე ქართული ინტელიგენციის მრავალი გამოჩენილი წარმომადგენელი. ისინი დიდსა და მრავალმხრივ მუშაობას ეწეოდნენ საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ეროვნული კულტურული შემოქმედების ყოველ დარგში. ნიკოლორთქიფანიძე მთელი ამ საქმიანობის აქტიური მონაწილე იყო. იგი უპირატესად აქტუალური შინაარსის პუბლიცისტური და ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილებით გამოდიოდა ადგილობრივ პრესაში, ცხოვლავ ეხმაურებოდა ყველაზე მტკივნეულ და საჭირობოროტო საკითხებს იმდროინდელი სინამდვილისა, მონაწილეობდა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების, ქუთაისის დრამატიული საზოგადოების მუშაობაში, გამოდიოდა ლიტე-

რატურულ საღამოებზე. მას უაღრესად თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა ქალაქის მთელ სააზროვნო და კულტურულ ცხოვრებაში, რომლის მნიშვნელობა და რეზონანსიც მხოლოდ „ადგილობრივი“ მასშტაბით როდი განისაზღვრებოდა.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების პირველსავე დღეებში ნიკო ლორთქიფანიძე ერთ-ერთი ინიციატორი იყო ქუთაისში მწერალთა კავშირის ჩამოყალიბებისა. ეს იყო ერთი პირველი ნაბიჯთაგანი ქართული მწერლობის სასიცოცხლო ძალების შემოკრებისა ახალგაზრდა საბჭოთა რესპუბლიკასთან შემოქმედებითი თანამშრომლობის პლატფორმაზე. ამ კავშირის მიერ გამოცემული ჟურნალი „უქიმიერიონი“ ქართული საბჭოთა ლიტერატურული პერიოდიკის ერთ-ერთი პირველი ორგანო იყო. ნაყოფიერ მოღვაწეობას ეწეოდა იმ წლებში ნიკო ლორთქიფანიძე ქართველი შემოქმედებითი ინტელიგენციის ფართო ფენების დასარაზმავად კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს პოლიტიკის გარშემო. სწორედ ამ მიზნით და ამ კეთილშობილური განზრახვით ჩაუდგა იგი მაშინ სათავეში ხელოვნების მუშაკთა პროფესიონალურ კავშირს ქუთაისში. ამ თანამდებობაზე თავისი მუშაობის ერთ-ერთი ეპიზოდი მწერალმა გამოიყენა მასალად მოთხრობისათვის „მოქანდაკე“, რომელშიც მან გამოხატა ჩვენს ქვეყანაში გამარჯვებული ახალი ცხოვრების კეთილმყოფელი ზეგავლენა მშრ.რ.მელი ადამიანის, ახალგაზრდა თაობის ბედზე, ახალი ადამიანის აღზრდისა და ფორმირების პროცესზე.

მალე მწერალი მუდმივ საცხოვრებლად თბილისს გადასახლდა. ამ გარემოებამ კიდევ უფრო გააფართოვა მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მასშტაბი. სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებამდე ხელმძღვანელობდა უცხო ენების კათედრას

ვ. ი. ლენინის სახელობის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში. ქართულ სწერალთა ყველა ყრილობაზე მას ირჩევდნენ საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის წევრად, ხოლო მრავალი წლის განმავლობაში იგი უშუალოდ მონაწილეობდა ამ კავშირის პრაქტიკული საქმიანობის ხელმძღვანელობაში, როგორც მისი პრეზიდენტის წევრი.

სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებამდე არ შენელებულა მის სულიერ სამყაროში შემოქმედებითი შემართება და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის პათოსი.

ერთ დროს ჩვენს კრიტიკასა და ლიტერატურისმცოდნეობაში დადგენილი ტრადიციის მიხედვით ნიკო ლორთქიფანიძეს „დანგრეული ბუდეებისა“ და „გარდასულ ეამთა“ მხატვარს უწოდებდნენ. მართლაც, მშობელი ქვეყნის დიდებული, თანაც მკაცრი და სუსხიანი წარსული მისი შთაგონების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს შეადგენდა. არაერთ თავის საუკეთესო ნაწარმოებში დახატა ნიკო ლორთქიფანიძემ თავადაზნაურული სამყაროს რღვევის სურათები. მაგრამ ნიკო ლორთქიფანიძის თემებისა და იდეების სფერო სრულიადაც არ ყოფილა შემოფარგლული ძველი სამყაროს სახეებითა და ფერებით. ის, როგორც ყოველი ქვეყნის ხელოვანი, პირველ ყოვლისა ღვიძლი შვილი იყო თავისი ეპოქისა და ამასთანავე ორგანულად განმეორებული და განმავითარებელი მშობლიური ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციებისა.

რეაქციის წლებში, რუსეთის პირველი რევოლუციის დამარცხების მომდევნო პერიოდში; თავის სამწერლო მოღვაწე-

ობის დაწყებით საფეხურზე, მწერალი ზიზლითა და გულის-წყრომით შესცქეროდა ჩვენი ქვეყნის წყვედიან მოცულ სინამდვილეს და ამ პროტესტს თავისებურად გამოთქვამდა: „ტბილია ძილი, უტბესია გაქვავება უამსა სიძრახსა და სახელის გატებისას, არაფერი არ დავინახო, არ ვაგრძნო, — აი ჩემი ნეტარება. მაშ, ნუ მალვიძებ, წყნარად ილაპარაკე, მრცხენია“. ამ სიტყვებში, ცხოვრებისაგან გაქცევის, სინამდვილის წინაშე თვალის დახუჭვის მისწრაფებით გამსჭვალულ ამ აღსარებაში, მკაფიოდ მოისმის თავისი ქვეყნის მონური ხვედრით აღშფოთებული ხელოვანის გულისტკივილი.

მაშინ, ახალი სოციალური აზვირთების მოლოდინისა და ნათელი მომავლისაკენ მისწრაფების ხანაში, ნიკო ლორთქიფანიძე თავისი ერთ-ერთი პერსონაჟის სიტყვებით შემდეგნაირად გამოხატავდა ამ საყოველთაო-სახალხო მისწრაფებას: „კარგა ხანია დავრწმუნდი, რომ უცნობ კარების წინ ვდგევართ... ფარდები კართა უკვე ათრთოლდნენ და გაშლისთანავე ან დავინახავთ ნანატრ ბედნიერებას, ან სამარადისო წყვედიანის მსხვერპლნი შევიქნებით“.

„მოლოდინი“, ასეა დასათაურებული მისი ერთ-ერთი მინიატურა, დაწერილი 1908 წელს. ამ მცირე მოცულობის ბელეტრისტულ ნაწარმოებში გადმოცემულია ცხოვრების განმაახლებელ ძალთა დამარცხებით შეშფოთებული ადამიანის მღელვარე სულისკვეთება:

„მიყვარს ჭექა-ქუხილი, როცა არ იცი რას მიეკედლო, როცა დიდი ხე საშიშარია — მეხი არ დაეცეს; მინდორ-ველში კი მარტოობით სული გეხუთება, გრივალი ქარი მოტაცებას გიპირებს და თვალში გაყრის, რაც მიწას ვერ შესისხლხორცებია... ბრძოლაა სიცოცხლისათვის, სჩქევს სისხლი, გავიწყებს

წვრილმან უსიამოვნებას, ცდილობ როგორმე სიკვდილს გადაარჩე! მიყვარს მოწმენდილი ცა, ნიავე ოდნავ ეკარება შუბლს. ზურმუხტ ცას მზის შუქი აღიმებს; მწვანე ბიბინებს დამატკბობელად... გიტაცებს სიამე ქვეყნისა, შენს გულს იმედს გვრის ბუნების მეჭლისი; ასწილ ნეტარებით გადახდილი მწუხარება ითრგუნება, ქრება“.

და ამ ოცნებით წარმოდგენილ სურათს ბრძოლისა, ქექა-ქუხილისა თუ ბუნების დამატკბობელი მეჭლისისა აქ უპირისპირდება მკაცრი და პირქუში სინამდვილის, ცხოვრებაში გაბატონებული უკუღმართობის გამომხატველი ალეგორია.

„ოხ, ბედო, რათ მაგდებ მუდამ უღიმღამო ბუნებაში! მოღრუბლულა, მხოლოდ აქა-იქ დარჩენილა მოწმენდილი ცის ნაჭერი; მიზოზინებს ღრუბელი, მანათობელ მთვარეს ისევე ულაპავს თავის წყვილიადში; ვარსკვლავთ გუნდს ოდნავ ვერ მოსძებნი, ძირს მიწაც მიჩუმებულია, თითქოს უცდის მოწყენილი, როდის მოვა განკითხვის დღე და ფიქრობს, როგორ მოვიქცეო; ამღვრეული მდინარეც ვერ ბედავს ნაპირს დაეჯახოს. გვერდს უვლის ბუტბუტით სალს კლდეებს, იგი დროს ელის, ელის ჰექასა და გრიგალს, კოკისპირულს წვიმას, რომ ცით დაიმედებულმა სალი კლდე ქვეშ გათელოს, გზა გაიხსნას“.

განა ცხადი არ არის ბუნების ამ კონტრასტულ სურათებში განსახიერებელი თავისი დროისათვის ღრმად აქტუალური მეზობლი სოციალური აზრი? ხალხის მეზობლი ნებისყოფისა და შემართების ახალი აზვირთების მოლოდინით გამსჭვალულია აქ წარმოსახული მთელი ვითარება. და ამ აღსარების დასკვნითი სიტყვებით თითქოს თვით ხალხი უგზავნის წყევლა-

კრულვას იმ სულისშემხუთველ წყვილიადს, რომლითაც მოცუ-
ლი იყო ჩვენი ქვეყანა რეაქციის წლებში „კრულ იყოს ასეთი
დრო მოლოდინისა, დრო ფერმკრთალი სიცოცხლისა..“

თავისი ქვეყნის უკიდურესი სოციალური და ნაციონალუ-
რი ჩაგვრის ხანაში მწერალი ბუნების ყოველ გამოვლენასაც კი
სამშობლოსადმი სიყვარულისა და თავდადების გამაღვივებელ
მოწოდებადაც სახავდა:

„ჩემი ოთახის ფანჯარიდან ხშირად მოსჩანს თეთრი თოვლით
დაფარული, მზის სხივებით აფერილი მყინვარი და შორიდან
მისი ხმა ისმის, ვით ხმა ნაზი ქალწულისა: — მოუარეთ სა-
ქართველოს!

მთვარიან ღამეში, ბაგრატის ტაძრის ნანგრევები, თალხით
მოსილ ჭირისუფალივით რომ დასცქერიან ქუთაისს, უხმოდ
მეტყველებენ:

„მოუარეთ საქართველოს!“ —

ეს მოწოდება მოინმის მშობლიური მდინარეების გალობა-
სიმღერაშიც, შოთას აჩრდილის ბრძანებაშიც, კოკისპირული
წვიმის ყოველ წვეთის გაუთაეებელ, გაბმულ ძახილშიაც. მთე-
ლი გარემოცვა გამსქვეალულია ამ განწყობილებით.

ნიკო ლორთქიფანიძეს აქვს პატარა ზომის ერთი ნაწარმო-
ები „გული“. მისი გმირი — ქართველი ახალგაზრდა — უცხო-
ეთში გარდაიცვალა, სამშობლოს გან დაშორებული, მშობლაურ
ალერსსა და მზრუნველობას მოკლებული, გულისმკვლელ
სიმარტოვესა და უპატრონობაში. პროფესორმა, რომელმაც
ცხედარი გაკეთა, საკვირველება აღმოაჩინა: გარდაცვლილს
გული აღარა ჰქონდა. „გულის მაგიერ ფერფლიდა დარჩენილი-
ყო“, და როდესაც შვილის დაკარგვით გამწარებული დედა
ქვითინებდა: „სადაა შენი კარგი გული, ამდენი ვაით და უით

რომ ჩავიდგი საგულეში? — კელიდან პატარა რუკამ გასცა პასუხი:

— მე დავაქცნე.

— მე დავწვი, — გახმაურდა სურათი მაგიდაზე.

სიტყვები არავის გაუგონია“.

მწერალი არ გაგვიმარტავს; მაგრამ ჩვენ ადვილად ვხვდებით, რომ კაბუჯის გულის დამაქცნობელ პატარა რუკაზე მისი პატარა და მაშინ უბედური სამშობლო უნდა ყოფილიყო გამოსახული. ხოლო მისი გულის დამწველ სურათზე სატრფოს სახება იქნებოდა აღბეჭდილი.

სამშობლოსა და სიყვარულის თემას დიდი ადგილი უჭირავს ნიკო ლორთქიფანიძის ადრინდელ ნაწარმოებებში, რომლებიც, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის სულიერი ცხოვრების უაღრესად სპეტაკ და კეთილშობილურ თვისებათა გამოხატულებას წარმოადგენენ.

„სულის დახატვა სხეულის დახატვას არ ჰგავს, სულის დახატვა უფრო ძნელია“, — ამბობს ნიკო ლორთქიფანიძის „სევდის სურათის“ გმირი მხატვარი. და თვით მწერალსაც თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების მოელ მანძილზე სწორედ ეს უძნელესი და ურთულესი ხელოვნება იზიდავდა — ხელოვნება ადამიანის სულის მხატვრობისა.

ადამიანის უკიდურესი მონობისა და ჩავერის ეპოქაში, მისი ყველა უწმინდესი და უწრფელესი მისწრაფების უხეშად გათელვის ხანაში, ნიკო ლორთქიფანიძე, როგორც ჭეშმარიტი ჰუმანისტი მწერალი, მღელვარე სიყვარულით ხატავდა ადამიანის სულს, ერთგვარი რომანტიკული შარავანდელით მოსაგადა მის ყველა სპეტაკ და კანონიერ გრძნობას, იგი რაინდებსა და რჩეულ ადამიანებს როდი არჩევდა თავის ქმნილებათა პერ-

სონაეებად. განსაკუთრებული ყურადღებითა და გულისხმიერებით გადმოგვიშლის მწერალი პატარა ადამიანების, ჩვეულებრივი, რიგითი ადამიანების სულიერი დრამის სურათებს და მათი მეშვეობით გვიჩვენებს ცხოვრების სიტკბოსა და სიმწარეს, გადმოგვცემს თავის თვალსაზრისს სიცოცხლის აზრზე, ადამიანურ ღირსებაზე, სიყვარულზე, სევდაზე, მზიარულებაზე — ყველაფერზე, — რაც ავსებს და ამოძრავებს ცხოვრებას მის განუწყვეტელ მდინარებაში, მრავალფეროვნებაში, წინააღმდეგობებში.

აი, სოფლის შარავზე მთვარიან ღამეში მოდის ცხენებისა და ურმების პატარა ქარავანი. დღეობიდან ბრუნდებიან. ურემზე მჯდომ სოფლელ გოგონას მოკრძალებით ეტრფიალება ვაჟი. როცა ურემი ჩრდილს მიუახლოვდება, ვაჟი მიიწევს გოგოსაკენ.

„მეიწიე აქეთ, ძაბო!

— გაჩუმდი, დეიდა გაიგონებს.

ვაჟი თავისას არ იშლის.

— აბა, სიტყვა მომეცი, — მიუახლოვდა ისევ ბიჭი.

— რისი? — თითქოს არ იცისო, იცუღლუტა გოგომ.

— რომ არ მომატყუებ, ჩემს მეტს არ ინდომებ.

— ჯერ შენ მომეცი, არა, შემომფიცე.

— შენ თუ გიმტყუნო დამეჭკეს ოჯახი, წმინდა გიორგის ლახვარი მომხვდეს.

— შენს მეტს თუ გავეყვე, ღმერთი გამიწყრეს, დედა წამიწყდეს...

— აბა ნახვამდის. არ დაგაეიწყდეს, — და ბიჭი გადაუხვევს გზაბოძალში.

...მთვარიანი ღამის ჩრდილში მზადდება დრამა.

ქალაღზე კი არ დაიბეჭდება, მსახიობები კი არ წარმოადგენენ. ცხოვრების ქრელ დაფაზე შეეტაკებიან ხასიათები: იქნება ბრძოლა ნებათა, სურვილთა, ძალთა და უფლებათა. დამარცხებული ველარ იხარებს მთვარიან ღამის ჩრდილში“.

და ასეთივე დრამა ხასიათთა, სურვილთა და ნებათა შეჯახებისა არის ასახული ნიკო ლორთქიფანიძის მინიატურების ციკლში: „ხელოვანთა ყავახანა“. ამ ციკლში მოქმედებენ არა გულუბრყვილოდ შეყვარებული სოფლელი გოგო-ბიჭები, არამედ ერთი მხრივ, რთული და გამძაფრებული გრძნობებითა და წარმოდგენებით დატვირთული, ბოკემის ფსიქერზე დაქანებული ინტელიგენტი, ხოლო, მეორე მხრივ, ბედით განებივრებული ახალგაზრდა არისტოკრატი ქალი, რომელთა შორის აღმოცენებული რომანული ურთიერთობის სარბიელს წარმოადგენს არა ურემი და სოფლის შარაგზა, არამედ „ავტომობილის გიჟური სრბოლა და ოპერის ლოჟა“.

ნიკო ლორთქიფანიძე არ ყოფილა ინდიფერენტულად განწყობილი თავისი დროის მძაფრი სოციალური პრობლემებისადმი. რეაქციის წლებში, როდესაც დროებით გამარჯვებული თვითმპყრობელობა ციხეებით, გადასახლებითა და ბორკილებით უსწორებდა ანგარიშს თავისი სოციალური და ეროვნული უფლებებისათვის ამხედრებულ ხალხს, როცა მოზეიმე რეაქცია ცდილობდა მთელი ცხოვრება საპყრობილედ გადაექცია, ნიკო ლორთქიფანიძის მხატვრულ პროზაში მკვეთრ გამოხატულებას პოულობდა ეს სულის შემხუთველი ატმოსფერო საპყრობილედ ქცეული ცხოვრებისა, სადაც „სიმღერაც აკრძალულია, აქ უსიტყვოდ უნდა იტანჯო, რაც დაგემართება, გულში უნდა ჩაიმარხო, ადამიანური თვისება — ბოღმის, დარდის გამოთქმა უნდა დაივიწყო“. ადამიანისათვის არ უკმარებიათ,

რომ იგი ბოლმითა და დარდით არის მოცული, მისთვის ამ ბოლმის გამოთქმის უფლებაც წაურთმევეიათ. ასეთი მძაფრი მამხილებელი ფერადებით ხატავდა ნიკო ლორთქიფანიძე მაშინდელი სოციალური ვითარების სურათს.

„საშობაო მინიატურების ციკლში“, რომელიც 1910 წლით არის დათარიღებული, ვხვდებით მხატვრული პუბლიცისტიკის ისეთ იშვიათ ნიმუშს, როგორცაა „საქართველო იყიდება“. მასში დაუზოგავად მამხილებელი, ამადელევებელი ძალით არის წარმოსახული ჩვენი სამშობლოს ბედი თვითმპყრობელობის ველური კოლონიური პოლიტიკის პირობებში:

„იყიდება საქართველო მინდორ-ველით, მთა-გორით, ტყით, ვენახით, სათესით, წარსულის ისტორიით, მომავალი სვე-ბედით, მშვენიერის ენით, ნაქარგი ფარჩა-ხავერდით, ვაჟკაცური ხასიათით, სტუმართმოყვარეობით, დიდებულის სანახაობით, წმინდა ჰაერით, ნაამაგვეის სახლით და კარით, ჩუქურთმიანი მონასტრებით და ეკლესიებით, მჩქეფარე ნაკადულებით, ლურჯის ზღვით... იყიდება საქართველო დედით და მამით, შვილით და ძირით, ძმით, დით, ცოლით და ნათესავ-მოყვარეებით.

ჰყიდის ყველა: თავადი, მღვდელი, ვაჭარი, ავაზაკი, დიდი და პატარა, ქვიანი და სულელი, ლოთი და პირაკრული... იყიდება ყველგან: ქუჩაში და სახლში, თეატრში და სასამართლოში, სატუსაღოში, ეტლში, მატარებელში, დილით და ღამით, სიცხეში და სიცივეში, დარში და ავდარში.

...ვისაც რამდენი სურს და როგორც უნდა: ნისიად, უფასოდ, ნაღდათ, ღიროებით და სამუდამოდ, ბანკის საშუალებით და ჩვენის დახმარებით“.

და ეს შემზარავი მონოლოგი, ქვეყნის დარბევა-განადგურებით უკიდურესად აღშფოთებულ ადამიანის სულისკვეთე-

ბის გამომთქმელი ეს მღელვარე ტირადა მთავრდება ნამდვილი მოთქმა-გოდებით: „იყიდეთ ბარემ მთლად, გაწეწეთ და გაგლიჯეთ, რასაც საქართველო ერქვა და რაც დღეს ოხრადდარჩენილი აძლებს ყორნებს და გულს უკლავს უკლურ კირი-უფლებს“.

ასეთი კირისუფლური თავგანწირულებით ექომაგებოდა მაშინ მწერალი თავისი დამონებული სამშობლოს ხვედრს, ასეთი მოქალაქეობრივი გამბედაობით ქდერდა მისი მიაზიდველი სიტყვა.

[ბურჯუაზიულ-მემამულურა წყობილების სისასტიკისა და უკუღმართობის შემაზარზენი სურათი დაგვიხატა ნიკო ლორთქიფანიძემ ნოველაში „ტრაგედია უგმიროდ“.

უზომოდ გამწარებულმა მამამ, რომელიც დამშეული ბავშვების ტანჯვას გაექცა თავისი ღარიბული ქოხიდან და დიდხანს დარეტიანებული უგზო-უკვლოდ დაეხეტებოდა, სადღაც ნახევარი ჯამი სიმინდის ფქვილი იშოვნა.]

— „მამა, ფქვილი მოიტანე? — აზრიალდნენ ბავშვები.

— გვაჭმევ?

— კი, შვილო, კი ბიჭო, — ეუბნებოდა ხან ერთსა და ხან მეორეს“.

მაგრამ, როდესაც მკადი გამოცხვა, შიმშილის სტიქიით შეპყრობილ მამას თითქოს გადაავიწყდა მშვიერი ბავშვების ტანჯვა:]

„ქადის სუნმა მამა აიტაცა, კეციდან ქადი აიღო, გასაგრილებლად დაბერა და გასასინჯად ლუკმა პირში ჩაიღო. მთელს სხეულს განუზომელი მადა აღეძრა... მეორე ლუკმა... სწვაგდა ენას და მაინც სკამდა.

[ბავშვები შემოვარდნენ.

— მომეცი, მამა.]

— მეც.

— გადით, თქვე გასაწყვეტლებო!

— მამა, მამა!

— [მამა, ერთი ლუკმა! — “]

მაგრამ მამას, შიმშილისაგან გამხეცებულ მამას, აღარ ეს-
მონდა შვილების საცოდავი ვედრება. მან მთლიანად შექამა მქა-
დი და შეცდევ, როდესაც შიმშილის ბურანისაგან გამოფხიზლ-
და, იგი შეპზარა თავისმა საქციელმა.]

— „მე შევექამე... ბავშვებს არაფერი ვაქამე... ღმერთო, რა
მომივიდა!“ ამბობს თავზარდაცემული მამა. იგი სირცხვილით,
სინიღისის ქენჯნით და შიშით შეპყრობილი უახლოვდება ღო-
ნემიხდილ და ხის ქვეშ მიყრილ მძინარე ბავშვებს.

„...“ უფროსს გამოეღვიძა, გაუკვირდა, ჩააჩერდა მამას.

— რა შვილო? — ნაზად უპასუხა.

— მთლად შექამე?

— !!

[— მამა, ცოტა იქნება დარჩა, მომეცი... მუცელი მტკივა,
არ გაემხეღ...]

[მამას ზღუქუნნი წასკდა.

პატარა ბავშვებსაც გაეღვიძათ „მშოა“ — „მშოას“ ძახილით.
მამა წაჰმოიქრა, ეზო გადაირბინა, ვენახში მოხედა. დაზმული
ცხვარი სძოვდა. ახსნა, გავიდა ხეზე. დაჯდა. ბაწარი ტოტს მაგ-
რა მიაბა. მარყუჟი გამოსკვნა მეორე ბოლოში, გასინჯა — კი-
სერზე თუ მომიჭერსო და...“ სოკოცხლ ზვიცი ზვლღობა ღი...“

განა შეიძლება ამაზე მძაფრად და შემაზრზუნად დახატვა
შიმშილისა და სილატაკისაგან გატეხილი ადამიანის ტანჯვისა,
მისი სულიერი დრამისა?!

ეს რამდენიმე მაგალითი ნიკო ლორთქიფანიძის ადრინდელ

მინიატურებიდან, ნოველებიდან, ლეგენდებიდან წარმოდგენა გვაძლევს მისი შემოქმედების ფართო თემატიური დიაპაზონის შესახებ და ნათლად გვიჩვენებს, რომ მან მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში ღირსეულად განაგრძო ქართული კლასიკური მწერლობის დიდი პატრიოტული და ჰუმანისტური ტრადიცია ხალხის წყლულთა გამოხატვისა, სინამდვილის ჩრდილოვან მხარეთა დაუზოგავად მხილებისა.

ეს ტრადიცია, რომელიც მოსდევს ქართული მხატვრული პროზის განვითარების გზას მისი უძველესი ოსტატებიდან მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის დიდ მწერლებამდე, ნიკო ლორთქიფანიძეს გადმოეცა თავისი სამი უშუალო წინამორბედის თუ, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, უფროსი თანამედროვის მეშვეობით. ჩვენ მხედველობაში გვყავს მე-19 საუკუნის მიწურულისა და ჩვენი საუკუნის დამდეგის სამი შესანიშნავი ბელეტრისტი, რომელთაც ე. ავიანთი შემოქმედებით დაავიჯინეს ქართული კრიტიკული რეალიზმის ევოლუცია და გახსნეს პერსპექტივა უახლესი ხანის ქართული მხატვრული პროზის აღმოცენებისა. ესენი არიან: დავით კლდიაშვილი, ვასილ ბარნოვი და შიო არაგვისპირელი.]

დავით კლდიაშვილთან ნიკო ლორთქიფანიძეს ანათესავებს „დანგრეული ბუდეების“ თემატიკა, ფეოდალური სამყაროს რღვევისა და დაკნინების მოტივები. ვასილ ბარნოვს ნიკო ლორთქიფანიძე უახლოვდება ჩვენი ხალხის წარსულისადმი, ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისადმი შეუწინაღებელი შემოქმედებითი ინტერესით და გატაცებით, ხოლო შიო არაგვისპირელის ფსიქოლოგიურ ეტიუდებში, მის მიერ მგზნებარე პროტესტის გრძნობით დახატულ სურათებში სოფლური თუ ქალაქური ცხოვრების სიღუბნისა, ჩვენ აშკარად ვხედავთ გან-

წყობილებათა და ფერების ერთგვარ მსგავსებას ნიკო ლორთქიფანიძის იმ ნაწარმოებებთან, რომლებშიც მწერალმა თავისი სოციალური მრწამსი გამოავლინა.

ეს ანალოგიები იმას მეტყველებენ, რომ ნიკო ლორთქიფანიძე ღრმა ფესვებით არის დაკავშირებული მშობლიური ლიტერატურის მადლიან ნიადაგთან. ამის გამოც იგი ვერ გადაიბირა დასავლეთის დეკადენტური სკოლებისადმი ეპიგონობის ცდუნებამ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი სწორედ ევროპის მოდერნისტული მხატვრული კულტურის მძლავრი შემოქმედების ვითარებაში იზრდებოდა და სამწერლო სარბიელზე გამოსვლაც ლიტერატურული დეკადანსის ხანაში მოუხდა.

ვერ ვიტყვი, თითქოს ნიკო ლორთქიფანიძე აცდენოდეს დეკადენტური სამწერლო სკოლების ზეგავლენას. მის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში იშვიათი როდია ისეთი ნაწარმოებები, რომლებიც გარდა სინამდვილის მოვლენათა აღქმისა და გამოხატვის იმპრესიონისტული მანერისა, აპოლიტიკურობის, უიდეობისა და ესთეტიზმის მანკიერებით ხასიათდებიან, ამის საილუსტრაციოდ საკმარისია გავიხსენოთ „შელოცვა რადიოთი“, „უილქნოდ“, „პანაშვიდის“ ციკლი და ზოგიერთი სხვა მისი ადრინდელი ნოველა თუ მინიატურა.

მაგრამ ეს ხაზი როდია მთავარი ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითს ბიოგრაფიაში. ჩვენთვის, მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობის განვითარებისათვის, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ნიკო ლორთქიფანიძის ისეთ ნაწარმოებებს აქვს, რომელთა მეოხებითაც მწერალი რეაქციის წლების ქართულ ლიტერატურაში განაგრძობდა და ნერგავდა ქართული კლასიკური მწერლობის დიდ პატრიოტულ, ჰუმანისტურ და რეალისტურ ტრადიციებს. სწორედ ასეთ ნაწარმოებებში გამოავლინა

ნიკო ლორთქიფანიძემ თავისი შემოქმედებითი ინდივიდუალობა, თავისი მხატვრული ნიჭიერების მთელი ძალა.

ნიკო ლორთქიფანიძე არ ყოფილა ვისიმე ეპიგონი და მიმბაძველი. მან [შობლიური ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციათა ერთგულმა მემკვიდრემ, საკუთარი თვალით შეხედა სამყაროს; მოვლენებისა და საგნებისადმი საკუთარი დამოკიდებულება განასახიერა თავის საუკეთესო ქმნილებებში და გამოიმუშავა თხრობისა და ხატვის თავისებური, მკაფიოდ ინდივიდუალური მანერა. მან, ქეშმარიტმა ხელოვანმა, საკუთარი სიტყვა თქვა ჩვენს ლიტერატურაში, ამით ხელი შეუწყო მის განვითარებას და თავისი გარკვეული, ფრიად საპატიო ადგილი დაიმკვიდრა.]

საკმარისია შევადაროთ ნიკო ლორთქიფანიძე სამს ზემოთ დასახელებულ ბელეტრისტს, რომლებიც ყველაზე ახლოს დგანან მასთან ქრონოლოგიურადაც და თემატიკურადაც, რომ ეს შედარება ერთბაშად გვიჩვენებს ნიკო ლორთქიფანიძეს, როგორც საკუთარი შემოქმედებითი გზის, დამოუკიდებელი მხატვრული კონცეფციის მწერალს.

თუ დავით კლდიაშვილმა თავისი განუმეორებელი ძალის ბელეტრისტულ ქმნილებებში ფეოდალური სამყაროს მწუხრი მხოლოდ დაკნინებულ აზნაურთა ცხოვრების ასახვით გამოხატა, ნიკო ლორთქიფანიძემ იმავე პროცესის გადმომცემ სურათებში გვიჩვენა ამ სასიკვდილოდ განწირული სამყაროს წარსული დიდებაც, გარდასული ელვარებაც. ეს გარემოება, ეს კონტრასტული მანერა შინაგან დაძაბულობას, ღრმა დრამატიზმს ბადებს ამ სურათებში.

თუ ვასილ ბარნოვი ისტორიულ დოკუმენტებში პოულობდა სიუჟეტებსა და მთავარ პერსონაჟებს თავისი ნაწარმოებებისა-

თვის, თუ მის ისტორიულ რომანებში ყოველთვის მოქმედებენ ისტორიული პიროვნებანი და სიუჟეტის საფუძვლადაც ისტორიულად ცნობილი სიტუაციებია აღებული, ნიკო ლორთქიფანიძე სულ სხვა გზით მიდის: ქართველი ხალხის წარსულის ამსახველ თავის თხზულებებში იგი იშვიათად მიმართავს ისტორიულ ფაქტოლოგიას და არ გვიხატავს კონკრეტულ ისტორიულ გმირთა ცხოვრებას. მას, პირველ ყოვლისა, აღებული ეპოქის სული, მისი შინაარსი, მისი ხასიათი აინტერესებს და ყოველსავე ამას შეთხზული პერსონაჟებისა და „გამოგონილი“ სიტუაციების შეშვეობით გადმოგვცემს. ეს გარემოება მან ხაზგასმულად აღნიშნა, როცა თავის „მრისხანე ბატონს“, „არა ისტორიული ამბავი“ უწოდა, ხოლო „ჟამთა სიავეს“ — „არა ისტორიული მოთხრობა“.

ასეთი მეთოდი გასაქანს აძლევს მწერალს ფართო ისტორიული განზოგადების მისაღწევად, წარსულის მოვლენების დასანახავად თანამედროვე ადამიანის თვალით, დისტანციის გრძნობით, კრიტიკული ასპექტით.

თუ შიო არაგვისპირელი განზრახ ამუქებს საღებავებს და კუმშავს ატმოსფეროს, რათა მეტი სიმძაფრით გვაგრძნობინოს ნაწარმოების მამოძრავებელი აზრი, იდეა, ნიკო ლორთქიფანიძე ისწრაფვის ნახატის მეტი სიმართლისა და ბუნებრიობისაკენ. იგი უმრავლეს შემთხვევაში სურათისა და თხრობის სიღრმეში აქცევს ნაწარმოების მორალს, ხშირად ქვეტექსტიდან გველაპარაკება იმის შესახებ, რის თქმაც და დასაბუთებაც უნდოდა მოცემული თხზულებით.

მხატვრული სიმართლე წარმოადგენს მისი შემოქმედებითი ცხოვრების უმაღლეს კანონს. იგი წერს ნათელი და წრფელი საღებავებით. მისი მხატვრული სტილი თავისუფალია ყოველ-

გვარი მანერულობისაგან, ხელოვნური გართულებისაგან, ამასთანავე მისთვის დამახასიათებელია ფორმისადმი გამძაფრებულნი ყურადღება. იგი იუველირის გულმოდგინეობით ძერწავს სახეებს და ხეწს ფრაზას. ნამდვილი პოეტური გზნებით მუშაობს სიტყვაზე. მაგრამ იგი აღწევს ისეთი მაღალი მხატვრული სისადავის დონეს, სადაც ფორმის სტიქია თითქოს შთანთქმულია ნაწარმოებში განსახიერებული აზრისა და განწყობილების მიერ, სადაც სტილი შეუიარაღებელი თვალისათვის იმდენად გაუჩინარებულია, რომ თითქოს აღრეც კი იგრძნობა.

ზომიერების გრძნობა. მხატვრული ტაქტი, უტყუარი გემოვნება შეადგენენ ნიკო ლორთქიფანიძის თითქოს თანდაყოლილ თვისებებს. მას აქვს კომპოზიციის იშვიათი ალღო, ფერების განაწილებისა და შეხამების ნამდვილი ოსტატობა, ღრმა შინაგანი სიმშვიდე ახასიათებს მის მიერ დახატულ ყოველ სურათს, მის მიერ მოთხრობილ ყოველ ეპიზოდს.

ხშირად იგი გვადლეუვებს სწორედ ამ საოცრად თავდაპირველი და დამშვიდებული თხრობის მანერით. და, რაც მთავარია, ნიკო ლორთქიფანიძის მხატვრული სტილის თვისებების გათვალისწინებისათვის, უნდა გავიხსენოთ მისი ლაკონიზმი, მხატვრულ საშუალებათა შეგნებული სიძუნწითა და სიზუსტით გამოყენება. მას არ დაუტოვებია ჩვენთვის რომანები, ფართო პლანის ეპიკური თხზულებები, ფართო მხატვრული ტილოები. მინიატურებში, ნოველებსა და მოთხრობებში გამოხატა ნიკო ლორთქიფანიძემ თავისი თემებისა და იდეების უაღრესად მდიდარი და მრავალფეროვანი სამყარო. ამ ჟანრის მოცულობრივ განსაზღვრულობას ხელი არ შეუშლია მწერლისათვის გაეცოცხლებინა დ მთელი სისავესით წარმოდგინა მათში მოქმედ პირთა ადამიანური ხასიათები, გადაეშალა ჩვენ თვალწინ თავის

გმირთა ცხოვრების ხშირად მთელი ისტორია, მიეცა აღებულ ეპოქის ამსახველი მეტყველი პანორამა.

მაგალითისათვის ავიღოთ მისი „თავსაფრიანი დედაკაცი“ — ეს ერთი საუკეთესო ნაწარმოებთაგანია ნიკო ლორთქიფანიძისა. (საქდა საერთოდ, თანამედროვე ქართული მხატვრული პროზასა.) შვიდი გვერდის მანძილზე ამ მოთხრობაში მწერალმა დაგვიხატა ისეთი მკაფიო და ცოცხალი სახე ნაწარმოების გმირისა, თავსაფრიანი დედაკაცისა, ისეთი მკვეთრად გამოხატული ხასიათი, როგორსაც იშვიათად თუ შევხვდებით თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში. (ხასიათის სრულყოფილად გამოხატვისა და მისი დიდი განზოგადებითი ძალის მხრივ ეს სახე შეგვიძლია გვერდში ამოვუყენოთ ილია ჭავჭავაძის ოთარაანთ ქვრივს, — ქართული რეალისტური მწერლობის ამ უქკნობ მშვენიერებას და სიამაყეს.)

ჩვენს თვალწინ გაივლის ღრმა დრამატიზმით გამსჭვალული, დიდი სიხარულითა და მწუხარებით აღსავსე მთელი ისტორია გმირის ცხოვრებისა, იმ დღიდან, როდესაც იგი, ახალგაზრდა ქალი, ზირველად დაანახვეს შორიდან მაქანკლებმა თავისი ცხოვრების მომავალ თანამგზავრს, იმ წუთამდე, როდესაც იგი დიდი ქალაქის ერთ-ერთ მივარდნილ ქუჩის ჩიხში მკვდარი იპოვეს მილიციელებმა და ეს ვრცელი და ამაღლებელი გზა ადამიანის ცხოვრებისა აქ გადმოცემულია არა სქემის, ან ესკიზის სახით, არამედ ჭეშმარიტი მხატვრული განსახიერების გზით: კოლორიტულად დახატული ყოფაცხოვრებითი სურათების მეშვეობით, დეტალების, ნიუანსების დაცვით, გმირის სულიერი ცხოვრების სიღრმეში ჩაწვდომით. ჩვენ ვხედავთ ხელოვანის მიერ ცხოვლად დახატულ სცენებს ძველი იმერეთის ყოფისათვის დამახასიათებელი მაქანკლობისა, გამზითვებისა,

ქორწინებისა. ყველაფერი ამ სურათში განათებულია გლახური, ღარიბულად, თანაც კეთილშობილური, უნაგარო ადამიანური ურთიერთობისა და სიცოცხლის წყურვილის, სიცოცხლის მოყვარეობის სხივით. შემდეგ ხელშესახებად, საოცარი პლასტიკური სიცხადით გვიჩვენებს მწერალი გამრჯე და მშრომელი ახალგაზრდა ცოლ-ქმრის მხნეობით ფეხზე დაყენებული ოჯახის ბარაქიანსა და მადლიან ყოველდღიურ ცხოვრებას. მერე — ქმრის ავადმყოფობა, მისი გარდაცვალება, გამოტირილი და ქვრივად დარჩენილი დედაკაცის მწარე და გაუხარელი ბედი. აქ მწერალი კალმის ერთი მოსმით გვიხატავს ქართველი ქვრივი დედაკაცის ისეთ დამახასიათებელ სახეს, რომელშიც ორგანულად ერწყმიან ერთმანეთს გარეგნული პორტრეტი და სულიერ ღირსებათა გადმომცემი შტრიხები: ფ

„ქართველი ქვრივი დედაკაცი თავსაფრიდან წულეზამდის... წინდაც კი შავი... თუ გამოჩნდა, მეტისმეტად ლილიან წყალში გავლებული საცვალი.

თეთრი შუბლი.

შავი მაყვალავით თვალები,

მზეზე გაშავებული ლოყები,

მოქნილი ცხვირი,

სისხლისფერი ტუჩები, }
}

თეთრი, გრძელთითებიანი ხელები, ეტყობა, ბევრს ვეღარ საქმიანობს — იმატა ობლების მტერმა. იკლო მოყვარემ და იგი დადის:

პოლიციაში,

სასამართლოში,

სასწავლებელში,

მეზობელთან,

მამასახლისთან,

თავდაბალი;

საჩივრით,

მულარით,

ისე, რომ ვერ აჩერებს კედელი,

მარკა,

სიშორე, —

გადაიფრენს, იშოვის, გადივლის, გასცურავს, მიიფრენს,
თავისას კი მიაღწევს:

ბავშვებს სიმართლეს მოუნახავს, დახმარებას გამოითხოვს,
მაგრამ ოჯახს არ უმტყუნებს,

კერიას არ გააციებს,

ბევრი ეარშიყებოდა შორიდან.

მაჰანკლებიც მიუგზავნეს —

— როგორ უმტყუნო ობლებსო“.

ასე ქუნწი, მაგრამ ღრმად ეფექტური საშუალებებით წარ-
მოგვიდგენს მწერალი თავისი გმირის მთელს ბუნებას, მის გა-
რეგან შესახედაობას, მის შინაგან, სულიერ სიმხნევებს და კე-
თილშობილებას, მის მაღალ მორალურ ღირსებას. როგორი
მხურვალე და მოყვარული გული ძვერს ამ ტანჯული ადამიანის
მკერდში! იგი ღრმად განიცდის, მაგრამ არავის უნაწილებს
თავის გულისტკივილს! მას აქვს რაღაც თავისებური სიამაყე
თავის უბედურებისა და მწუხარებისა. ამიტომაც ყოველთვის
განმარტოებული, სხვებისაგან ნამალევეად, თითქოს ქურდულად
დასტირის თავის უდროოდ დაკარგულ ქმარს. იგი როგორ არის
გადმოცემული თავსაფრიანი დედაკაცის ეს ჩვეულება მოთხ-
რობის ერთ-ერთ ეპიზოდში:

„შავად მოსილმა ქალმა უკან კარებში გამოიტანა ნაბადი,

ეზოს მივარდნილ კუთხეში ჩემს მახლობლად, ბოსტანში ვაშლა და ფეხშიშველა, თმაგაშეებულმა დაიწყო ტირილი... მოტქმა. :

წრფელად, გულამომჯდარი ისე ნაზ სიტყვებს, ისეთის მშვენიერის ხმით ამბობდა, რომ მესრის გადაღმა მე ავტირდი, ტირილი ზღუქუნად გადამექცა... უეცრად მე შემრცხვა... ქალი კი საჩქაროდ ადგა და თავის ნაბღიანად სასლში მიიმალა...“

„ვინ-ვაგლახითა და ტანჯვა-წამებით დაზარდა ქვრივმა დედაკაცმა თავისი ობლები, გზაზე დააყენა ყოველი მათგანი. მოესწრო შვილიშვილებსაც. მშობლიური მზრუნველობით, დაუღალავად დატრიალებს თავს და დაჰხარის მათ უზომოდ მოყვარული ბებია, მაგრამ ასევე უზომოდ ამაყი და მედიდური, სული ცხოვრობს ამ მრავალტანჯული ადამიანის ბუნებაში. უმადურმა ქალიშვილმა ოდნავად შელახა, შებღალა მისი თავმოყვარეობა და ეს საჰმარისი გამოდგა იმისათვის, რომ თავსაფრიან დედაკაცს გადაეწყვიტა:

„აღარავისთვის ვარ საჭირო, სრულიათ არავისთვის: ვარ სრულიად ზედმეტი, — დიდი ხანია ჩემ კაცთან უნდა წავსულიყავი...“

და გაიხადა, მოიხსნა, მოაგროვა ერთად, ზანდუქში ჩაალაგა ყოველივე ხელსადები, ფასიანი, გამოსადეგი და კონკეტში გახვეული, თითქმის საცვლების ამარა ჩუმად გამოვიდა ნაჭირნახულევ ქოხიდან. თითქოს შემთხვევით ჩაუარა ქმრის საფლავს, დიდხანს არ შეჩერებულა, ერთი კი მიუჯდა, ხელი გადაუსვა ბალახში მიმალულ ქვას და მკაცრად უთხრა: — ჰო, მოვალ, მოვალ, ჩემო ფილიბე!“

— ასე თავგანწირულად და უგზო-უკვლოდ წასულ დედაკაცს არ დაევიწყებია ზრუნვა იმისათვის, რომ მის გადაკარგვას ჩრდი-

ლი არ მიეყენებინა შვილების ღირსებისათვის, სახელი არ გაეტეხა მათთვის, ხალხში არ შეერცხვინა ისინი და თავის სიცოცხლეში პირველად იცრუა მან: შვილებისათვის გაგზავნილ თავის ნაკარნახევსა და სხვისი ხელით დაწერილ წერილში იგი ამბობდა:

„საყვარელო შვილებო, ნუ მიწყენთ, სალოცავად წავედი, ნუ მეძებთ... შვილიშვილები დამიკოცნეთ. ჩემზე ნუ სწუხართ, მშვიდობით სამუდამოდ“.

როგორ ცხოვლად და როგორი სისრულით არის დანახული და გადმოცემული მწერლის მიერ თავისი გმირის სულიერი სამყარო! როგორ მკაფიოდ გამოხატა ნიკო ლორთქიფანიძემ ამ პატარა ადამიანის სახეში თავისი მშობელი ხალხის მრავალი უმაღლესი და უწმინდესი ღირსება. წსხვა მწერალს შეეძლო მრავალტომიანი რომანი მიეძღვნა ამ თემისათვის.

ნიკო ლორთქიფანიძემ ეს მასალა შეიდგკერდიან მოთხრობაში მოათავსა. ეს მწერლის მხატვრული პოზიციის, მისი სტილის საკითხია.

ჩვენ დაწვრილებით შევჩერდით ამ ნაწარმოებზე. ყოველ მწერალს მოეპოვება ერთი ისეთი ქმნილება, სადაც მეტი სი-ცხადით არის რეალიზებული ავტორის მხატვრული ინდივიდუალობა. „თავსაფრიანი დედაკაცი“ ნიკო ლორთქიფანიძის ამგვარი ნაწარმოებია.

ეს ნაწარმოები მადალი ადამიანობის, ადამიანის სულიერი მშვენიერებისა და სისპეტაკის შთაგონებული საგალობელია, ასეთი ნათელი ჰუმანისტური აზრით არის გამსჭვალული ნიკო ლორთქიფანიძის მთელი შემოქმედება. რაზეც არ უნდა წერდეს იგი, რომელი ისტორიული ეპოქის მოვლენებსა და რომელი სოციალური წრის ცხოვრებასაც არ უნდა ასახავდეს,

როგორც არ უნდა იყოს მისი კონკრეტული შემოქმედებითი შთანაფიქრი, წყველთვის და ყველაფერში იგი ან დაჩაგრულსა და შებღალულ ადამიანურ ღირსებას ექმნაგება, ან ცხოვრების ბნელი და უკუღმართი ყოველდღიურობის ზევით ამაღლებული ადამიანობის ძალას და მომხიბვლელობას. შეჭხარის. ლეგენდაში „დადიანის ასული და მათხოვარი“ მწერალი მოგვითხრობს, თუ როგორი სასწაულებრივი ძალით გააღვიძა და ააღორძინა დადიანის მშვენიერი ასულის კეთილმა მოპყრობამ უკიდურესად ღატაკი და გაუბედურებული მათხოვრის არსებაში თითქოს ჩამკვდარი შეგნება საკუთარი ადამიანური ღირსებისა. ჩვრებსა და ძონძებში გახვეული, მშიერ-მწყურვალი და გაძვალტყავებული, მოწყალეების მთხოვნილი ეს მათხოვარი, ამავე დროს ამაყობს თავისი ადამიანობით. მან იცის, რომ დედამიწაზე ყველაფერზე მაღალი და ძვირფასი რამ ადამიანია და მას ვერაფერი შეედრება. „ოდიშის სხვადასხვა კუთხეში კიდევ დიდხანს ისმოდა მათხოვრის სიტყვები: „მოიღეთ მოწყალეობა“, „განიკითხეთ საპყარი“, მაგრამ როცა მუსსაიფში ჩაებმებოდა, იგი დინჯად ამბობდა: „გამხდარ თხას, დაკოქლებულ ცხენს, ჩახმახდამტვრეულ თოფს ფასი ეკარგება; ადამიანს კი ერთი და იგივე ფასი აქვს ყოველთვის და ყველგან, იმერეთის მფფობას არგუნებს, თუ დანელიას მეღორეთ გააჩენს უფალი. დადიანის სასახლე ათას ფაცხაში არ გაიცვლება; ადამიანი კი იმდენივე ღირს, რაც მთელი კაცობრიობა, ადამიანის არც გაცვლა შეიძლება, არც დაფასება, არც გამრავლება, არც გამოკლება, იგი უფასოა, იგი ერთია, მუდამ ერთი, ადამიანი მუდამ ადამიანია — არც მეტი და არც ნაკლები“. ბრბოს ეს სიტყვები აკვირვებდა, აცინებდა და თან მალამოდ ხვდებოდა დაბეჩავებულ გულზე“.

ადამიანობის ფეხქვეშ გათელვისა და დაბეჩავენის, სოციალური და ეროვნული მონობისა და მჩაგვრელობის პირქუშ ხანაში ნიკო ლორთქიფანიძე ასეთ გამამხნეველ და ამამალლებელ სიტყვას ეუბნებოდა ხალხს და განა შეიძლებოდა ამგვარ სიტყვას არ შეემსუბუქებია ხალხის წყლულები და ტკივილები?

რევოლუციამდელი ქართული სოფლის დუხჭირი ცხოვრების მეტყველი სურათი მოგვცა ნიკო ლორთქიფანიძემ მოთხრობაში „კერიასათვის“. ღარიბი გლეხი ბიჭის მინაიას ცხოვრების ისტორია აქ მოთხრობილია იმგვარად, რომ ამ ერთი ადამიანის თავგადასავალში მთელი სოციალური გარემო, ხალხის ცხოვრების სინამდვილის მთელი ატმოსფეროა ასახული.

არა მარტო აქ დახატული გლეხური ყოფის სურათები, არა მარტო ამ ნაწარმოების სიუჟეტის საფუძვლად აღებული ადამიანური ურთიერთობა გვიჩვენებს ირგვლივ გამეფებულ სიბნელესა და სილატაკეს, არამედ თვით ბუნების სურათებიც, პეიზაჟებიც ამ სიღუბნის მომასწავებელი განწყობილებით არის გამსკვალული.

აი, როგორ გვიხატავს მწერალი თავის ნაწარმოებში დატრიალებული დრამის სარბიელს, მოქმედების ფონს, პატარა ლატაკ იმერულ სოფელს:

„ხრიოკი, მოწითალო, თიხანარევი სერები... გვიმრა გაყვიტლებული... გადაკრილი, გადაჩეხილი ბუჩქნარი... ფულურო ბჟოლის ხეები. დაკლექებული უფოთლო მრავალშტოებიანი მუხა... ღორი ჩიჩქნის ამ უნაყოფო მიწას... ფერდებჩალეწილ ვირს ყურები მწუხარედ ჩამოუშვია. გაბურძგვნილი, გამხდარი ძროხა ცდილობს მოიბალახოს... მუწუკებით სავსე მოზუზნული ბავში, თითქმის ტიტველი ტირის და ფეხის გულში შენასობ

ეკალს ეძებს... მუნიანი ძალი ხარბად უყურებს ბავშვის კალ-
თაში ჩამალულ კადის ნატებს. ფერდობს ზევით ისლით დახუ-
რული ქოხი მოსჩანს. გადახრილია სიბერისაგან, უხმოდ იხვე-
წება — შემასვენეთო... ბურულიდან ამოდის კვამლი, ნაზი,
თხელი... თითქოს საკმეველია ცაში გაგზავნილი სათხოვ-
რად, — გვმია და გაგვაძღეო...“

ყველაფერი აქ უმწეობის, დაძაბუნებისა და სილატაკის და-
ლით არის აღბეჭდილი. ფერადებისა და მოტივების ამ უწესრი-
გო, თითქოს ქაოსურ განლაგებაში აშკარად მოჩანს ხატვის
ის იმპრესიონისტული მანერა, რომელიც ხშირად ახასიათებს
ნიკო ლორთქიფანიძეს. იგი თითქოს ისწრაფვის შთაბეჭდილე-
ბის მეშვეობით განგვაცდევინოს გარემოცვის სურათი. მაგრამ,
როგორ ცხადად, ცხოვლად და მძაფრად ისახება ეს სურათი
ჩვენს ცნობიერებაში! ამგვარად წარმოსახულ ფონზე მოქმე-
დებენ მოთხრობის გმირები. ამბავი იწყება სოფლური ცხოვ-
რების ჩვეულებრივი ყოფითი სცენით. ძმებმა გაიყვეს ღარიბი
გლეხური მეურნეობა, თითოეული მათგანი ბევრად უფრო და-
ტაკი აღმოჩნდა ამ აუცილებელი გაყოფის შედეგად. უმცროსმა
ძმამ მინაიამ გადაწყვიტა წავიდეს სამუშაოს საძებრად, „ბედის
საძიებლად“. იწყება მისი მოგზაურობის ისტორია, მშობელი
ბუდიდან მოწყვეტილი ადამიანის თავგადასავალი, აღსავსე მრავ-
ვალი გაცრუებული იმედით, სწრაფწამავალი, წუთიერი ბედ-
ნიერებით, გამუდმებული ტანჯვითა და მწუხარებით. არაერ-
თხელ თითქოს ფეხი მოიმაგრა მინაიამ, თითქოს წელში გაი-
მართა, დაუბრუნდა კიდევ მშობლიურ კერას, დასახლდა, და-
ოჯახდა, მაგრამ ცხოვრების გააფთრებულმა ტალღამ—ხან ყო-
ფითი გარემოცვის უკუღმართობამ, ხან კანონის უსამართლო-
ბამ და უხეშობამ, და კიდევ ცხოვრების გზაზე შეხვედრილ

ადამიანთა გაუტანლობამ და მაცდურობამ ისევ და ისევ შორს გადასტყორცნა იგი საკუთარი კერიისაგან და ბოლოს გაანადგურა კიდევ იგი, გააცამტვერა მისი კერა.

ადამიანი თავგამოდებით ებლაუჭება თავის ღარიბულ კერას. იგი იბრძვის კერიასათვის, მაგრამ ცხოვრების სისასტიკე უწყალოდ ერეკება მას, უნგრევს მშობლიურ ბუდეს, უმზადებს მას ყველა იმედისა და ოცნების, ყველა მისწრაფების კატასტროფას. ეს აზრია განსახიერებული დასახელებულ მოთხრობაში.

მოთხრობის სიუჟეტის მოძრაობის ყოველი დეტალი გარკვეულ სოციალურ ასპექტშია გააზრებული. ხაჭარაშვილების ღარიბული გლეხური საოჯახო მეურნეობის გაყოფის ეპიზოდშივე, რომლითაც იწყება მოთხრობა, მკაფიოდ გამოსკვივის ანგარების, ურთიერთ უნდობლობისა და გაუტანლობის, ზნეობრივი დაკნინებისა და სულიერი დაძაბუნების ის გესლი, რომლითაც მოწამლულია სიღარიბითა და უმეცრებით მოცული ცხოვრება რევოლუციამდელი სოფლისა. და შემდეგ მინაიას თავზე დატრიალებული ყველა განსაცდელი და უბედურება საბოლოო ანგარიშში შედგება იმ უკუღმართი სოციალური წყობილებისა, რომლის ვითარებაშიც ადამიანის ყველა კეთილშობილური განზრახვა, მისწრაფება და მოლოდინი დასაღუპავად იყო განწირული. ბედის საძიებლად უგზო-უკვლოდ მოხეტიალე მინაიას, ვიღაც გაქნილი საქმოსნის ოჯახში ხელზე მოსამსახურის გაუხარებლ ცხოვრებით გამწარებულს, თითქოს რაღაც სიხარული ეღირსა. მას შეუყვარდა მასავით ცხოვრება-გამწარებელი გოგონა ნინოია და აი, თითქოს მიაღწიეს მათ პატარა ადამიანურ ბედნიერებას, მაგრამ სწორედ ამ დროს მინაია მეფის არმიასი გაიწვიეს და საღდაც შორეულ მხარეში გადა-

კარგეს. პატიოსანი და კეთილშობილი მშრომელი ადამიანის წრფელმა გრძობამ სპეტაკი ტრფიალებისა გაუძლო „სალდა-
თობის“ მძიმე წლებს. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე მინიამ
ცოლად შეირთო თავისი ნინოა, დაუბრუნდა მშობლიურ კერას
და ღარიბული გლეხური ცხოვრება გააჩაღა. მაგრამ აქ უკვე
იმდროინდელი სოფლური ცხოვრებისათვის დამახასიათებ-
ელი კერძომესაკუთრული ინსტიქტი გახდა მიზეზი იმ ახალი
უბედურებისა, რომელიც მომაკვდინებელი სიმძიმით დაატყდა
თავს მინიას—მას უნებლიე დანაშაული—მკვლევობა ჩაადე-
ნია. განუკითხავმა და უსამართლო კანონმდებლობამ მინიას
უსასტიკესი სასჯელი მიაკუთვნა. პატიოსანმა მშრომელმა გლეხ-
მა ეს სატანჯველიც გადაიტანა, ისევ დაუბრუნდა მშობლიურ
სოფელს და ახლა უკვე თითქოს საბოლოოდ მიადწია თავის
უმაღლეს ოცნებას—დაიმკვიდრა საკუთარი კერა, მაგრამ არა!
ახლა უკვე მინიას და მის ოჯახს უკანასკნელი და ამჯერად მო-
მაკვდინებელი დარტყმა აწვნია გადატაკებული აზნაურობის
ნაბოლარამ უზნეო და უქნარა დათუნა თვალავაძემ. მისი გვა-
რიშვილობით და წოდებრივი უპირატესობით მოტყუებულმა
ხაჭარაშვილებმა დათუნას თავისი ერთად ერთი ქალიშვილი
შერთეს ცოლად და ზედსიძედ შეიყვანეს ოჯახში. ლოთმა და
ზნედაცემულმა თვალავაძემ დაუსრულებელ ქეიფსა და დროს-
ტარებაში გაანიავა მინიას ტანჯვა-წვალებით შეძენილი ქო-
ნება და ბოლოს მის მიერ აღებული ვალების დასაფარავად გა-
უყიდეს გლეხს სახლ-კარი. ამ უბედურებას კი ველარ გაუძლო
მრავალტანჯულ გლეხის გულმა. მინია უეცარი დამბლით გარ-
დაიცვალა, დაინგრა და გაპარტახდა ოჯახი. დათუნა კი „წინათ
ქეიფობდა და სვამდა, ახლაც სვამს, მაგრამ სევდა ასმევიანებს,
თუ სმა ასევედიანებს, ძნელი გასაგებია. ანდა რას გაიგებ იმ

ადამიანისას, რომლის სახე ყოველ გამომეტყველებას მოკლებულია და რომლის ენა არ არის გაწაფული, რომ გულში ნადები გამოთქვას?“

ამ ნაწარმოებით ნიკო ლორთქიფანიძემ თავისებური ხარკი გადაუხადა მე-19 საუკუნის მიწურულისა და მე-20 საუკუნის დამდეგის ქართული მწერლობის ჰუმანისტურსა და მამხილებელ ტრადიციას, რაც გამოიხატებოდა სინამდვილის წარმოსახვაში ჩრდილოვანი, ბნელი ფერებით, უპერსპექტივოდ, ხსნისა და გამოსავლის გაუთვალისწინებლად. უფრო მეტის განწირულების განცდით არის გამსჭვალული ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობა „დანგრეული ბუდეები“, სადაც უკვე თავდაზნაურული ცხოვრების რღვევისა და დაკნინების ღრმა დრამატიზმით აღბეჭდილი სურათია წარმოდგენილი.

უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ეს მოთხრობა კი არა, მინიატურების, ან მცირე ნოველების ციკლია. ფეოდალური არისტოკრატიის უკანასკნელი ნაშიერნი, ბუდედანგრეული, დასაღუბავად განწირული ადამიანები შეადგენენ ამ ნაწარმოების პერსონაჟებს. მათი ხვედრი მკაფიოდ გამოხატა მწერალმა ამ პატარა ნაწარმოების პროლოგში აღწერილი ნაგვიანევი, შემორჩენილი მერცხლების ანალოგიით.

„პატარა მერცხლები ეპოტინებოდნენ ნაბუდარს, ვერ იკიდებდნენ ფეხს, აჯღებოდნენ აივანზე გაბმულ ბაწარს, თრთოდნენ სიცივისაგან, ვარდებოდნენ იატაკზე, ერთმანეთს ეხუტებოდნენ და არ იცოდნენ რა ექნათ.“

გავალე ოთახის ფანჯრები, რომ იქ მოეთბოთ თავი, მაგრამ ამოდ... ისინი როგორღაც ჟღერტულეებდნენ, რაც მე კვნესად მეჩვენებოდა და ყოველ მათ ჟრიამულში მე კვითხულობდი სამღურავს“.

ასეთ კენესად, ბედის მწარე სამღურავად ჟღერს მწერლი; მიერ დახატული მთელი სურათი „დახგრეული ბუდეების“ წიაღში თავმეფარებულ ადამიანთა ცხოვრებისა. ყველაფერი ნგრევის, გაპარტახებისა და გადაშენების უღმობელი სტიქიით არის მოცული ამ სურათში:

„შუაში უზარმაზარი ეზოა. ორსართულიანი, კრამიტით დახურული სასახლე, გამურული, გაშავებული სამზარეულო, კედლებგამონგრეული საჯინიბო, საღორე და საქათმე, მარანი, ხულა, საბძელი. ყველაფერი გაშეშებულა, გაკაეებულა. ბუნების საერთო მეჭლისია ირგვლივ. გალაენის იქით კი ყველაფერი თითქოს გამხმარაო. ეზოში ჩაველი, ცხოველის სულის ქაჟანება არ ისმის, ერთი ხე არ მოიძებნება, ერთ ბალახსაც კი ვერ ამოუყვია თავი, თითქოს აი ეს არის მტერმა გაანადგურა, ამოწყვიტა აჟაურობა — და ეზოც ვერ გამორკვეულა უბედურებისაგანო. ყოველი ქვა თითქოს ვილაცას ემუქრება მწუხარებისაგან გააფთრებული — რაც მომივიდა, მომივიდა, მეტს ვერას დამაკლებო. ეგვიპტის პირამიდები უსათუოდ ეგრე დაქცევის სიამაყით გამოიყურებიან“.

„დაქცევის სიამაყის“ ასეთი ღრამაა გამოხატული „დანგრეული ბუდეების“ — ამ მაღალპოეტური ქმნილების ყოველ სტრიქონში.

ფეოდალური წოდების ნგრევისა და დეგრადაციის ასახვას ხანგრძლივი და მდიდარი ტრადიცია აქვს მხატვრულ ლიტერატურაში საერთოდ და კერძოდ ქართულ მწერლობაშიც. ჯერ კიდევ გიორგი ერისთავიდან და ლავრენტი არდაზიანიდან დაწყებული, ქართულმა მწერლობამ მრავალი შესანიშნავი ნაწარმოები მიუძღვნა ამ თემას... ქართულს კლასიკური მწერლობის ეს ტრადიცია დაავიროვინა ჩვენმა დიდმა და სახელო-

ვანმა ბელეტრისტმა დავით კლდიაშვილმა, რომელმაც თავისი შემოქმედების ძირითად თემად სწორედ აზნაურობის კვლომისა და მისი სრული ეკონომიური და მორალური განადგურების პროცესი აირჩია.

ყოველივე ამის შემდეგ მხოლოდ ნიკო ლორთქიფანიძის მძლავრსა და ორიგინალურ ნიჭიერებას შეეძლო ახალი კუთხით გაეშუქებინა ეს თემა, იმდენად ახალი და თავისებური განსახიერება მიეცა ამ თემისათვის, რომ როდესაც „დანგრეულ ბუდეებს“ კითხულობთ, სრულიადაც არ გრძნობთ თითქოს ნაცნობს, ლიტერატურაში არა ერთხელ გამოხატულ სურათთან გქონდეთ საქმე.

„დანგრეული ბუდეების“ შესავალში მწერალი რამდენიმე სტრიქონით გამოხატავს იმ შინაგან რღვევას, დაშლილობას, აზრთა, ინტერესთა და მისწრაფებათა წინააღმდეგობას, რომელსაც მოუცავს ისტორიის მიერ სასიკვდილოდ განწირული კლასი. ერთი ფეოდალური ოჯახის მაგალითზე მწერალი უკიდურესი სიცხადით გვიჩვენებს მთელი წოდების დაბნეულობის დაქსაქსვის, რღვევის სურათს.

„წელს ოჯახში შევიყარეთ ყველა წევრი. ძველი მეთაური აღარავინ იყო და ახალმა თაობამ არია მონასტერი. ვინ ალთას მიდიოდა, ვინ ბალთას. ჩემი უფროსი ძმა გვირჩევედა ვენახები სრულიად აგვექრა, რომ ხარჯებს გადავრჩენოდით; დას, რომელსაც მთელი ოცი წელიწადი არ გახსენებია სწავლა, განათლების მისაღებად პარიზში წასვლა სურდა. რძალი გვირჩევედა მარანი სახლის ქვეშ მოგვეწყო, რომ ერთს ადგილას გვექონოდა ყველაფერი თავმოყრილი. მეორე ძმა — გავიყოთო, იძახოდა და დედა კი გვირჩევედა „საზღვრების შესარგველებლად“ ბანკში დარჩენილი ვილაციის მამული დაგვეხსნა. ერთი დაი გვიმტკი-

ცებდა ადგილები მშრომელ გლეხობას გადაეცეთო. პატარა ჩემი დისწულის სიტყვები ახლაც ყურში ჩამწივის: „პროლეტარიატის ძირითადი მოთხოვნილებანი არ იქნებიან დაკმაყოფილებულნი თვით ინგლისის პარლამენტში... ჩვენთვის საჭიროა სოციალისტური რესპუბლიკა!“

ამ „ბაბილონის გოდოლისებური“ სრული ენათაღრევის სურათში განსაკუთრებით საყურადღებო ის არის, რომ მწერლის მახვილ თვალს დაუნახავს, თუ როგორ ჩნდებოდნენ სასიკვდილოდ განწირული კლასის წიაღში ისეთი ადამიანებიც, რომლებიც ხსნას ხალხის მხარეზე გადასვლაში, ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებისა და მისი მასულდგმულელებელი იდეების გაზიარებაში ხედავდნენ. სულ სხვაგვარ მასალაზე და სხვა სოციალური პროცესის გამოსახატვად ეს გარემოება დიდი განზოგადებითი ძალის მხატვრულ სახეებში გვიჩვენა სოციალისტური რეალიზმის მწერლობის ფუძემდებელმა მაქსიმ გორკიმ. ვგულისხმობთ მის ერთ-ერთ უდიდეს ნაწარმოებს „არტამანოვების საქმე“.

ფეოდალური სამყაროს ნგრევის ასახვისას ნახატისთვის მეტი სიმძაფრისა და ემოციური ძალის მისაცემად ნიკო ლორთქიფანიძე ჩვეულებრივ კონტრასტის ხერხს მიმართავს. ოდესღაც სიმდიდრითა და ძლიერებით განთქმული ოჯახის სრული დაკნინებისა და გაპარტახების საოცრად მეტყველი სურათის პარალელურად მწერალი მკითხველის ცნობიერებაში აღადგენს ამ საცოდავი ადამიანების, ამ უბალრუკი გარემოცვის „გარდასული დიდების“ სურათსაც.

ნოველაში „მოხუცი იმ ქვეყნიდან“ მწერალი გვაძლევს თავადაზნაურული წოდების დაკნინება-გალატაკების შემზარავ სურათებს: „ტახტზე გაგებულ ქუჩყიან, დაგლეჯილ ლეიბზე

იწვა ახალობიანი მოხუცი და გამოხუნებული პიკის საბანი ეჭურა თავს... მოკლე საბანს ვერ დაეფარა სახლში ნაქსოვ წინდის ნაფლეთებში გახვეული ფეხები... ფეხებთან ტახტზე ეგდო გატეხილი კეხი, აბეანდები და უკანასკნელი მოწმე ძველის დიდებისა, სევადიანი ვერცხლით გაწყობილი ავშარა... რანაირათ გადაურჩა ამ საერთო წარყენის დროს ეს საცოდავი? ქრაქი აბოლებდა, წამლისა და დამპალი ტყავის საზიზლარი სუნი მეცა“.

აი კიდეც „უტყვთა ცრემლებში“ მოცემული სურათი ოდესღაც მდიდრული და მედიდური ოჯახის კარ-მიდამოს დაქცევა-გაპარტახებისა:

„ჭიშკარი თითქოს აღარ არის.

სვეტების ზესადგომი იქვე გვერდზე აგდია. დამპალი სახურავი სვეტს მიპყრდნობია და უკანასკნელ ქარს ელის, რომ მიწაზე დავარდეს და მიწათ იქცეს. სვეტთა შორის ყოფილი ხარატულიანი ნიგვზის კარების მაგიერ ახლა გამხმარი შტოები, ჭირკები, ეკალი და ვაზის გამონასხლავი — ჭარჭი ერთმანეთში გადაუბურდავთ ზევით ეზოში ნამალევით დათესილი თუთუნის დასაცავათ.

...სასახლის ბუხარი და ბალავერია დარჩენილი, რომელშიც ამოსულა გაველურებული ბროწეული, მას შემოხვევია მაყვალი, ბალახბურდი და შიგ ქვემძრომნი დაბუღებულან.

...საწნახელი გვერდზე წევს, თითქოს ძინავსო. ვეებერთელა მურატაფა შუაზეა გატეხილი... ზედ აწევს ურმის ხელა. კვირისტავი ფეხაწეული დარჩენილა და კრიჰინობს ქარის ყოველ შემობერებაზე. დაკირული ჭური, მიწიდან ამოდებული, ორპოსთანვე ძევს პირმოტეხილი. ნასროლი ქვების ნიშნები აქვს, მაგ-

რამ ეტყობა, პირის მეტი ვერაფერი ჩამოაკლეს. სავსეა აყრო-
ლებული წყლით, შიგ უხმო ბაყაყი ცურავს“.

დაქცევა-გაპარტახების ამგვარი სურათებისათვის მეტი სიმ-
ძაფრის მისაცემად ავტორი ამ ციკლის ნოველებში არა ერ-
თხელ წარმოსახავს ამ ოჯახებში ოდესღაც გაჩაღებული ლალი
და მდიდრული ცხოვრების დამახასიათებელ ეპიზოდებს. ნო-
ველაში „ალბუმი“, ერთი თავადური ოჯახის გაპარტახების პა-
ნორამაში ჩართულია ამ ოჯახის პატრონთა დაქორწინების ასე-
თი სურათი.

„ოდესღაც ბიცოლა აქ მოიყვანეს, ისეთი ზეიმი ყოფილა,
რომ მოულოდნელად მოსულს დრაგუნთა მთელს ესკადრონს
მათი ოფიცრებით, მუსიკით ვერ დაურღვევია წესწყობილება.
ყველას ყოფნია ადგილი სეფაში, ყველასთვის საკმაო დანა-
ჩანგალი, ჭიქა-საინი და სასმელ-საკვებელი აღმოჩენილა და მხო-
ლოდ ფანტარებს ისე დაუფრთხია ცხენები, რომ სამეჯინიბო-
დან გამოვარდნილან, გაგიჟებული დაუწყიათ ეზოში სირბილი...“

ქორწილის წინა დღეს კიდევ უფრო სასაცილო ამბავი მომ-
ხდარა: როცა ორმოცდარვა არაბა ურემს მზითვით დატვირ-
თულს სცლიდენ, პირველ ურემში ეკლესიის სამკაული ყოფი-
ლა. გაულიათ ეკლესია, მოსულა დედამთილი, დიდი მლოცველი
ქალი და თავისი ხელით და ღვდლის დახმარებით შეუსვენებია
ხატები, ჯვრები, გადმოულაგებია წიგნები, ბარძიმ-ფეშხუმი,
გარდამოხსნა, გვირგვინები და ბაირალები, საცეცხლურები,
ღვდლის სამოსელი. მაგრამ როცა მეორე ურემში ეპისკოპოსის
მიტრა და კვერთხი აღმოუჩენიათ, ამ დინჯ ქრისტესმმოსავ
ქალსაც ვერ მოუთმენია და უოხუნჯებია: „დავიღუპე ქალი,
ჩემს შვილს მიტროპოლიტი შეურთავს ცოლათო“.

ეხლა კი, ოდესღაც ასე ავლადიდებით და ზარ-ზეიმით და-

ქორწინებული ბიცოლა იქამდე მისულა: რომ სწეული მეუღლისათვის წამლის საყიდელი ფულიც არ გააჩნია და ეხვეწება სტუმრად მოსულ ნათესავს გაუყიდოს უკანასკნელი საყვარელი ნივთი — ძვირფასი ალბუმი, რომელიც მისთვის ქალწულობისას სახსოვრად მიუძღვნია რომელიღაც თაყვანისმცემელს ალტაცებული წარწერით: «Величественной красоте в знак бесконечного восхищения 1872 г. 1 января. Михаил».

ზოგჯერ მწერალა აქერხებს ერთსა და იმავე სურათში განასახიეროს წარსული სიბედობისა და ძლიერების წარმოდგენაც და ახლანდელი დაქინება-გაპარტახების განცდაც: მაგალითისათვის საკმარისია გავიხსენოთ „დანგრეული ბუდეების“ ციკლის ერთ-ერთ ნოველაში „ბიუსტიში“ მოცემული ასეთი აღწერილობა:

„აი ამ ოთახში კი ნამდვილი ზღაპრული ამბავი ხდებოდა. ერთმანეთს ჩახუტებოდა ვერცხლის გვირგვინი, ნაზი ხუთფოთლიანი ქალის საბალო ხელთათმანი, დამტვრეული სკამები, კუბოს ფარჩა, ლამპის შუშა, უძველესი ხელთნაწერები, აქედილი პატარა კოლოფი, უანგით შექმული უქარქაშო ხმალი, რომელზედაც გრძელ ზედწარწერაში ძლივს გავარჩიე... „გიორგი სააკაძისაგან“... სავარძელში ეტლის ბალიშები და მათ შორის თიხის ვეებერთელა ქოთანში... მაგნოლია... შტოები უკვე ჰქვრს მიბჯენოდა და ფოთლები, ყლორტები, ყვავილები ერთმანეთში ლამაზად გადახლართულიყო“.

ამ დღიურის ფორმით დაწერილი ნოველების მთხრობელს ძველმანების ქაოსში მტვრით დაფარული ბიუსტი უპოვნია. მასზე დიასახლისის სახება ყოფილა გამოკვეთილი. ბიუსტის ღრუში ჟამთა სვლისაგან გაყვითლებული ქაღალდი აღმოჩენი-

ლა. ეს ბარათი ოდესღაც ქალაქს წასულ მეუღლეს მოუწერია ამ ბიუსტში განსაზღვრებული ქალისათვის, იგი საუკეთესო ნიმუშია ნიკო ლორთქიფანიძის სამწერლო სტილისათვის დამახასიათებელი იმ იშვიათი ლაკონიზმისა, რომელიც საშუალებას იძლევა რამდენიმე სტრიქონში მეტყველად და ცოცხლად წარმოისახოს არა მარტო ნაწარმოების გმირის, არამედ მთელი სოციალური ფენის ცხოვრების ისტორია გარკვეულ პერიოდში, წარმოისახოს დამახასიათებელი დეტალების, ნიუანსების დაცვითაც კი.

ამ ბარათში, რომლითაც ქმარი თითქოს ქალაქის ჩვეულებრივ, ერთის შეხედვით, უმნიშვნელო ამბებს აცნობებს სოფლად დარჩენილ საყვარელ მეუღლეს, მკაფიოდ არის ნაჩვენები დეგრადაციის გზაზე დამდგარი წოდების ფუქსავატი და უშინაარსო ყოფა-ცხოვრების ის მანკიერებანი, რაც საოცარი სისწრაფით მიაქანებდა ამ კლასს უფსკრულისაკენ. ამ ბარათში მოთხრობილი ყოველი წვრილმანი დამახასიათებელია დეგრადირებული ქართველი თავადაზნაურობისათვის. აქ ლაპარაკია იმის შესახებაც თუ როგორის დაყინებული გატაცებით ისწრაფვოდნენ ამ წოდების შვილები სამხედრო კარიერისა და ჩინმენდლებისაკენ, მეფის სამსახურში დაწინაურებისაკენ და ამ გზაზე არ ერიდებოდნენ არავითარ ხარჯს — ქონების განიავებას. ნაჩვენებია ისიც, თუ როგორ ბედნიერებად მიაჩნდათ ამ ადამიანებს მეფის ნაცვლის სასახლეში გამოჩენა, რისთვისაც მზად იყვნენ მთელი მამაპაპეული ქონება გაეფლანგათ. ბარათში გამოხატულია ის ურთიერთ ქიშპობა და შუღლი, რაც თვით უახლოესად მონათესავე მემამულეთა ოჯახებს შორისაც კი მძვინვარებდა, რომლის მეოხებითაც ამ ოჯახების მთელი სიმდიდრე ვაჭარ-სოფდაგართა ხელში გადადიოდა. „შენთვის ისეთი სამაჯური ვიყიდე, — წერს თავადი გიგო ამ ბარათში თავის

მეუღლეს, — სულ თვალს მოთხრის შენს ძალუა ქალბატონს... მიკირტუმს გამოვართვი. იმერეთის დედოფლის ნაქონი უნდა იყოს, საიდან იშოვა ამ სულწაწყმეტილმა არ ვიცი“.

ერთი სიტყვით ამ ბარათის ყოველი სტრიქონი მკაფიოდ გამოხატავს ფეოდალური კლასის არა მარტო ნივთიერი დაქვეითების პროცესს, არამედ მის სულიერ და ზნეობრივ გადატაცებასაც. ამ ბარათის ტექსტი საუცხოო ნიმუშია რეალისტურ ხელოვნებაში ყოველი სიტყვის, ყოველი ფრაზის აზრობრივად მაქსიმალური დატვირთვისა.

როცა „დანგრეული ბუდეები“ იწერებოდა, ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო და საკმაოდ მძლავრიც ფეოდალური წყობილების ნაშთები, თავად-აზნაურობას თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა ქვეყნის სათავეში მოქცეულ რეაქციულ ძალთა შორის. იგი სრულიადაც არ ურიგდებოდა თავის სასიკვდილო განწირულების აზრს და არც აპირებდა ისტორიის სარბიელდანი უბრძოლველად წასვლას. ამიტომაც ასეთ ვითარებაში ამ წოდების განადგურების, მისი აუცილებელი და გარდაუვალი კვდომის ისეთ მეტყველ სურათს, როგორსაც „დანგრეული ბუდეები“ შეიცავს, უექველად პროგრესული საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ის კი უნდა ითქვას, რომ ფეოდალური სამყაროს ნგრევისა და გაცემტვერების სურათები ნაწარმოებში ერთგვარი სიბრაღისა და თანაგრძნობის განცდით არის აღბეჭდილი. ამაში გამოჩნდა მწერლის მსოფლმხედველობის გარკვეული შეზღუდულობა იმ წოდების სულისკვეთებით, რომლის წიაღშიაც თვითონ წარმოიშვა.

უფრო გვიან, ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, ნიკო ლორთქიფანიძემ იმავე სამყა-

როს უკვე მომაკვდინებელი ირონიის თვალთ შებნდა. მოთხრობაში „ფეოდალები“ მწერალმა გვიამბო, თუ როგორ დასახიჩრდა ერთი აზნაური იმის გამო, რომ ორმა გადატაკებულმა აზნაურმა ვერ მოახერხა თანასწორად გაეყოთ საზიაროდ ნაყიდი ცამეტკაპიკიანი თამბაქო. გაყოფის მიწვევ-მოწვევაზე ერთმა მათგანმა წალდით თითი გადაიჭრა. კრილობა გამიზნებდა და სამუდამოდ დასახიჩრდა კაცი, დაძაბუნდა ისედაც ლატაკი ოჯახი, როგორ ირონიად გაისმის ამ უმწეო ადამიანთა თავგადასავლის აღმწერი მოთხრობის სათაურად სიტყვა: „ფეოდალები“

ირონია და ჰუმორი ნიკო ლორთქიფანიძის მხატვრული ნიჭიერების ორგანულ თვისებას შეადგენს. ამ მხრივ მისი „სოფლის არშიყნი“, „ეპისკოპოზი ნადირობაზე“, „რუმბი“, „ბუმბერაზი“ და მრავალი სხვა ნაწარმოები თანამედროვე ქართული მხატვრული პროზის საუკეთესო ნიმუშთა წყებას მიეკუთვნებიან.

იშვიათად მდიდარია და მრავალფეროვანი ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედების არა მარტო თემატიკა, არამედ მასში გამოხატული ტიპაჟიც, ადამიანურ ხასიათთა გალერეაც, ფერადების პალიტრაც, გამოსახულების საშუალებათა არსენალიც. მის ნაწარმოებთა კითხვისას თვალწინ წარმოგვიდგება ხან მსუბუქი ჰუმორით, თუ მახვილი ირონიით აღბეჭდილი სურათები, ხან უკიდურესად დაძაბული, მძაფრად დრამატიზირებული პასაჟები, ხან ნაზი მგრძნობელობით, კეთილშობილური ლირიზმით გამსჭვალული ეპიზოდები. რა ფართო უნდა იყოს იმ ხელოვანის დიაპაზონი, რომელიც თანაბრად წარუშლელი შთაბეჭდილების მომხდენ სურათებში მოგვითხრობს ერთი რუმბისათვის გაუთავებელ დავასა და ვაი-ვაგლახში ჩაბმული ორი აზნაურული ოჯახის ურთიერთობის სასაცილო ისტორია-

საც („რუმბი“) და გადასასახლებლად გამზადილ პატიმართან ცოლისა და პატარა შვილების გამოსათხოვრად მისვლის ამბავსაც — „სანახავად“.

ეს მოთხრობა ერთ-ერთი სამაგალითო ნიმუშია ნიკო ლორთქიფანიძის მხატვრული სტილისათვის დამახასიათებელი იშვიათი ლაკონიზმისა, გამომსახველობის საშუალებათა ეკონომიისა და ტევადობისა. როგორც „თავსაფრიან დედაკაცში“ აქაც მწერალი ახერხებს რამდენიმე გვერდის მანძილზე განავითაროს ამბავი, რომელშიც მთელი რომანის მასალაა მოთავსებული და ასეთი შედეგი მიღწეულია არა კონსპექტური და სქემატური მომთხრობელობით, არამედ განსაკუთრებულად ცხოველი, ქმედითი, ეფექტური მხატვრული საშუალებების შერჩევით.

ლამაზ გლახის გოგონას მოწონებია და შეყვარებია თანასოფლელი ვაჟი ვარდენი. ქალ-ვაჟს გადაწყვეტილი ჰქონიათ დაქორწინება. მაგრამ მაჰანკლების ჩარევას, მშობლებისა და ახლობლების დაინტერესებას, ალბათ რაღაც ანგარიშსა და ანგარებას სხვაგვარად გადაუწყვეტია გოგონას ბედი. იგი ექვთიმესთვის მიუთხოვებიათ. თავისი სურვილისა და გრძნობების საწინააღმდეგოდ გათხოვილი ქალი დამორჩილებია ბედს და ზედიზედ მიუძღვნია ქმრისათვის ორი შვილი. მაგრამ ვარდენის გულში არ ჩამქალა პირველი წრფელი ტრფიალების განცდა. და აი, ერთხელ, სასოფლო დღესასწაულის დღეს „ჯარობაზე“ მთვრალი ვარდენი შეხვედრია თავის ყოფილ მიჯნურს და აღევენებია მას. უსიამოვნების თავიდან აცდენის მიზნით ქალს შინისაკენ გაუწევია, მამაკაცი უკან გამოდგომია. ეს შეუნიშნავს ექვთიმეს და ეჭვით შეპყრობილს თავის ეზოში მიუსწრია ვარდენისათვის. მეტოქეთა სამკვდრო-სასიცოცხლო შეჯახება ვარდენის დაღუპვით დამთავრებულა. მკვლეელი ექვ-

თიმე შეუპყჩრიათ, გაუსამართლებიათ, მისთვის გადასახლება ბიუსჯიათ. უპატრონოდ დარჩენილ ცოლი თავისი ორი მცირეწლოვანი შვილით ქალაქისაკენ მიეშურება პატიმარი ექვთიმეს სანახავად. მათი შეხვედრისა და გამოთხოვების სცენა, რომელიც შესრულებულია გამოსახულების საშუალებათა უკიდურესი ბუნებრივობით და სიზუსტით, ღრმა ფსიქოლოგიური წვდომით და სიმართლით, წარმოადგენს მწერლის დიდ მიღწევას, მხატვრული რეალიზმის ნამდვილ ზეიმს.

ცოლ-ქმარი ერთხანს დუმილით შესცქერიან ერთმანეთს.

„-- რაეა შენი საქმე? — როგორც იქნა ბოლოს დაბალი ხმით იკითხა ქალმა.

— ამ ერთ კვირაში გაგვაგზავნიან! ჩავარდნილის ხმით მოკლედ უპასუხა ტუსალმა.

ქალმა ახლა ველარ მოითმინა, უფრო ძლიერ მოუქირა ხელი კალთაში მწოლარე ბავშვს და ჩუმად დაიწყო ქვითინი...

— შენ ეილე ჩემი და ბავშვების ცოდვა...

— ტყუილია, ღმერთია მოწმე, ექვთიმია, რომ ტყუილია!..

— ჰო, კარგი ახლა აქ უცხო ხალხია... შენ ვერ დამაჯერებ... დედაკაცი მიხვდა, რომ წასვლის დრო მოახლოვდა, იგი დაიწია კალათისკენ, ამოიღო და უხერხულად გადასცა ექვთიმეს შალის მოყვითანო წინდები.

— ეს დედამ გამოგიგზავნა. ქმარმა უხმოდ ჩამოართვა, კიდევ უფრო შემკრთალმა ქალმა გადასცა ქმარს მოხარშული ქათამი, ათიოდე კვერცხი და ორი ხაჭაპური.

— შენ რალა მომიტანე, ბიჭო? — მწარის ღიმილით დაეკითხა მამა პატარა ბავშვს.

ბავშვმა ამოიღო უბიდან დიდი ხნის წინ ჩადებული ხელი, უფრო მიეკვრა მორცხვობით დედას და გაუწოდა... ექვთიმია

სრულიად არ მოელოდა... დროზე ვერ მიაშველა ხელი და ოთახში იფრთქილა გრძელკუდა და თეთრგულმკერდიანმა ჩიტმა... იგი სარკმელს ეცა... რომ ვერ გაატანა, იქვე ჩამოჯდა თაროზე, თვალი მიაველ-მოაველო, ისევ იფრთქილა, იყლივლა და გავარდა გაღებულ კარებში. ყველას რაღაც სევდა მოაწვა გულზე, თითქოს ამ ჩიტს გაატანეს სალამი უსაზღვრო ქვეყნისადმი. მაგრამ ეს სევდა არ გავდა კრულვითა და წყევლით სავე წინა წუთის მწუხარებას... არა, იგი რაღაც ლმობიერი და მიმტევებელი იყო... დამწუხრებულმა ტუსალებმა და მნახველებმა — ჭირისუფლებმა, ქვასავით გაჩერებულმა ჯარისკაცებმა, ყველამ თანაგრძნობით დაუწყო ყურება ამ ოთხ ადამიანს.

— მომიტევე, ექვთიმია, მომიტევე, — დაგლუპე, მარა არ ვარ დამნაშავე! — ტიროდა ქალი.

— ე, რაც იყო, ღმერთმა მოგიტეოს, ამ ბავშვებს მოუარე... დედაჩემსაც ნუგეში უთხარი, ცოდვია დედაბერი. — ექვთიმე! თვალზე ცრემლები მოადგა... როცა ექვთიმე ძუძუმწოვარას ჰკოცნიდა, ქალი დაიხარა და მოწიწებით კისერში აკოცა. — არ ვიცი, ექვთიმია, თუ ასეთი კაი გულის იყავი! მშვიდობით, მშვიდობით! ვინ იქნება აწი ჩენი შემწყნარებელი? ექვთიმია აწია თავი, გადაეხვია თავის ცოლს, აკოცა და თვალთგან ცრემლები გადმოცვივდა...

— მშვიდობით, ცოლო და შვილო! — დაიძახა ექვთიმია კარებიდან, როცა იგი ოღნავი ძალის დატანებით გაყავდათ ჯარისკაცებს და ზედამხედველს.

— მშვიდობით! ტირილ-ყვირილით უპასუხა ქალმა; დაიხარა და მარჯვენა ხელი ძლიერ დაიკრა მუხლზე, რასაც შვრებიან ჩვენში კუბოს უკან მიმავალი ახლობელი ჭირისუფლები“.

რა მძაფრი დრამატიზმია, რამდენი ლირიკაა და როგორი

წვდომაა გმირის სულიერ ცხოვრებისა, რაოდენი ფსიქოლოგიური სიმართლე და ემოციური დაძაბულობაა ამ სურათში!

ნიკო ლორთქიფანიძის, როგორც რეალისტი მხატვრის, როგორც თბრობისა და აღწერილობის იშვიათი ოსტატის უპირველეს ღირსებას მაინც ცოცხალ და მკაფიოდ გამოკვეთილ სახეთა, მკვეთრად ინდივიდუალურ ადამიანურ ხასიათთა ხატვის ძალა შეადგენს. ჩვენს ცნობიერებაში დაუვიწყრად ცოცხლობენ ძველი სოფლის ღუბჭირი ცხოვრებით უზომოდ დაბეჩავებული ახალგაზრდა გლეხი საბა („საბა“) და რაღაც ტიტანური ფიზიკური ძალით დაჯილდოებული ფრანგულაშვილიც, რომელიც ადვილად იშუშებს ურიცხვ კრილობას და რომელსაც შეუძლია ზურგზე თივის მთელი ზვინი წამოიკიდოს („ბუმბერაზი“); წარუშლელად ცხოვრობენ მკითხველის მეხსიერებაში საბრალო ქეთო, რომელიც სულიერად დაავადმყოფდა თავისი საყვარელი ქმრის სასიკვდილოდ დაქრის გამო, თუმცა ქმარი კი განიკურნა ამ კრილობისაგან, სხვა ცოლი შეირთო და მხიარულად ატარებს ცხოვრებას („ქორწილი“) და აგრეთვე მოთხრობის „მარად და მარად“ გმირი დათიკო, იმ ქალის სახელისა და ღირსების დაცვისათვის ბრძოლაში დაღუპული, რომელმაც მისთვის მიცემული სიყვარულისა და ერთგულების ფიცს უღალატა.

და მთელი ეს მრავალფეროვნება, ეს სიუხვე თემებისა, სახეებისა, მოტივებისა განათებულია ადამიანისადმი სიყვარულისა და თანაგრძნობის ჰუმანისტური აზრით, მისი ჩაგვრისა და ტანჯვის გამო მღელვარე უკმაყოფილების გრძნობით, ადამიანის ბედნიერებისა და კეთილდღეობის მაღალი იდეალით.

ამ იდეალს გამოხატავდა და უმღეროდა ნიკო ლორთქიფანიძე მთელი თავისი შემოქმედებით.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ჩვენი ქვეყნის ისტორიული წარსული ნიკო ლორთქიფანიძის შთაგონების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს შეადგენდა. მრავალ თავის მოთხრობასა თუ ნოველაში ასახა მწერალმა ჩვენი ხალხის მიერ განვლილი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული ცხოვრების სხვადასხვა მხარე. ამ მხრივაც, თავისი სამშობლოს წარსულისადმი შეუწელებელი შემოქმედებითი ინტერესის მხრივაც, მწერალმა გასული საუკუნის ქართული კლასიკური მწერლობის ტრადიცია განაგრძო.

სამშობლოსადმი მგზნებარე სიყვარულისა და ერთგულების გრძნობას, ნაციონალური სიამაყის გრძნობას, ხელი არ შეუშლია ნიკო ლორთქიფანიძისათვის ფზიზელი თვალთ შეეხედა წარსულის მოვლენებისათვის და სიმართლით გამოეხატა ფეოდალური წყობილების მანკიერებანი.

როგორც ცნობილია, ისტორიული ჟანრის ქართულ მხატვრულ მწერლობაში ხშირად ქარბობდა წარსულის იდეალიზაციის ტენდენცია, ჩვენი მეფეებისა, მაღალი საერო თუ საეკლესიო არისტოკრატის წარმომადგენელთა მხოლოდ გმირობისა და ვაჟკაცობის, თავდადებული მამულიშვილობის, სულიერი თუ ფიზიკური რაინდობის ჩვენება. სამწუხაროდ, ისტორიული წარსულისადმი ასეთი ცალმხრივი მიდგომა ახასიათებს ქართველი საბჭოთა მწერლობის მიერ დაწერილი ისტორიული რომანებისა და პიესების დიდ ნაწილს.

ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობები და ნოველები, დაწერილი ისტორიულ თემებზე, თავისუფალია წარსულის იდეალიზირებული, რომანტიზირებული ასახვის მანკიერებისაგან. პირ-

იქით, მწერალი ფხიზელი რეალისტის თვლით შესცქერის შორეულ საუკუნეებს და მართებული, მამხილებელი თვალსაზრისით გამოხატავს ფეოდალური არისტოკრატის, მთავრების, ბატონიშვილებისა და მძვინვარე ფეოდალების სასტიკ, არაადამიანურ დამოკიდებულებას ხალხისადმი, ერთმანეთს შორის შულლსა და მტრობას, აღვირახსნილ პარტიკულარიზმს, ზოოლოგიურ ეგოიზმს. თავის ისტორიულ მოთხრობებში მწერალი ცოცხლად წარმოსახავს დიდ ფეოდალურ სასახლეებში დაგროვილ სიმდიდრესა და სიუხვეს, ამ სასახლეებთანათვის დამახასიათებელ დიდკაცურ წესებსა და რიტუალებს, ამ სასახლეების მფლობელთა ძლიერებას, მათს ვაჟკაცობას, ხასიათის სიმტკიცეს, ნებისყოფის ძალას. მაგრამ ყოველივე ამასთან ერთად მწერალი გვიჩვენებს, თუ რაოდენი ბოროტება, სისასტიკე, დაუნდობლობა და ძალმომრეობა სუფევდა ფეოდალური საზოგადოების ფენებში, რაოდენ ზნეობრივ აღვირახსნილობას და გარყვნილებას ჰქონდა ადგილი ამ გარეგნულად ბრწყინვალე და რაინდული ტრადიციების მქონე წრეებში.

ფეოდალური წყობილებისა და მისი ზედა ფენების მანკიერებათა მამხილებელი გამოხატვის მხრივ ნიკო ლორთქიფანიძის ისტორიულ მოთხრობებს სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მთელს ქართულ მხატვრულ მწერლობაში.

მართალია, წარსულის მოვლენათა ამსახველი მისი მოთხრობების მთავარი გმირები უპირატესად მაღალი წოდების შვილები არიან, მაგრამ მწერალი არასოდეს არ ივიწყებს ხალხს, მშრომელ გლეხკაცობას, მის აუტანელ ტანჯვა-წამებას ფეოდალური მონობისა და ტირანიის სამყაროში. [ჯიტიქმის ყოველ ისტორიულ მოთხრობაში ნიკო ლორთქიფანიძე შეუფერავი სიმართლით გვიჩვენებს იმ აუწერელ სილატაკეს, შიმშილსა და

სიბნელეს, რომელშიც ცხოვრობდა ერის უდიდესი უმრავლესობა — მშრომელი გლეხკაცობა. რად ღირს მარტო „უამთა სიავეში“ გამოხატული ის ერთი შტრიხი, როდესაც თავად იულონის მდიდრულ სასახლეში დიდებული ნადიმის დროს გამართულ ჭიდაობაზე საჭიდაოდ გამოსულ გლეხის ბიქს ტანსაცმელი ვერ გაახდევინეს, რადგან... გასახდელი არაფერი გააჩნდა.]

იმავე „უამთა სიავეში“ მეორე ასეთი ეპიზოდია აღწერილი: თავადმა იულონმა ჭიდაობის დასრულების ნიშნად ხელი ჩაავლო წამქცევს და აიტაცა ორივე მოჭიდავე.

„მჯობნის მჯობნი არ დაილევაო, — წაიბუტბუტა იქ მდგომმა გლეხმა.

— კაცო. რავა წიწილებივით აწია ორი კაცი, — დაუმატა მეორემ.

— მეც მაქამე მაგასავით და, ვინ იცის, იქნებ მე სამივეც ევიყვანო, — მწუხარე ღიმილით სთქვა იქვე მდგომმა ძლიერ მაღალმა, კონკებში გამოხვეულმა ახალგაზრდამ, რომლის მოწყენილი, უსიცოცხლო სახე და მაგარი, მსხვილი ნაკვთები მოწმობდნენ სიმშობლივით შესუსტებულს ბუნებრივ ბუმბერაზობას“.

ასე მოკლედ, ძუნწად, მაგრამ მეტყველად მოხაზული პასაჟები მრავლადაა გაფანტული ნიკო ლორთქიფანიძის ისტორიულ მოთხრობებსა და ნოველებში. მწერალს ეხერხება ასეთი დეტალების, შტრიხების საშუალებით გამოხატოს გარკვეულ სოციალურ მოვლენათა განმასახიერებელი ტიპიური სახეები და გარემოებანი. „შიმშილით შესუსტებული ბუნებრივი ბუმბერაზობა“ — რა შესანიშნავადაა ნათქვამი! როგორ მკვეთრად და დახასიათებული ამ ღრმავაროვან მხატვრულ ფრაზაში მთელი ჩვენი ხალხის, მშრომელი გლეხკაცობის, მართლაც და

ბუნებრივად ბუმბერაზი, მაგრამ შიმშილით და უუფლებობით გატანჯული სოციალური ძალის ხვედრი და მდგომარეობა ფეოდალური წყობილების პირობებში!

მწერალი გვიჩვენებს ძშრომელი ადამიანის სრულ უუფლებობას, მისი ყველა ადამიანური ღირსებისა და სასიცოცხლო ინტერესის დაუნდობლად ფეხქვეშ გათევას მძვინვარე ფეოდალების მხრივ. „ჟამთა სიავის“ გმირმა, თავადმა იულონმა შეუბრალებლად გაგმირა მოწყალების სათხოვრად მოსული გლეხი მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს უკანასკნელი უნებლიედ მოწმე გახდა იულონის მიერ საკუთარი დედის მოკვლისა, ფეოდალური ტირანიისა და აღვირაქსნილი, არაადამიანური სისასტიკის კიდევ უფრო შემზარავი სურათებია დახატული მოთხრობაში „მრისხანე ბატონი“.

„ჟამთა სიავე“ და „მრისხანე ბატონი“ ყველაზე დამახასიათებელი ნაწარმოებებია ნიკო ლორთქიფანიძისა ისტორიული წარსულის ასახვის თვალსაზრისით.

ისინი არ მოგვითხრობენ რომელიმე ისტორიულად ცნობილი გმირის ცხოვრებისა და ბრძოლების შესახებ, მათში რომელიმე ისტორიულად ფიქსირებულ, მართლა მომხდარი ამბავი როდია აღწერილი. მწერალი შეთხზული სიტუაციებისა და ტიპური ადამიანური სახეების მიწვევებით გვიხატავს აღებული ისტორიული ეპოქისათვის დამახასიათებელ ვითარებას ჩვენი ხალხის ცხოვრებისა. იგი არ ათარიღებს ამ მოთხრობებში ასახულ მოვლენებს, არ მიგვითითებს ნაწარმოებში გაშლილი მოქმედების დროულსა და სივრცეულ ლოკალზე. მაგრამ თვით აღწერილი სიტუაციები, მოქმედ პირთა მდგომარეობა და ხასიათები მთელი სიცხადით გადმოგვცემენ ეპოქის სულსა და

გამოავლენენ ავტორის მიერ თავის ნაწარმოებში განსახიერებულ კონცეფციას.

„უამთა სიავეში“ ჩვენს თვალწინ ცოცხლდება საქართველოს ისტორიის ის ხანა, როდესაც მრავალ უთანასწორო ბრძოლაში სისხლისაგან დაცლილი საქართველო დაქუცმაცებულია წერილ სამეფოებად და სამთავროებად. ქვეყანა ფეოდალური პარტიკულარიზმის ქაოსით არის მოცული. ტახტის დატაცება, მძვინვარე ფეოდალთა ურთიერთ ბრძოლა, ქვეყნის, ერის სასიცოცხლო ინტერესების უგულვებელყოფა ნთქავს ქვეყნის ძალას, დოვლათს.

ოდესღაც ძლიერი, აყვავებული, კულტურული შემოქმედების უმაღლეს საფეხურზე აღზევებული საქართველო დაუკნინებია, გაულატაკებია და უმეცრების წყვდიადში გაუზვევია გარეშე მტრების სისხლიან თარეშს და ფეოდალური პარტიკულარიზმის ბოროტ სტიქიას. ერის ყვილაზე ფიზიკლი და გონებაგახსნილი შვილები მწვავედ განიცდიან ქვეყნის ასეთ ხვედრს და ამოოდ ოცნებობენ საქობლოს წარსული მთლიანობისა და დიდების აღდგენაზე. „ვინც კი მოდის ჩვენში უცხოელი, — ამბობს თავის ფიქრებში იულონი — ფარჩა და აბრეშუმი აცვია, ვერცხლსა და ოქროში არის ჩამჯდარი, ფული აქვს და საქონელი... ჩვენ კი გაძვალტყავებული, განაწამები ველით სიკვდილის დღეს... სხვაგან თურმე ცხოველსაც არ ტოვებენ უაქიმოთ, უწამლოთ, ჩვენში კი, დიდებულნი ვერ ღირსებიან ქინაქინას... წერა და კითხვა არ ვიცით, ღმერთს ვერ შევედრებივართ წესიერათ!.. სხვაგან მდაბიონიც მეცნიერები ხდებიან. ჩვენში დიდებულები ხელის მოწერის მაგიერ საბუთებზე ჯვარს ძლივს სვამენ... სწავლა გვაკლია, ერთობა და მშვიდობიანი ცხოვრება, ესაა ჩვენი უბედურება. ერთი სწავლული არის ჩვენში და ისიც

გაძევებს სასახლიდან... ოდიშიდან გადმოვა თარეში თუ ოსეთიდან არ იცი. ქალაქში ნახშირი ვერ წაუღია კაცს, რომ გზაზე ორი მარჩილისთვის კაცი არ გამოკუჭონ სააღდგომო გოჭივით... ეჰ, ვის მივეყედლო, რით აღვასრულო კეთილი საქმე ქვეყნისა და ჩემთვისაც? გადავადლოთ ჩვენი უნიათო მეფე და მოვიწვიოთ ახალი... ამბობენ კახთა ბატონიშვილი ნიქიერი, გონიერი კაციაო და უებრო სარდალიო. რა გამოვა? გავახარებთ მხოლოდ რაქის ერისთავს... რა გაუკეთდება ჩვენს მხარეს? იქნებ მოვიგერიოთ მთავარი ოდიშისა, ლაგამი ჩავკრათ წერეთელსა და აბაშიძეს, მაგრამ გაუმკლავდებით განა ოსმალოს? და განა ქართლს არ აწიოკებენ ლეკები და სპარსელები? ამბობენ ქართლის მეფეა ჰქვიანო, აი, იმერეთი რომ მას დაუჭერდეს მხარს, მას რომ ნებაყოფლობით შეუერთდებოდეს, მაშინ ადვილად დაიჭერს კახეთსაც... მირონცხებულის მეფის წინაშე, რომელიც დაამშვიდებს და ააყვავებს ქვეყანას, უნებურად ქედს მოიხრის ოდიში და აფხაზეთი, გურია და სამცხე, მაშინ დაიბადება მეორე შოთა და აშენდება გელათი და სვეტიცხოველი“. დაკნინებული, დაქუცმაცებული და გაპარტახებული საქართველოს ასეთი ვითარებაა წარმოსახული იულონის ამ ფიქრებსა და ოცნებაში.

ასეთ ისტორიულ ფონზეა გაშლილი მოქმედება. იმერეთის ტახტი ნაძალადევად ხელთ ჩაუგდია არაკანონიერ მემკვიდრეს, გონებრივად და ზნეობრივად უმწურო მეფეს. ჟამთა სიძველე მძვინვარებს სამეფოში და მწერალი იშვიათი ცხოველმყოფელობით გადაშლის ჩვენს თვალწინ ამ სასტიკი და სუსხიანი ეპოქის სურათებს, სადაც სისხლისა და ცრემლის ზღვა ბობოქრობს, სადაც ადამიანთა ცხოვრება უმძიმესი ტანჯვისა და მწუხარების სარბიელად გადაქცეულა. მწერალი იჩენს გარდასულ მოვლე-

ნათა ცხოვლად აღდგენისა და წარმოსახვის იშვიათ ძალას. იგი საოცარი სიცხადით გააცოცხლებს შორეული ეპოქის პერსონაჟებს მათი ადამიანური გრძნობებით, ვნებებით, მისწრაფებებით.

ხასიათთა და ადამიანურ ინტერესთა მძაფრ კოლიზიებზე აშენებს მწერალი ღრმა დრამატიზმით გამსჭვალულ სიუჟეტს, სადაც ყველაფერი იმდენად დასაბუთებულია მხატვრულად, იმდენად ლოგიკური და დამარწმუნებელი, რამდენადაც ტიპიური და დამახასიათებელია აღებული ისტორიული ეპოქისათვის.

არა მარტო ისეთი ცენტრალური პერსონაჟები, როგორც არიან თავადი იულონი, მისი დედა, არჩილი, არამედ ისეთი ეპიზოდური მოქმედი პირნიც, როგორც მოხუცი მწიგნობარი ოტია, გლეხი გლახუა და სხვა, რომლებიც მხოლოდ ერთხელ თუ ორჯერ გამოჩნდებიან თხრობის ასპარეზზე, დაუეციყრად რჩებიან ჩვენს მეხსიერებაში. ეს არის ნიკო ლორთქიფანიძის, როგორც ადამიანურ ხასიათთა მხატვრის, დიდი ღირსება.

მისი კალმის ქვეშ მეტყველად ცოცხლდებიან გარდასული, ჩვენგან დიდი მანძილით დაშორებული ცხოვრების ყოფითი სცენები.

უამთა სიავეს გაუბოროტებია და ერთმანეთის წინააღმდეგ აუშხედრებია მოთხრობის გმირები. თავადმა იულონმა საკუთარი ხელით სასიკვდილოდ გასწირა მშობელი დედა, თვით იულონს თვალები დასთხარეს, როგორც მეფის ორგულსა და მოლაღატეს. თავადი არჩილი ვერაგულად მოჰკლეს იულონის მიერ მოგზაენილმა მკვლელებმა და ასე სცელავს ერის სასიცოცხლო ძალებს ფეოდალური ტირანიისა და პარტაკულარიზმის სტიქია.

მაგრამ ამ მკაცრსა და შემზარავ სურათს თავს დასტრია-

ლებს ქართველი ხალხის უკედავების, მისი გამძლეობისა და მომავალი აღორძინების რწმენით გამსჭვალული ისტორიული კონცეფცია მწერლისა, რომელიც მან მკაფიოდ გამოთქვა თავისი ერთ-ერთი პერსონაჟის — ზთლიანი და ძლევამოსილი საქართველოს აღდგენაზე ფანატიკურად მეოცნებე მოხუცი ძვიგნობრის ოტიას სიტყვებში:

„ფინიკიელები ვაჭრები იყვნენ, გეჯობნიდნენ მოხერხებით. დაიღუპენ, ჩვენ—დავრჩით. ძლიერნი იყვნენ ჯარში რომაელნი, გეძლიეს, მაგრამ ჩვენ დავრჩით. სილამაზის მარად მსახურნი ბერძენნი გადაშენდნენ, ჩვენ კი ვართ, როგორც ჭანდარი სხვა ხეთა შორის... ჩვენ ვაჭრებიც ვართ, მეომარიც და ქურუმნიც მშვენიერებისა, მაგრამ არაფერში ვაჭარბებთ... ჩვენი დღე დადგება ოდესმე, უეჭველია“.

ასეთი ნაციონალური სიამაყის გრძნობითა და ოპტიმისტური სულისკვეთებით არის გამსჭვალული ნიკო ლორთქიფანიძის მიერ დახატული სურათები ჩვენი სამშობლოს წარსული ცხოვრებისა. ასეთ გამამხნეველ და შთამაგონებელ სიტყვას ეუბნებოდა თავისი ისტორიული მოთხრობებით ნიკო ლორთქიფანიძე ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკის შედეგად უფლებაახდილ და დამონებულ თავის სამშობლოს.

როგორც თემატიკის მხრივ, ისე ისტორიული კონცეფციითა და მხატვრულ საშუალებათა ხასიათითაც „მრისხანე ბატონი“ ორგანულ კავშირში იმყოფება „ჟამთა სიავესთან“. აქაც „ჟამთა სიავის“ მიერ გაბოროტებული, ერთმანეთის დასამხობად აღმდგარი ადამიანები მოქმედებენ, რომლებიც მწერლის მდიდარ ფანტაზიას და მახვილ მხატვრულ აზრს გაუცოცხლებია და წამოუყენებია შორეულ საუკუნეთა წყვილიადიდან.

მრისხანე ბატონის — თავადი ლევანის მონუპენტურად და-

ხატულ სახეში მწერალმა დიდი განმაზოგადებელი ძალით გად-
მოგვცა ფეოდალური დესპოტიის მძვინვარე ბუნება. საკუთარი
ძმის დამამხობელი, ობლად დარჩენილი ძმისწულის შესამუს-
რავად ანხედრებული ლევანი შიშის ზარს სცემს ყოველივეს თა-
ვის გარშემო. როგორი გულქვაობითა და უკიდურესი არაადა-
მიანური სისასტიკით აწაშა მან ახალგაზრდა ტყისპირელი გლე-
ხი, გულუბრყვილო, უდანაშაულო ქაბუკი. ადამიანის განწირ-
ვის ეს სურათი იმდენად შემზარავად გამოიყურება, რომ „თვით
აფხაზეთის მთავრის შვილი, რომელიც თხებივით ჰყიდდა ოს-
მალეთის ბაზარში ტყვეებს და საკუთარ ყმებს, შეძრწუნდა...“

ლევანი და მისი სტუმრები — ბატონიშვილი პაატა და აფ-
ხაზეთის მთავრის შვილი მათი ფარული პოლიტიკური ზრახვე-
ბის უნიღბვის მიზნით შუაგულ ზამთარში სანადიროდ გაემ-
გზავრნენ. ნადირობისას ლევანმა შენიშნა, რომ თოვლში ჩაფ-
ლული ერთი ირემი ვიღაცას დაუკლავს. განრისხდა ზვიადი ბა-
ტონი. მოუხმო ზედატყისელების მამასახლისს.

„ — აქ ვარ, ბატონო, — ფერმკრთალი წინ წამოდგა.

— ეს რაა?

— ნუ შემრისხავ, ირემი კოკლი იყო და ბრუტიანი... დაძა-
ბუნდა და...

— თქვი, ვინ დაკლა ირემი?

— ჩემმა შვილმა.

— მომგვარე ახლავე.

— არ ვართ დამნაშავე, ბატონო, ბრიყვობით მოუვიდა, არ
იცოდა თუ გეწყინებოდათ.

— ნუ სულელობ, შენ დაკალი, ბიჭო, ირემი?

— მე, ბატონო.

ყმაწვილი ბიჭი სიმადლით სამი ადლი იქნებოდა; შესაფერი

მხარბეჭი ჰქონდა; სრულ ჩოხას ეტყობოდა, თუ რა დევ-გმირის ტანს ჰფარავდა.

— ექიმბაშო, ამას ცოტა თვალი ტკივა და მოუჩინე.

ექიმბაში საკვირველი ღიმილით მიუახლოვდა ყმაწვილს, მარცხენა თვალის უბე ჩამოსწია და ხარისოდენა შავი თვალი თეთრად გადმოტრიალდა.

ამოდენა ვაჟკაცი უხმოდ დაეცა თოვლზე.

— ირემი კოკლიც იყო, ექიმბაშო... — ბრძანა ისევ ლევანმა.

ექიმმა ოდნავ ჩასწია პაიჭი, საცვეთიდან ამოაძრო შარვალი და საცვალი, გამოაჩინა ტიტველი, კაქსაევით მაგარი მუხლები და თეთრ თოვლზე ჩქეფით დაიწყო დენა სისხლმა.

— მამასახლისო, ახლა წადი და თქვენებს უთხარი, ბატონი ლევანი მოწყალეა, მაგრამ მისი სურვილის წინააღმდეგ თუ ვინმემ საკუთარი წამწამი შეარხია, ურჩევნია თვითონვე დაითხაროს ორივე თვალი“.

ასეთივე საშინელი წამებით მოაკვლევინა ლევანმა ბატონ-წივილი პაატას შიკრიკი მხოლოდ იმის გამო, რომ ამ უკანასკნელმა საუბარში დაიფიცა პაატას უფროსი ვაჟი რევაზი და არა დავითი — პაატას შვილი მეორე ცოლისაგან — ლევანის დისაგან.

ასე ფეხქვეშ იყო გათელილი გლეხობის ადამიანური ღირსება და სიცოცხლეც კი. ეს ტირანია, ასეთი მძვინვარე სისასტიკე შიშსა და ძრწოლვას ავრცელებდა ხალხში, ძირს უთხრიდა ხალხის ზნეობას, მორალურ ნორმებს.

უდანაშაულო ჰაბუჯის ველურად წამებით აღშფოთებული ზედატყისელები განიზრახავენ გადაუდგენ ლევანს და ოდიშის მთავარს ეყმონ. ამ მიზნით გლეხებმა მოციქულები მიუგზავნეს

ოდის მფლობელს. ამ უკანასკნელმა კი თავისი ბიძის პაატას რჩევით ზედატყისელთა მოციქულები შეიპყრო და დასასჯელად ლევანსვე გაუგზავნა. ასე გასწირა ოდიშის მთავარმა მასთან მფარველობის სათხოვნად მისული გლეხები, რათა ამ გზით ძლიერი და მრისხანე ბატონის ლევანის გული მოენადირებინა.

გაბატონებულ წოდებაში გავრცელებული ეს დაუნდობლობა, გაუტანლობა და ბოროტება გავლენას ახდენდა თვით ხალხის ზნეობრივ სამყაროზეც. როდესაც ოდიშის მთავრის მსახურთ ლევანთან მიყავდათ შეპყრობილი ზედატყისელთა მოციქულები, მათ გზად შემოეყარათ ლევანის ძმისწული ვახტანგი. ყმაწვილს შეებრაღა სასტიკი წამებისათვის განწირული გლეხები და გაათავისუფლა ისინი. ზედატყისელებმა უზომო მადლიერებით მიიღეს მათი მოციქულების გამათავისუფლებელი. მაგრამ შემდეგ წარმოიდგინეს, თუ როგორ რისხვას დაატეხდა მათ ლევანი მის საძულველ ძმისწულთან დამეგობრებისათვის. გლეხებმა გადაწყვიტეს როგორმე მოენადირებინათ მრისხანე ბატონის გული, ხოლო ამის საუკეთესო საშუალება ის იქნებოდა, რომ მისთვის მიეგვარათ შებოჭილი ვახტანგი. როდესაც ერთმა ზედატყისელმა მეზობლებს უსაყვედურა, რომ კეთილმყოფელი სტუმრისადმი ასეთი მოპყრობა სირცხვილიაო, მას უპასუხეს:

„მთავარი აღარ ფრად აგდებს სტუმარს და მეფე; შენ ვისი ტიკი-ტომარა გამოჩნდი!“

ამ რეპლიკაში მწერალმა სწორედ ის აზრი ჩააქსოვა, რომ ფეოდალური საზოგადოების ზედაფენა გამბრწყინელ ზეგავლენას ახდენდა ხალხის ზნეობრივ ცხოვრებაზეც.

როგორც „უამთა სიავეში“, ისე „მრისხანე ბატონშიც“ მწერალი პირუთვნელი სიმართლით ამხელს ფეოდალური არის-

ტოკრატის წრეებში დასადგურებულ ზნეობრივ აღვირახსნი-
ლობას და გახრწნილებას. ლევანის სასახლეში მომუშავე შინა-
ყმა ქალების დიალოგი აღსავსეა ამ დიდგვაროვან ოჯახში ფესვ-
გადგმული გარყვნილების მაგალითებით. ამის შესახებ მეტ-
ყველებს თვით ლევანისა და მისი მეორე მეუღლის ციციოს
ურთიერთობის ისტორიაც და ციციოს დაჟინებული მისწრა-
ფებაც ინტიმური კავშირი დაემყარებინა თავისი ქმრის ძმის-
წულთან—მრისხანე ბატონის მიერ საკანში ჩამწყდელ ვახ-
ტანთან.

ლევანმა გაიგო ქალის ეს ავხორცული განზრახვა, რის გა-
მოც შეუდარებელი სისასტიკით აწამა ციციოც და ვახტანგიც.

არა მარტო ქართულ ლიტერატურაში, არამედ საერთოდ
მხატვრულ მწერლობაში იშვიათად შევხვდებით ადამიანის გა-
ბოროტებისა და შურისძიების ისეთ შემზარავ სურათს, რო-
გორსაც წარმოადგენს ციციოსა და ვახტანგის სიკვდილით
დასჯის წარმომსახველი ეპიზოდი.

სამკვდრო-სასიცოცხლო შეჯახებისათვის ერთმანეთზე მი-
შვებულ მძვინვარე მოზვრებზე დაკრული ციციოსა და ვახ-
ტანგის დაღუპვის სცენა აქ აღწერილია ისეთი სიმძაფრითა და
ექსპრესიით, რომ შეუძლებელია მოთხრობის ამ სტრიქონების
წაკითხვა წრფელი მღელვარების გარეშე, შეუძლებელია ამ სუ-
რათის დავიწყება.

„ლევანი აივანზე დადიოდა გაშმაგებული.

„მზათაა?“ — კითხულობდა იგი.

მოხუცებული მიქაბერიძე მიუახლოვდა ლევანს.

— ბატონო!

— რა გინდა?

— ნუ ინებებ...

— გამშორდი, — ფეხის ბრახუნით დაიყვირა ლევანმა. — გამშორდით ყველა, სანამ არ დაგერიეთ ხმლით. მზათაა? ძალის შვილებო, გეკითხებით.

— მზათაა, ბატონო.

— გამოიყვანეთ!

თვალაბმული, დაბორკილი მოზერები გამოიყვანეს. ხარების ზურგზე გადაგდებული ციციწო და ვახტანგი პირალმა იწვენხელები გადაეწიათ და ხარების ყელის ქვევით შეეკრათ. ციციწოს ფეხები ხარის მარჯვენა ფეხზე იყო მიკრული; ვახტანგის ფეხები ხარის მარცხენა ფეხზე.

ქალს გული წასვლოდა. შავ გახვეწილ ხარს ძლიერ ჰშვეწნოდა ეს თეთრი სამკაული. ყოველი ნაკეთი ათასწილ გამშვენიერებულყო. თითქოს უკანასკნელ ძალას ხმარობსო.

ხელოვნურად შეკრული ბორკილი და თავსაბური ორივე მოზვერს ერთად შორიდან უცხად მოაშორეს. მზის სხივმა, ქვეყნის სანახაობამ მხოლოდ ერთის წუთით დააბნია, გააბრუა ცხოველები. ორივე დაიღუნა, დაყნოსეს მიწა და ერთმანეთისაკენ გაემართნენ ნელის, წყნარის ნაბიჯით. ზურგზე მყოფ ადამიანებს. მგონი, ვერც კი ამჩნევდნენ, ველარ გრძნობდნენ: სინათლე, სიერცე და წინ მდგომი რალაც არსება მთელ მათ გონებას იკაეებდა. მივიდნენ ერთმანეთთან, დაყნოსეს ერთიმეორე და შუბლით მიაწვენ ერთმანეთს. დაეკიმათ ძარღვები, თავს უფრო და უფრო ხრიდნენ, ფეხები გააბჯინეს, არც ერთი არ უთმობდა ადგილს. სამარისებური სიჩუმე იყო.

ლევანი გაქვავებული იდგა აივანზე და კიდილს უცქეროდა. მოზირებმა მიატოვეს ერთმანეთი და ახლო ბალახს უგემურათ წიწკნა დაუწყეს, უეცრად შემოტრიალდნენ, დადგნენ ერთმანეთის წინ და ჰენებით ერთმანეთს ეცენ.

ერთი მოზვერი განზე გაუსხლტა მეორეს. რქით ოდნავ დას-
კრა მტერი.

მოზვერები წამით შეჩერდნენ, გაზომეს ერთიმეორე და გა-
ექანენ ერთმანეთისაკენ. ახლა მთლად მიწაზე მიჰქონდათ თა-
ვეები. ერთმა მაინც მოახერხა თავი ნიჩქვში ამოეყრა. მეორემ
მოასწრო უკანა ფეხებზე დადგომა, მკერდში მიმიზნებული
რქები ხარს ბექში მოჰხვდა და ციციხოს ძუძუ რქაზე შერჩა.

— ა, ვაი, — დაიკივლა ქალმა.

ქალის კივილით, კრილობის ტკივილით გაცოფებული ხარი
უკან აღარ დაბრუნებულა და გვერდიდან თავშებრუნებული
ეკვეთა მტერს. ერთმა რქამ ვახტანგს მუცელი გაუფატრა და
წელეები გამოაყრევინა, მეორე ღრმად ჩაერქო მოზვერს გვერდ-
ში. ახლა ხარმა თითქოს სამაგიერო უზლოვო, გაიქცა უკან, შე-
მობრუნდა და გაჩერდა. ორივე ხარი უკანასკნელ სასიკვდილო
შეტაკებისთვის ემზადებოდა.

ვახტანგმა ველარ მოითმინა, ერთმა უნებლიეთ აღმოხდე-
ნილმა ხმამ თან წაიყოლა კრულვა ქვეყნისა, გმობა უფლისა,
უშვერი გინება და გაჩენის დღის წყევა.

ვერც ერთი ხარი ვერა ჰბედავდა პირველი ნაბიჯი გადაედ-
გა. ამ ნაბიჯის შესათფერი ხერხის მოგონება სურდა ორივეს.
დიდხანს უცდიდენ ერთმანეთს. ბოლოს ერთი გადახტა, მეორეც
იმავე წამს დაიძრა ადგილიდან. დატაკების დროს ერთმა უეც-
რათ შეაბრუნა თავი და ერთი რქა მტერს შუა შუბლში ღრმად
ჩასცა. რქა გადატყდა. ორივემ საშინლად იბლავლა. ორივეს ენა
გადმოუვარდა. შუბლგაპობილმა ხარმა კიდევ მოასწრო თავისი
რქები კისერში ჩაეყრა მტრისათვის, სადაც ოდნავ სულისმდა-
ფავი ყელი იღო ციციხოსი, დატორტმანდა და წაიქცა. ზევიდან
დაადგა მტერი და ხან ერთ ადგილს ჰკრავდა მთელად დარჩე-
ნილ რქას, ხან მეორე ადგილას.

ვახტანგი ხარს ქვეშ მოექცა.

იგი კი არ ყვიროდა, კი არ იძახდა, ხრიალებდა უფრო ხშირად გაუვებარს.

ლექსი ერთმანეთს განცვიფრებული უყურებდენ, რა ხალხში ჩავარდითო.

— გვიშველეთ, ვინა ხართ ქრისტიანი?

— შენი შევლა აღარ შეიძლება და ამ სისხლისმსმელს კი დავუბნებ დღეს, — წამოიძახა ახ ლგაზრდა ყიფიანმა, ელვის სისწრაფით ავარდა აივანზე და ამოიღო ხმალი.

შესცდა ტყე-ველში უებარი მეომარი. მოქნეული ლეკურის წვერი აივნის კერს მოჰხვდა. მეორე მოქნევაშლის ლევანმა ხელებში სტაცა ხელი და ბოროტის ხარხარით უთხრა: ცინდალო, ლომის ცოდვებს შენ ვერ ზიდავ! ბიჭებო, აართვით იარაღი და ომაინს მიუყვანეთ. ომაინ, — გადასძახა აივნიდან ლევანმა, — შენთვის მიჩუქებია შენი შვილი, კკუა დაარიგე...”

ნიკო ლორთქიფანიძე რომ მარტო ამ ეპიზოდის გადმომცემი ორი გვერდის ავტორი იყოს, ის მაინც დარჩებოდა ჩვენს ლიტერატურაში, როგორც მხატვრული სიტყვის მაღალნიჭიერი ოსტატი.

ფეოდალური წყობილების დროინდელი საქართველოს საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების მრავალი დამახასიათებელი ეპიზოდია მოთხრობილი აგრეთვე ნიკო ლორთქიფანიძის ერთ-ერთ საუკეთესო ისტორიულ მოთხრობაში „რაინდები“.

ამ ნაწარმოებშიც ჩვენი სამშობლოს ისტორიის პირქუში ხანაა ასახული, როდესაც წვრილ ფეოდალურ ერთეულებად დაყოფილი საქართველო განკერძოებულ სამთავროთა ურთიერთბრძოლისა და ქიშპობა-მტრობის ქაოსით იყო მოცული.

სულს დაფავდა გარეშე მტრების მიერ დარბეული და შინაგან-ფეოდალური აშლილობით დაძაბუნებული ძველი საქართველოს სახელმწიფოებრივი ცხოვრება. მართალია ქვეყნის სეთაური კლასის ცალკეული წარმომადგენლები არ ლალატობდნენ წინაპართაგან ნაანდერძებ კეთილშობილურ რაინდულ ტრადიციებს, მაგრამ ამ ერთეული გამონაკლისების პირადი ადამიანური ღირსებანი ვერ შეცვლიდა მთელი ქვეყნისა და მისი მეთაური სოციალური ძალებისათვის ისტორიის მიერ გამოტანილ ულმობელ განაჩენს.

ოდიშისა და აფხაზეთის სამთავროები ერთმანეთს ეომებიან. იმერეთის მეფე ოდიშის მთავარს ეხმარება არა მარტო ნათესაური კავშირითიერთობის გამო, არამედ იმ მოსაზრებით, რომ თუ ომში აფხაზეთი დაამარცხა და დაიმორჩილა, შემდეგ აფხაზეთსა და იმერეთს შორის გამომწყვდეულ ოდიშსაც ადვილად მოახრევიანებს ქედს და თავის სამფლობელოდ გაიხდის.

თუ რა საეალალო მდგომარეობაშია თვით იმერეთის სამეფოც, ამის შესახებ ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს თუნდაც ერთი ასეთი შტრიხი: იმერეთის მეფე თავისი მცირერიცხოვანი ლაშქრით ბრძოლის ველისაკენ მიეშურება. სამეფოს ჯარების სარდალი კი ნებართვას ითხოვს ორიოდღე დღით ჩამორჩეს ამ ლაშქრობას და მხოლოდ შემდეგ წამოეწიოს მეფის მხედრობას და ეს იმიტომ, რომ სარდალს საკუთარი წისქვილის აშენება და მოწყობა განუზრახავს და ვიდრე ამ საქმეს არ დაამთავრებს, არ შეუძლია ომში ჩაებას.

ოდიშის მთავარი უკმაყოფილოა, რომ მისი სიძე, იმერეთის მეფე ესოდენ მცირერიცხოვანი ლაშქრით მოვიდა ომში მონაწილეობისათვის. ამგვარი საყვედურით განაწყენებული მეფე

სრულიად ათავისუფლებს ოდიშის მთავარს ბრძოლაში მონაწილეობისაგან და მარტო საკუთარი ძალებით ეომება აფხაზეთის ლაშქარს. ბრძოლა ელვისებური სისწრაფით მთავრდება. იმარჯვებს იმერეთის მეფე. ქმობხრობის ძირითად ნაწილს ამ ბრძოლის აღწერილობა, ბატალური სურათები შეადგენს. ამ სურათებში ყველაზე საყურადღებო ის ეპიზოდებია, რომლებშიც მოთხრობილია, თუ როგორი თავგანწირულებით იცავდნენ სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში შეჯახებული მოწინააღმდეგეები რაინდულ წესებს, წოდებრივი თუ ასაკობრივი უმცროს-უფროსობის ტრადიციებს, დაკრილი თუ წაქცეული მტრისადმი ლმობიერების კანონს, თავაზიანობისა და ზრდილობის ნორმებს. რად ღირს თუნდაც ის შემთხვევა, რომ ბრძოლის ველზე პირისპირ შეხვედრილმა იმერეთის მეფემ და აფხაზეთის მთავრის შვილმა ერთმანეთს გვერდი აუარეს და არც ერთმა თავის თავს უფლება არ მისცა იარაღი ეხმარა მოწინააღმდეგის მიმართ.

ბრძოლის დამთავრების შემდეგ იმერეთის მეფის ძმა არჩილი ეკითხება აფხაზეთის მთავრის შვილს: „ — რატომ არ შეუტეე მეფეს, როცა ერთმანეთს შეხვდით, ხომ კი ეძებდით მას?

ბატონიშვილმა თავი ჩაღუნა და მეფეს შეხედა, თითქოს ჰკითხავდა, ვთქვაო?

— ბრძანე, ბრძანე.

— მირონცხებულნი მეფე, — მორცხვად წარმოსთქვა ყმაწვილმა, ჩემზე ხნითაც უფროსია და გვარიშვილობითაც უმაღლესი — პირველად მას უნდა ენებებია ხმლის მოქნევა...

— ყოჩაღ! დაგელოცა სიტყვა-პასუხი! ვენაცვალე შენს ვაჟ-კაცობას! ისმის აქეთ-იქით.

...მცირე ხნით სიჩუმე ჩამოვარდა.

ისევ არჩილმა მიმართა მეფეს:

— ძმო-ბატონო, ახლა შენ უნდა გვითხრა, რატომ არ შეგზრძოლე ბატონიშვილს?

— როგორც კი პირველად შევხედე, გავიფიქრე: ასეთი ვაჟ-კაცის გაფუქებას ღმერთი არ შეუნდობს კაცს-მეთქი და ჩაუარე გვერდი... მეორედ რომ ვუახლოვდებოდი ერთმანეთს, დაუპირე ხმლის მოქნევა, მაგრამ საბედნიეროდ ცხენს ფეხი დაუსხლტა. — და წაქცეულს კი არ ვიკადრე შევხებოდი, შენი ჭირიმე, შენი, — აღტყინებით იყვირა ვილაცამ ბოლოში.

— გაუმარჯოს მეფეს, გაუმარჯოს რაინდებს! ღრიალებდა დიდი და პატარა“.

ასეთი რაინდული სულის გამოვლინება იყო იმ ახალგაზრდის საქციელიც, რომელმაც ხალხის თვალწინ თავი მოიკლა იმის გამო, რომ გლეხმა ლაზიკამ საქვეყნოდ გაკიცხა და დაგმო მისი მამის, ლაჩარი და ცბიერი მებატონის აღმასხანის უღირსი საქციელი.

ქვეყნის საერთო დაძაბუნებისა და დაკნინების წყვილიადში მწერალი ეძებდა და პოულობდა ამდღეობის ადამიანობის, რაინდობის ცალკეულ გამოვლინებებს და უმღეროდა მათ. ამაში მდგომარეობს ამ მოთხრობის მთავარი პათოსი, მისი ძირითადი შინაარსი. მოთხრობის ეპილოგში მწერალი გვიამბობს თუ როგორ წააღვეს ჟამთა შემდგომმა მსვლელობამ ნაწარმოების გმირების — მეფის, ზთავრების, სარდლების, ზვიადი მებატონეების ძალა, სიმდიდრე, გავლენა. სამშობლოდან განდევნილი მეფე უცხოეთში გადაიხვეწა და გარდაიცვალა, გავერანდა დიდებულთა სასახლეები, დაინგრა მათი ოჯახები, მიმოიფანტა ქვეყნად მათი შთამომავალნი.

როგორც თავის სხვა ისტორიულ მოთხრობებში, „რაინ-

დებშიც“ ნიკო ლორთქიფანიძე თვალსაჩინო ადგილს უთმობს ხალხს, მშრომელ გლეხკაცობას. ამ მოთხრობის ერთ-ერთი მთავარი გმირია გლეხი ლაზიკა, რომელაც განსაკუთრებული ჯონებამახვილობით, მოხერხებულობით, გამბედაობით, პატიოსნებით და ქვეყნისადმი ერთგულებით გამოირჩევა. სწორედ მას მიუძღვნა მწერალმა „რაინდების“ ფინალური სტრიქონები:

„მხოლოდ ლაზიკას საქმე და აზრი გამოდგა სიცოცხლეუნარიანი. მისი ცხენი ისე, როგორც თვით ლაზიკაც შეიქმნენ მეჩალვადრეების წინამორბედნი: მათი შთამომავალნი იყვნენ ჭიათურიდან რომ პირველ ქარავნად წამოვიდნენ შავი-ქვით დატვირთულნი“.

ასე ორგანულად დააკავშირა მწერალმა „რაინდების“ ერთ-ერთი გმირის — გლეხი ლაზიკას მეშვეობით მოთხრობაში წარმოსახული წარსულის მოვლენები ჩვენს თანამედროვეობასთან — საქართველოს მუშათა კლასის, ჩვენი ეროვნულა სამრეწველო პროლეტარიატის პირველ თაობასთან.

ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი ინდივიდუალობა, მისი მსოფლმხედველობა, მხატვრული მრწამსი სოციალისტური რევოლუციის წინა პერიოდში ჩამოყალიბდა. საბჭოთა ეპოქის ამობრწყინებას ის შეხვდა, როგორც უკვე სავსებით ფორმირებული ხელოვანი. მიუხედავად ამისა, მან, როგორც რევოლუციამდელი მხატვრული ინტელიგენციის სხვა საუკეთესო წარმომადგენლებმა, მძლავრად განიცადა ახალი ცხოვრების, ჩვენი ეპოქის ნათელი იდეების ზემოქმედება.

საბჭოთა ეპოქაში დაწერა ნიკო ლორთქიფანიძემ თავისი უაღრესად საყურადღებო ხაწარსოებები: „თავა-ფრიათი დედა-კაცი“, „ფეოდალები“, „ეპისკოპოზი ნადირობაზე“ და სხვ.

ახალი ადამიანის, საბჭოთა ადამიანის დაბადებისა და ფორმირების თემას მიუძღვნა ნიკო ლორთქიფანიძემ მოთხრობა „მოქანდაკე“. ამ ნაწარმოებში ნაჩვენებია, თუ როგორ აამაღლა და მხატვრული შემოქმედების უმაღლესი ოსტატობის, კულტურული ცხოვრების სიხარულს აზიარა ჩვენმა დიდებულმა დროებამ მოთხრობის გმირი — აუწყერელ სილატაკესა და სიბნელეში აღზრდილი ბიჭი.

ნაწარმოები გამსჭვალულია მადლიერებისა და სიყვარულის საყოველთაო-სახალხო გრძნობით იმ უდიდესი ძოქადაკისადმი, რომლის გენიაც აყალიბებდა და სამშობლოს სადიდებლად ზრდიდა ჩვენი ეპოქის ადამიანთა ბედნიერ თაობებს.

1927-1928 წლებში ნიკო ლორთქიფანიძემ გამოაქვეყნა ისტორიულ-რევოლუციური შინაარსის ვრცელი მოთხრობა „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“, რომელიც ჩვენი საუკუნის გარიჟრაჟზე საქართველოში მძლავრად გაშლილი პროლეტარულ-რევოლუციური მოძრაობის სახელოვან ეპოპეას მიეძღვნა. ეს მოთხრობა თვალსაჩინო მოვლენა იყო ოციანი წლების ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში, თვალსაჩინო არა მარტო ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი ბიოგრაფიის თვალსაზრისით, არამედ საერთოდ ქართული საბჭოთა მწერლობის განვითარების თვალსაზრისითაც.

1905 წლის რევოლუცია და ამ დიდ სახალხო მოძრაობაში ქართველი ხალხის მონაწილეობა მათამდევ არა ერთხელ ასახულა ქართულ მწერლობაში, მაგრამ შეიძლება გარკვევით ითქვას, რომ „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“ ქართული მხატვრუ-

ღი პროზის პირველი ნაწარმოები იყო, რომელშიც მკაფიოდ და დამარწმუნებლად გამოიხატა ბოლშევიკური პარტიის, კომუნისტების დამრავლებელი, აღმაფრთოვანებელი და წარმმართველი როლი ჩვენი ხალხის რევოლუციურ ბრძოლაში თვითმკაცრობელობისა და მემამულურ-კაპიტალისტური წყობილების წინააღმდეგ. ამ მოთხრობაში პირველად გამოჩნდა ქართულ მწერლობაში რევოლუციური მოძრაობის სათავეში მდგომი მკმა-კომუნისტების სახეთა გაღერეა, პირველად აისახა მათი შეუფრთხილებელი ბრძოლა არა მარტო მეფის ხელისუფლებისა და ექსპლოატატორული კლასების წინააღმდეგ, არამედ ლიბერალური ინტელიგენციის, ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური პარტიების, მენშევიკ-ლიკვიდატორებისა და სოციალიზმის საქმის ყოველი ჯურის მტრებისა და მოღალატეების წინააღმდეგ.

როგორც თავის ისტორიულ მოთხრობებში, ამ ნაწარმოებშიც ნიკო ლორთქიფანიძე რევოლუციური მოძრაობის ხელმძღვანელი რომელიმე ცნობილი პიროვნების ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღწერას, ან რომელიმე კონკრეტულად ცნობილი მოვლენის მხატვრულ ილუსტრაციას კი არ გვაძლევს, არამედ ქმნის ეპოქის საზოგადოებრივი ცხოვრების სარბიელზე დაპირისპირებულ სხვადასხვა სოციალურ ძალთა გამომხატველ ტიპიურ სახეთა გაღერეას, თხზავს ამ სოციალურ ძალთა შორის გამძაფრებული კონფლიქტის ნიადაგზე აგებულ სიუჟეტს, რომელიც აგრეთვე ეპოქის სოციალური ვითარებისათვის ტიპიურად დამახასიათებელ სიტუაციებს შეიცავს.

მოთხრობა იწყება რუსეთის პირველი რევოლუციის წინა წლებში ქართული სოფლის, ქართველი მშრომელი გლეხკაცობის სიღარიბის ამსახველი კოლორიტული ყოფაცხოვრებითი სურათით.

მოთხრობის პირველსავე სტრიქონში გადმოცემულია სევდიანი, მწუხარე განწყობილება, რომელსაც მოუცავს იმერეთის ერთი პატარა სოფლის ისედაც ღარიბი და ცხოვრებაგამწარებული გლეხკაცობა მოუსავლიანი შემოდგომის დღეებში: „რთველმა უფერულად ჩაიარა — ყველაფერი მალე გათავდა: ერთი-ორი გაიჭრიალა ურემმა და შეწყდა. ხმადაბლა, თითქოს რცხენიათო, სადღაც გაისმა „ხვავე“, ნაღი არავის მოუწყვევია და ზღაპრობისა, გაშაირებისა და ხუმრობის შემდეგ, მუშების სიმღერა არ შეხვედრია დილის მზეს, რომ შემდეგ, ერთი წუთით დაძინების შემდეგ, ისევ დაეწყოთ სიმინდის ტეხა, ყურძნის კრეფა, ქურების რეცხვა და ჩალის ზიდვა.

საპატარაძლო გოგოებმა და სასიძო ბიჭებმა ყურები ჩამოყარეს — მიხედენ, რომ წრეულს მათ ჭვარს არავენ დასწერდა. იჭახის თავ-კაცები ჩაფიქრებული უვლიდენ ირგვლივ ნალიასა და ქურებს და თითებზე ითვლიდენ, თუ რამდენი თვის სარჩო დააკლდებოდათ. თვით ოდანია სარქველადე, წელმაგარი გლეხი, რომლის ხელქვეით იყვნენ ცოლშვილიანი ვაჟები და მოზრდილი შვილები და შვილიშვილები, წინათ თუ ყიდდა და აცხებდა ღვინოსა და სიმინდს, ახლა დარწმუნებული იყო, რომ ღვინო სოფლის დღეობისთვის საყიდელი გაუხდებოდა და სიმინდი ივნისის შუა რიცხვებამდე თუ გაჰყვებოდა.

მაგიერად საქონელი ლალად გრძნობდა თავს: ადრე აჭრილ ყანებში თავისუფლად სძოვდნენ და უეცრად შემატებულნი ეუდ-აპრეხილნი დანაევარდობდნენ.

— თქვენც დაგემჩნევათ ჩვენი გაჭირვება, თქვე ვერანებო, თქვენა! იწყველებოდნენ დედაკაცები, რომლებიც ვერ პოულობდენ ეზოდან გადასულ მეწველ ძროხას, — თქვენ რჩენას ვის აუვა ამ კვიმატიან წელიწადში? “

ეს „კვიმატიანი წელიწადი“, მოუსავლიანი შემოდგომის ეს წალვლიანი სურათი შესაფერ უვერტიურად ჟღერს მოთხრობაში დახატული ფართო პანორამისათვის, რომელზეც წარმოსახულია ქართველი მშრომელი ხალხის საბრძოლო გააოფხიზლები. დიდი კლასობრივი ბრძოლებისათვის მისი დარაზებისა და აწებდრების პირველი ნაბიჯები. მოუსავლიანი შემოდგომით შეწუხებულ გლეხს ფარნაოზ მარგველაძეს მოულოდნელად ესტუმრა დიდი ხნით ქალაქს გადაკარგული ძმა — რკინიგზის მუშა პარმენი თავისი დაავადებული ცოლით. მალე პარკენმა დაითანხმა ძმა წასულიყვნენ სამუშაოს საძებრად, მათ მეზობელი გლეხი ოდანიასარქველაძეც შეუერთდა. ამ პატარა ჯგუფს ნალე სათავეში ჩაუდგა რკინიგზის სახელოსნოების მუშა, ბოლშევიკი ჯაიოზ ლაბარდავა. მოთხრობის ამ დაწყებით სურათში მწერალმა გვიჩვენა, თუ როგორის ძალით და სისწრაფით ითრევედა თავის ორომტრიალში მშრომელ გლეხკაცობის ჩვენს ქვეყანაში მძლავრად ფეხადგმული პროლეტარულ-რევოლუციური მოძრაობა.

ეს ადამიანები სულ მალე მონაწილენი გახდნენ მუშათა და ექსპლოატატორთა შორის გაჩაღებული მწვავე კონფლიქტისა. ტყეში, სადაც ხე-ტყის დამზადების სამუშაოებზე სხვა მრავალ გადატაკებულ გლეხკაცთან ერთად ისინი ჯოჯოხეთურ პირობებში შრომობდნენ, კატასტროფის შედეგად დაიღუპა ფარნაოზ მარგველაძე, დაობლდა მისი პატარა ვაჟი შაქრო. ამ ამბის საბაბით აღმოცენებულ მუშათა მღელვარების ფონზე მწერალი ხატავს ფართო განზოგადებითი მნიშვნელობის ადამიანურ სახეებს: მრეწველი ივანე გოლიაშვილისა, ბოქაულისა და კანტორის მოხელის ლადო ნორაბიძისა. მოთხრობის შემდეგ მსვლელობაში ეს ივანე გოლიაშვილი ქართველი ლიბერალური ინ-

ტელიგენციის ორქოფული ბუნების გამომხატველ ტიპად ყალიბდება, ხოლო ლადო ნო.რაბიძე — საზიზლარი ჯაშუში ხდება.

ფარნაოზ მარგველაძის დასაფლავებაზე გაიოზ ლაბარდავამ სიტყვა წარმოსთქვა, რომელშიაც ნათლად დაახასიათა მემამულურ-კაპიტალისტური წყობილების უკუღმართობა და გლეხობას რევოლუციური ბრძოლისაკენ მოუწოდა. თუ პარტენმა პირველმა მოიტანა სოფლად ქალაქში დაწყებული მუშათა რევოლუციური მოძრაობის ამბავი, ახლა გაიოზმა გლეხობას გასაგებად განუმარტა ბოლშევიკური პარტიის საბრძოლო პროგრამა. «ამხანაგებო, ეს ძიცვალებული არ ყოფილა არც მწერალი და არც მეომარი, არც მეცნიერი და არც მდიდარი და ამიტომ სახელი მისი უნდა გაქრეს!.. ასეა ჩვეულებრივ!.. არა ამხანაგებო, პატიოსანი მშრომელი, მიწის მუშა გლეხი უფრო მალლა სდგას, ვიდრე... ჩვენის ნაოფლართ გასივებული, ოქროში ჩამჯდარი სოვდაგარი... შორს არ არის დრო, როცა მთელი სახელმწიფო, ყოველი დაწესებულება, სკოლა, სასამართლო, სახლი, მიწა, იქნება მთელი მუშათა კლასის, განურჩევლათ ეროვნებისა, სარწმუნოებისა და სქესისა... მაშინ ამაყად ასწევს თავს მუშა და გლეხი... ეს იქნება ჟამი ნეტარებისა, როცა კეშმარიტად დამკვიდრდება სიყვარული და სამართლიანობა. მაგრამ ეს დღე არ მოვა თავის თავად — აწისთვის არის საკირო მზადება, კავშირი ერთმანეთში, ბრძოლა, ასეთ მზადებას აწარმოებს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტია ბოლშევიკებისა... იგი ქმნის კავშირებს მუშებისას და გლეხებისას და იბრძოლებს დასრულებულს გამარჯვებამდე. მუშათა კლასის ზოგჯერ დამარცხება მტერთ ნუ გაახარებს და მოყვარეს სასოწარკვეთილებაში ნუ ჩააგდებს: ვის უნახავს, რომ ახალგაზრდა მოქიდავეს პირველათვე წაექციოს გამოცდილი ფალავანი. ჩვენ ვიზრდებით, ვი-

წვრთნებით, ისინი კი დაძაბუნდნენ და დამფრთხალნი კარგა-
ვენ გონებას... და როცა გაიმარჯვებს მუშათა კლასი, მაშინ
შენც განისვენებ, უღვთო ჩაგვრის მსხვერპლო ფარნაოზ! ხალ-
ხი უმწუროდ არ დასტოვებს შენს ცოლ-შვილს... მაშ გუმარჯოს
რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას ბოლშევიკებისას!..“
ასე შეანათა სოფლად პროლეტარული რევოლუციური მოძრა-
ობის პირველმა სხივმა. ეს ხდება რუსეთის პირველი რევო-
ლუციის წინა წლებში.

იწყება 1905 წლის რევოლუცია. პარმენ მარგველაძე ამ
დროისათვის რკინიგზაზე მუშაობს გზის დარაჯად. მასთან იზრ-
დება მისი დაობლებული ძმისწული შაქრო. მწერალი რამდენი-
მე მკაფიო შტრიხით გვიჩვენებს რევოლუციური ბრძოლის,
შეიარაღებული აჯანყების სწრაფ ზრდას. მოთხრობის სარბი-
ელზე გამოდის ახალი ტიპი — მუშა რევოლუციონერი სპირი-
დონ ალბერდაძე, რომელიც მეთაურობს რევოლუციონერთა
შეიარაღებული რაზმების შეტაკებებს მეფის ჯართან და საერ-
თოდ რეაქციის ძალებთან.

1905 წლის რევოლუცია მარცხდება. იწყება რეაქციის თავ-
აშვებელი თარეში, მისი სასტიკი შურისძიება ხალხის მიმართ.
ამის ტიპიურ გამოხატულებას წარმოადგენს ყაზახების მიერ
პარმენის ოჯახის აწიოკების, მისი მეუღლის მხეცურად მოკვ-
ლის ეპიზოდი.

პარტია რევოლუციური ბრძოლის არალეგარულ ფორმებ-
ზე გადადის. მოთხრობის ძირითად ნაწილს სწორედ ამ ბრძო-
ლის ამსახველი სურათები შეადგენს. რკინიგზის ლიანდაგზე
პარმენის სადარაჯო ქოხში პარტია აწყობს კონსპირაციულ
სტამბას და იარაღის საწყობს. ამ მუშაობას ისევ გაიოზ ლაბარ-
დავა ხელმძღვანელობს, რევოლუციურ მოძრაობაზე მიტმას-

ნილი, ვერაგულად შენიღბული ჯაშუშის ლადო ნორაბიძის დაბეზლებით ჟანდარმერიამ მიაკვლია არალეგარულ სტამბას. მუშა-ბოლშევიკების სიფხიზლისა და მოხერხებულობის მეოხებით გაიოზმა ძლივს დააღწია თავი ჟანდარმებს, მან მოახერხა უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტებისა და ქონების ნაწილის გადაძალვა. პარმენი დააპატიჟა და კატორლაში გაგზავნეს, სადაც შემდეგ იგი მოკლულ იქნა გაქცევის ცდის დროს. გაიოზი ერთხანს შორეულ სოფლებში იხალეოდა, შემდეგ კი თბილისს დაუბრუნდა და პარტიის არალეგარულ მუშაობაში ჩაება. მან აშკარად გამოარკვია, რომ ლადო ნორაბიძე მოღალატურ-ჯაშუშურ მუშაობას ეწეოდა და პარტიული ორგანიზაციის მიერ კატეგორიულად აკრძალვის მიუხედავად, საკუთარი ხელით მოუსპო სიცოცხლე გამცე-ს.

გაიოზს კარგად ესმოდა, რომ პარტიული დისციპლინის დარღვევით დიდ დანაშაულს ჩადიოდა პარტიის წინაშე, მაგრამ მან ვერ შეძლო დავოკებიანა თავისი უკიდურესი აღშფოთება ლადო ნორაბიძის საზიზღარი საქციელის გამო. იმ მიზნით, რომ პარტიას ზედმეტი ზარალი არ განეცადა ამ ტერორისტული აქტის შედეგად, ეჭვით დაპატიმრებულმა გაიოზმა თვითონ განუცხადა ჟანდარმერიას, რომ მან პირადი შურისძიების ნიადაგზე მოკლა მოღალატე ნორაბიძე. გაიოზიც კატორლაში გაგზავნეს. გადასახლებაში იგი დაუახლოვდა რუს კომუნისტებს და ახალი ენერგიით ჩაება პარტიულ მუშაობაში.

გადასახლებიდან პარმენის ქალიშვილისადმი — ინტელიგენტი ბოლშევიკი ქალიშვილის ანიკოსადმი, მოწერილ გაიოზის ბარათში მკვეთრად არის ასახული ის ველური სისასტიკე, რომლითაც მეფის მოხელეები ანგარიშს უსწორებდნენ საპა-

ტიმროებსა და კატორღაში მოხვედრილ რევოლუციონერებს, რის მიუხედავად პარტიისა და მშრომელი ხალხის სამზადისი ახალი რევოლუციური აღმავლობისათვის დღითი დღე ღვივდებოდა და ფართოვდებოდა.

მოთხრობის დასასრულს ჩვენ ვხედავთ შაქროს, რომელსაც პეტერბურგში რკინიგზის ინსტიტუტი დაუმთავრებია, თბილისს დაბრუნებულა და არალეგარული პარტიული ორგანიზაციის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე გამჰდარა ანაკოსთან, უკვე მოხუცებულ, მაგრამ სულიერად მხნე და გაუტეხელ სპირიტონ ალბერდაძესთან და სხვა პროფესიონალ რევოლუციონერებთან ერთად.

მოთხრობის ფინალში მინიშნებულია პირველი იმპერიალისტური ომის ქარცეცხლის ამოვარდნა.

თბილისის ქუჩაში ზაფხულის ერთ საღამოს მეგობრული მუსაიფით მოდიან არალეგალურ რევოლუციურ ნუშაობაში თავგანწირულად ჩაბმული ანიკო, შაქრო და მათი მეგობარი ახალგაზრდა პოეტი ანდრო. „თუ შენ მწერალა ხარ, წინასწარმეტყველი და გულთამხილავი, აი მითხარი, რა ანბავა მოაქვს აი ამ მავთულს? — არ აძლევდა მოსვენებას ანიკო დაჯანბნებულ ახალგაზრდა პოეტს, როცა ტელეგრაფის ბოძის ახლოს ჩაიარეს და ჩვეულებრივი ზოგუნნი წოესმათ.

— უსათუოდ კარგი! მე დარწმუნებული ვარ, რომ კარგი!

არავინ იცოდა, თუ აქ გაბმულ მავთულებს რა ამბა ედამოქონდა, მაგრამ ამ დროს ათასი მავთული დატვირთული იყო ამბით, რომელმაც გარდამტეხი ხაზი გაავლო წარსულსა და მომავალს შორის.

— „სარაევოში მოჰკლეს ავსტრო-უნგრეთის ტახტის მემკვიდრე ერცჰერცოგი“...

როგორც ვხედავთ, ნაწარმოების ძირითად შინაარსს შეადგენს კომუნისტური პარტიის მეთაურობით წარმოებული ქართველი მუშათა კლასისა და გლეხკაცობის, მთელი ქართველი მშრომელი ხალხის რევოლუციური ბრძოლა რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში და რეაქციის პერიოდში. ნაწარმოების მთავარ გმირებს მუშა-კომუნისტები, პროფესიონალი რევოლუციონერები წარმოადგენენ. ისინი იზოლირებულად როდი არიან ნაჩვენები მოთხრობაში. მათი ცხოვრებისა და ბრძოლის ისტორია აქ გამოხატულია ალებული ისტორიული პერიოდის ფართოდ მოხაზული სოციალური ვითარების ფონზე.

სრულიად მართებულად მწერალი დიდ ყურადღებას უთმობს და დაუზოგავად ამხილებს ამ ნაწარმოებში ლიბერალური ინტელიგენციის, ნაციონალური პარტიების, მენშევიკების რეაქციულსა და ლიკვიდატორულ როლს რევოლუციურ მოძრაობაში. ამ მხრივ მეტად დამახასიათებელ ფიგურას წარმოადგენს ივანე გოლიაშვილი, რომლის გარშემოც მოქმედებს „ლიბერალიზმისა და ჟანდარმერიის კოალიცია საქართველოს საკეთილდღეოთ“, როგორც მოსწრებული სარკაზმით დაახასიათა ეს წრე მოთხრობის ერთმა ეპიზოდურმა პერსონაჟმა. დამახასიათებელია, რომ რევოლუციური ფრაზებით მოლაყბე და თითქოს სამშობლოს მოყვარული გოლიაშვილის ასული ტანია მშობლების ლოცვა-კურთხევით ცოლად გაჰყვა ჟანდარმთა როტმისტრს ჟბანოვს. ფსევდორევოლუციური ინტელიგენციის ტიპიურ სახედ გვევლინება აგრეთვე არჩილ ნორაბიძე. მეტად საინტერესო პერსონაჟია მოთხრობაში გამოყვანილი მემამულე, რომელმაც თავის ოჯახში მოაწყო რევოლუციონერთა იარაღის ფარული საწყობი, რის გამოც სასტიკი სასჯელი იწვნია ხელისუფლების მხრივ. რა თქმა უნდა ასე-

თი საქციელი სრულიადაც არ ყოფილა დამახასიათებელი მე-
მამულეთა კლასისათვის. მაგრამ ასეთი ტიპებიც იყვნენ სი-
ნამდვილეში და მწერლის რეალისტურ ალღოს არ გამოპარვია
რევოლუციური მოძრაობის ეს თითქოს უცნაური დეტალიც.

ასე ფართოდ და მრავალმხრივად მოიცვა მწერალმა ამ მო-
თხრობაში რევოლუციური მოძრაობის, კომუნისტური პარტიის
ბრძოლისა და მოღვაწეობის თემა ისეთ რთულსა და ვრცელ
ისტორიულ მონაკვეთზე, როგორცაა რუსეთის პირველი რე-
ვოლუციის მომზადებისა და განხორციელების წლები და ცა-
რისტული რეაქციის პერიოდი.

ბუნებრივია, რომ ასეთი უხვი და უაღრესად აქტუალური
მასალის სრულყოფილი მხატვრული განსახიერებისათვის ვიწ-
რო აღმოჩნდა ერთი მოთხრობის ჩარჩოები. ამიტომაც ნაწარ-
მოებს გარკვეული მხატვრული ხარვეზებიც გააჩნია. ზოგჯერ
მწერალი მოვლენათა მხატვრულ აღწერილობას მათი სქემა-
ტიური ფიქსირებით სცვლის. მოთხრობაში აქა-იქ გვხვდება
ზედმეტად გავრცობილი დიალოგები, რომლებიც, მართალია,
გარკვეულ შემეცნებითს ფუნქციას ასრულებენ, მაგრამ მოკ-
ლებულნი არიან ემოციური ზემოქმედების ძალას.

სამაგიეროდ მოთხრობის სიუჟეტის განვითარებისას ავტო-
რი ხატავს აღებულ იტორიული პერიოდის სოციალური ვი-
თარებისათვის და ყოფაცხოვრებისათვის დამახასიათებელ
მთელ რიგ ცხოველ და კოლორიტულ სურათებს, და რაც გან-
საკუთრებით მნიშვნელოვანია, გვაძლევს რევოლუციური მუ-
შათა კლასისა და მისი პოლიტიკური ავანგარდის ტიპურ წარ-
მომადგენელთა ცოცხალი სახეების გალერეას. გაიოზ ლაბარ-
დავას. სპირიდონ ალბერდაძის, პარმენ და შაქრო მარგველა-
ძეების სახეები, მათი ცხოვრებისა და ბრძოლის ისტორია მო-

თხრობაში უეჭველის დამაჯერებლობითა და განზოგადოებითი ძალით არც წარმოსახული.

ამ ნაწარმოებით ნიკო ლორთქიფანიძემ ოციანი წლების მეორე ნახევარში საფუძველი ჩაუყარა ქართულ საბჭოთა-მწერლობაში კომუნისტური პარტიის რევოლუციური ბრძოლის სახელოვანი ეპოპეის ასახვის ძვირფას შემოქმედებითს-ტრადიციას. საწმუხნაროდ ამ ტრადიციამ დღემდე ვერ პოვა ქართულ ლიტერატურაში შესაფერი გაღრმავება და განვითარება. კომუნისტური პარტიის მეთაურობით ჩვენი ხალხის მიერ ჩვენი საუკუნის პირველი ორი ათეული წლის მანძილზე წარმოებული გმირული რევოლუციური ბრძოლა ჯერ კიდევ მოელის ღირსეულ მხატვრულ განსახიერებას ქართულ საბჭოთა მწერლობაში, კერძოდ ჩვენს მხატვრულ პროზაში.

მით უფრო ნათელია და გასაგები ნიკო ლორთქიფანიძის ამ მოთხრობის დადებითი მნიშვნელობა და თვალსაჩინო ადგილი ქართული საბჭოთა ლიტერატურის განვითარებაში.

თვისი ცხოვრების უკანასკნელ ხანებში დაწერა ნიკო ლორთქიფანიძემ მოთხრობა „ქედუხრელი“, სადაც განასახიერა ჩვენი ისტორიის გმირული სული, ჩვენი ხალხის ქედუხრელობა, სამშობლოს სიძლიერა და ღირსებისათვის რაინდული თავდადების მაღალი გრძობა. სამამულო ომის მრისხანე დღეებში, უმაგალითო საყოველთაო პატრიოტული აღფრთოვანების ვითარებაში მწერალმა ამ ნაწარმოებით წრფელი და გულს სიღრმეში ჩაწვდომი ჰამნი მიუძღვნა პატრიოტული თავგანწირულობის იდეას.

მოთხრობა აგებულია ძველ ქართულ ლეგენდაზე, როლის გმირიც დაუზარებლად დათანხმდა ჩაყრულიყო ციხე-სიმაგრის კედელში, თავისი ძვლებით განემტკიცებინა სამშობლოს

დასაცავად აღმართული ციხის გალავანი. დაუვიწყარი ძალის სურათებში გვიჩვენა მწერალმა თუ როგორი სიყვარულათმადლიერებით და გულისტკივილით მიაცილებდა ხალხი თავის ღირსეულ შვილს ამ გმირულ გზაზე, ხოლო შემდეგ, როგორ უკვდავო იგი ხალხმა საუკუნეთა მანძილზე.

უცხოელ დამპყრობელთა სისხლიანი შეშოსევისაგან ქვეყნის დასაცავად ასაგები ციხის კედლებში ჭაბუკი ზურაბას ჩაკირვის ლეგენდა სხვადასხვაგვარი ვარიაციით არა ერთხელ ყოფილა მოთხრობილი ქართულ მწერლობაში. პირველად ეს ლეგენდა დანიელ ჭონქაძემ ჩააქსოვა თავისი „სურამის ციხის“ სიუჟეტში. მაგრამ ნიკო ლორთქიფანიძემ სრულებით სხვა გვარი გააზრებით განავითარა ხალხური გადმოცემიდან აღებული ეს მოტივი თავის „ქედუხრელში“. თუ „სურამის ციხის“ მიხედვით ზურაბი ნაძალადევით ჩაკირეს სურამის ციხის კედელში, ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობაში ამ ჩაკირვის სულ სხვაგვარი კონცეპციაა განსახიერებული. „ქედუხრელის“ მიხედვითაც მტრის შემოსევისა და დარბევა-აწიოკების საფრთხის წინაშე მდგარი საქართველოს საქმეფო ციხე-სიმაგრეს აშენებს. რამდენიმეჯერ წამოიწყეს მშენებლობა, მაგრამ ციხის ამოყვანილი კედლები ისევ და ისევ ინგრეოდა. მშენებლობას დამთავრება არ ეღირსა. დრო კი არ ითმენდა. მცინვარე მტერი სამეფოს საზღვრებს უახლოვდებოდა. მეფეს მოახსენეს, რომ ხალხში გავრცელებული ყოფილა ძველისქველი გადმოცემა, რომლის მიხედვითაც ციხის აშენებისათვის, მისი კედლების ურყევი სიმტკიცისათვის აუცილებელია, რომ კედელში ცოცხალი ჭაბუკი იქნას ჩაკირული, მაგრამ ეს ჭაბუკი „ერთპერანგიანი“ უნდა იყოს, უკიდურესად ღარიბი და ღატაკი და თანაც იგი ნებაყოფლობით უნდა დათანხმდეს კედელში

ჩაკირვას. ამრიგად ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობის მიხედვით ცნობილ ლეგენდას გარკვეული სოციალური და პატრიოტული ინტეპრეტაცია ეძლევა. სამშობლოს უძლეველობას და სიმტკიცეს მხოლოდ ის მსხვერპლი შეიძლება განამტკიცებდეს, რომელიც გაღებული იქნება არა ძალდატანებით, არამედ ნებაყოფლობით, ხოლო საკუთარი სიცოცხლის ნებაყოფლობით გაწირვას სამშობლოს კეთილდღეობისათვის დათანხმდება არა სიმდიდრით განებივრებული ადამიანი, არამედ ღარიბი, მშრომელი კაცი, რომელიც ყოველდღიურად თავისი ოფლით რწყავს და ანოყიერებს მშობლიურ მიწას.

ხანგრძლივი მონობით, ჩაგვრით, უმეცრების წყვდიადით დაძაბუნებულ ქვეყანაში დიდხანს დაჰქირდათ სამშობლოსათვის თავგანწირული გმირის ძებნა, მაგრამ ასეთი გმირი მაინც მოინახა. თავის მოთხრობას ნ. ლორთქიფანიძემ ეპიგრაფად წაუშეძვარა გრიგოლ ორბელიანის ცნობილი სტრიქონები: „შავთა დროთ ვერა შესცვალეს მის გული ანდამატისა, იგივე მხნე, იგივე მღერალი, მოყვარე თავის მიწისა“. ქართველი ხალხის გმირული პატრიოტული სულისკვეთების მარადიულობის გამომხატველი ამ სიტყვების განსახიერებას ვხედავთ „ქედუხრელნში“. მოთხრობაში დახატულია შემზარავი სურათი სილატაკისა, სიბნელისა, მჩაგვრელობისა და ძალმომრეობისა, რაც სუფევდა ჩვენს ქვეყანაში აქ აღწერილ ხანაში, მაგრამ ყოველივე ამას თუმცა შეუბღალავს და შეუსუსტებია, მაგრამ როდი ჩაუკლავს ხალხის გმირული, პატრიოტული სულისკვეთება, რომელიც სწორედ ერის მშრომელ უღარიბეს უმრავლესობაში იყო დასადგურებული.

და აი, როცა სამშობლომ მოითხოვა უანგარო მსხვერპლი, მოითხოვა სიცოცხლის გაწირვა სამშობლოს სიცოცხლისა და

თავისუფლების გადასარჩენად, ობლობასა და სიღარიბეში გაზრდილმა „ერთპერანგიანმა“ ზურიკო ჯიშკარიანმა, დედისერთამ, ოჯახის ერთადერთმა ნუგეშმა და მარჩენალმა თავგანწირულად გაიღო ეს მსხვერპლი და დათანხმდა ჩაკირულიყო ციხის კედელში, ოღონდ კი ციხე აშენებულიყო და ქვეყანას მშვიდობიანი და უშაშარი ცხოვრება ღირსებოდა. მთელი ხალხი გაკვირვებული და ალტაცებული მიაცილებს გმირს ამ დიდებულ გზაზე. იწყება ზურიკოს ჩაკირვა კედელში და ციხეც საოცარი სისწრაფით და წარმატებით შენდება. გულშემზარავი გოდებით ეშვიდობება გამწარებული დედა სასიკვდილოდ განწირულ პირმშოს. მაგრამ, სწორედ იმ დროს, როდესაც ზურაბი მთლიანად უნდა ჩაძირულიყო კედლის წყვილიადში, გაისმა დიდი ხუროთმოძღვარის ხმა. მან მოაგონა ხალხს, რომ ძველი თქმულების მიხედვით, ციხის სიმტკიცისათვის საჭირო იყო არა ადამიანის სრული ჩაკირვა, არამედ მისი ნებისყოფის და გმირული თავგანწირულების გამოცდა. რაკი ზურაბის საჭიციელით დამტკიცდა, რომ ხალხში ეს გმირული სული ცოცხალი ყოფილა, მამ ციხის აშენებაც და ქვეყნის თავდაცვაც უკვე უზრუნველყოფილია. გახარებულმა ხალხმა გაათავისუფლა ზურაბი, ხოლო რაკი მეფემ და მისმა ამაღამ წინააღმდეგობა გაუწიეს ხალხის ამ სურვილს, განრისხებულმა ხალხმა ერთსულოვანი შეტევით დაამხო მეფის ძალაუფლება, გაჭფანტა მისი დიდებულები და ქვეყნის მართვის სადავეები სანდო და საიმედო მშრომელ ადამიანებს ჩააბარა.

„სასახლის ფანჯრიდან გადმოდგა ეღიშერი და დაიძახა:

— უძღვევილო ერო, შენა ხარ ურყევი ციხე! მეფე გაიქცა ქარისა და ქარისკაცთაგან მიტოვებული... იყოს დროებით გამგებლად ბენედიქტე ხუროთმოძღვარი — შენი ღვიძლი

შვილი, მშვიდი და თამამი, თავდადებული და თავმდაბალი, მცოდნე და შემგრძნობი, მტკიცე და სამართლიანი!

— გაგვიძღვეს, გაგვიძღვეს!“

აი, როგორი აზღებური გააზრება და მაღალი იდეური გაშუქება ჰპოვა სურამის ციხის ტრადიციულმა ლეგენდამ დიდი საბჭოთა მწერლის კმენილებაში! მოთხრობის დასკვნით სტრიქონებში ის აზრია გატარებული, რომ ხალხის ხსოვნა, ფანტაზია მარადიული სიცოცხლის შარავანდედით მოსაგვს თავისი თავდადებული შვილის სახეს, როგორც სამშობლოს ძლიერებისა და უკვდავების სიმბოლოს: „მთვარიან ღამეში, თუ ვინმე მიაჩირდება ნანგრევების სანრეკლოს გუმბათს, ყოველთვის დაინახავს თმახუჭოკა ბიჭს, რომელიც თოჯზე მიცოცავს, რომ ზარის ენა დაარხიოს.

და თა-ის თავს ხალხი ახლაც ეძახის უძღვეს და თავის ციხეს ურყევს.

ზოღო და გადააჯერე!“

ადამიანის უკვდავების უპირველესი და ყველაზე საიმედო საწინდარი სამშობლოსათვის თავდადებაა. ამ აზრის მხატვრულად დასაბუთებას მიუძღვნა თავისი სასიცოცხლო და შემოქმედობითა ენერგიის უკანასკნელი მარაგი ნიკო ლორთქიფანიძემ.

სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებში ნიკო ლორთქიფანიძემ გამოაჩივრა მოთხრობა „ტყუედყოფილის დაბრუნება“. ჩვენი ხალხის საამაყო წარსულიდან არის აღებული ამ ნაწარმოების სილოგიტიკ. მოთხრობის მთელი აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ გვიჩვენოს, თუ როგორი გარდაუვალი სიყვარულით მოსაგვს ყოველთვის ხალხი თავისი სიცოცხლისა და თავისუფლებისა-

თვის მებრძოლთ, თუ როგორი მშობლიური მზრუნველობით უხვდება და ეგებება ქვეყანა ბრძოლის ქარცეცხლიდან დაბრუნებულ ვაჟებს, თუ როგორი ძლევამოსილებით აღადგენს ხალხის ერთსულოვნება ყველაფერს, რაც დაუნგრევია ომის სტიქიას.

ასე ცხოველმყოფლად ეხმაურებოდა თავისი სასიკვდილო სარეცელიდან ნიკო ლორთქიფანიძე იარაღასხმული საბჭოთა ხალხის უწმინდეს საბრძოლო გრძობებს და მისწრაფებებს. ეს დამამშვენებელი აპოთეოზია მწერლის შესანიშნავი პოეტური ბიოგრაფიისა.

დიდი სამამულო ომის წლებში საბჭოთა ხალხის უმაგალითო საბრძოლო პატრიოტულ აღფრთოვანებას ეთანხმებოდა აგრეთვე ცხოვრების მიწურულში მწერლის მიერ გაწეული შთაგონებული შემოქმედებითი მუშაობა დიდ ისტორიულ ნაწარმოებზე „დავით აღმაშენებელი“. ქართველი ხალხის ისტორიის ამ შესანიშნავი გმირის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ფართო მხატვრულ ტილოზე ასახვის კეთილშობილური განზრახვა, როგორც ჩანს, მთელი ოცდაათი წლის განმავლობაში უტარებია მწერალს თავის შემოქმედებითს სამყაროში. სიკვდილს შეუწყვეტია მწერლის ხანგრძლივი და დაუცხრომელი ოცნება, ფიქრი და შემოქმედებითი ბრძოლა ამ დიდი ისტორიული პიროვნების ღირსეული მხატვრული სახის გამოკვეთისათვის. ამ ნაწარმოების გამოქვეყნებული ფრაგმენტები გვიჩვენებენ, თუ მასალის როგორი ღრმა და გულმოდგინე ცოდნით, რა მაღალი მხატვრული ოსტატობით და შემოქმედებითი გზებით ამუშავებდა მწერალი ამ თემას.

მრავალი დაუმთავრებელი ნაწარმოები დარჩა ნიკო ლორთქიფანიძეს. ეს გარემოება იმის მაჩვენებელია, რომ მწერალი

გულმოდგინედ მუშაობდა თავისი ყოველი მხატვრული ჩანაფიქრის სრულყოფილად განხორციელებისათვის, არ ეჩქარებოდა საკუთარ ნაწარმოებთა გამოქვეყნება. მისი დაუმთავრებელი მოთხრობების, ნოველების, მინიატურების დიდი უმრავლესობა, რომელიც მწერლის პირად არქივშია დაცული, ჯერ კიდევ მოელის სათანადო შესწავლას, დამუშავებას, გამოქვეყნებას. უეჭველია, რომ მათი გამოქვეყნება ახალ ძვირფას მასალას მისცემს ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობას და მკითხველთა ფართო წრეებსაც ჩვენი საუკუნის ამ დიდი ქართველი მწერლის შემოქმედებითი ბიოგრაფიის სრული და ყოველმხრივი გააზრებისათვის. დიდი მნიშვნელობა ექნება ამ თვალსაზრისით აგრეთვე სხვადასხვა დროს მთელს ქართულ პრესაში გამოქვეყნებული მისი მრავალრიცხოვანი პუბლიცისტური და ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილების შეკრებას და გამოცემას. ეს წერილები ერთბაშად დაგვანახებენ, თუ როგორი ღრმა დაინტერესებით და რაოდენ პროგრესული პოზიციებიდან ეხმაურებოდა მწერალი ჩვენი ქვეყნის საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ეროვნული კულტურის განვითარების აქტუალურ საკითხებს.

ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა შეიცავს აგრეთვე ორ დრამატურგიულ ნაწარმოებს. ერთი მათგანი „ქეთო“ ყოფა-ცხოვრებით თემაზე დაწერილი დრამაა, მასში აღძრულია და თავისებურად გაშუქებული ოჯახის, სიყვარულის ცოლ-ქმრული ურთიერთობის, მეგობრობის პრობლემები. ამ პიესის შესახებ მწერალი გვაუწყებს, რომ იგი „უფრო ნათარგმნია, ოდნავ გადმოქართულებული“. სამწუხაროდ ჩვენთვის დღემდე გაურკვეველია, თუ საიდან არის ნათარგმნი ეს ნაწარმოები, ვინ არის მისი ავტორი და სახელდობრ რა არის

მასში „გადმოქართულებული“. ვიდრე ეს გარემოებანი არ დადგინდება, ცხადია, აზრი არ ექნება პიესის იდეურ-მხატვრულ ანალიზსა და შეფასებას. ნ. ლორთქიფანიძის მეორე პიესა კი — „შეთანხმებელნი“ წარმოადგენს ინსცენირებას მისივე ისტორიულ-რევოლუციური მოთხრობისა „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“, რომლის განსაკუთრებული მნიშვნელობისა და ღირებულების შესახებ ზემოდ გვექონდა ლაპარაკი.

უნდა ითქვას, რომ ორივე ეს პიესა სცენიური ხელოვნების სპეციფიკური კანონების ცოდნით არის დაწერილი და მოასწავებს მწერლის ღრმა დაინტერესებას თეატრით. დასაანანია, რომ ქართული თეატრი უყურადღებოდ მოქცევიდა მწერლის ამ საინტერესო ცდებს ღრამატიულ მწერლობის ქანრში.

სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე არ შეუწყვეტია ნიკო ლორთქიფანიძეს სამშობლოსადმი, ხალხისადმი წრფელი სიყვარულისა და ერთგულების გრძნობით გამსჭვალული, მაღალი პოეტური ხელოვნებით აღბეჭდილი შთაგონებული შემოქმედებითი შრომა.

ასეთია ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში განსახიერებელი იდეებისა და თემების სამყარო, ასეთია მისი სამწერლო ინდივიდუალობის, მისი მხატვრული სტილის დამახასიათებელი ძირითადი თავისებურებანი. ზემოთ უკვე იყო აღნიშნული თუ როგორი გულმოდგინეობით, კემშარიტი პოეტური გატაცებით ამუშავებდა თავის ნაწარმოებთა ენობრივ ქსოვილს, შეარჩევდა სიტყვიერ მასალას, ხევწდა ფრაზას ნიკო ლორ-

თქიფანიძე, რომელსაც მწერლობა სიტყვიერ ფერწერად, სიტყვით ხატვის მალალ ხელოვნებად მიაჩნდა.

ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა სამუდამოდ არის შესული მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობის, მთელი ჩვენი ეროვნული ლიტერატურის ძირითად ფონდში. ამ მემკვიდრეობას საბჭოთა მკითხველისათვის დიდი შემეცნებითა და ესთეტიკური ღირებულება აქვს. უეჭველია, რომ ნიკო ლორთქიფანიძის საუკეთესო კმნილებანი ღირსეულად გილს დაიკერს მოძმე საბჭოთა ხალხების სულიერ ფასეულებათა საერთო საგანძურში, ჩვენი საუკუნის მხატვრული პროზის ისტორიაში.

რედაქტორი ჟ. ლვინჯილა
მხატვარი ლ. გრიგოლია
მხატვრული რედაქტორი გ. წერეთელი
ტექნიკური რედაქტორი ც. შელიძე
კორექტორი ზ. მსხილაძე
გამომშვები დ. იამანიძე

გადაეცა წარმოებას 20/VII-72 წ. ხელმოწერილი დასაბეჭდად 31/X-72 წ.
ქალაქის ზომა 70X108¹/₃₂, პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 4.38. სააღრ-
საგამომცემლო თაბახი 3,62.

უე 01553. ტირაჟი 5000. შეკვ. № 767. —

ფასი 10 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, მარჯანიშვილის 5
საქართველოში სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარპოლიგრაფმრეწველობის თბილისის სტამბა № 4
Тбилисская типография № 4 Главполиграфпрома Государственного
комитета Совета Министров Грузинской ССР по печати